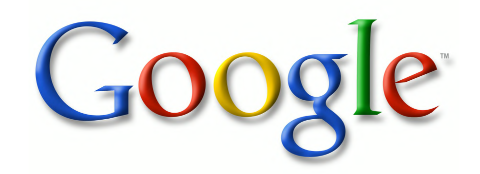

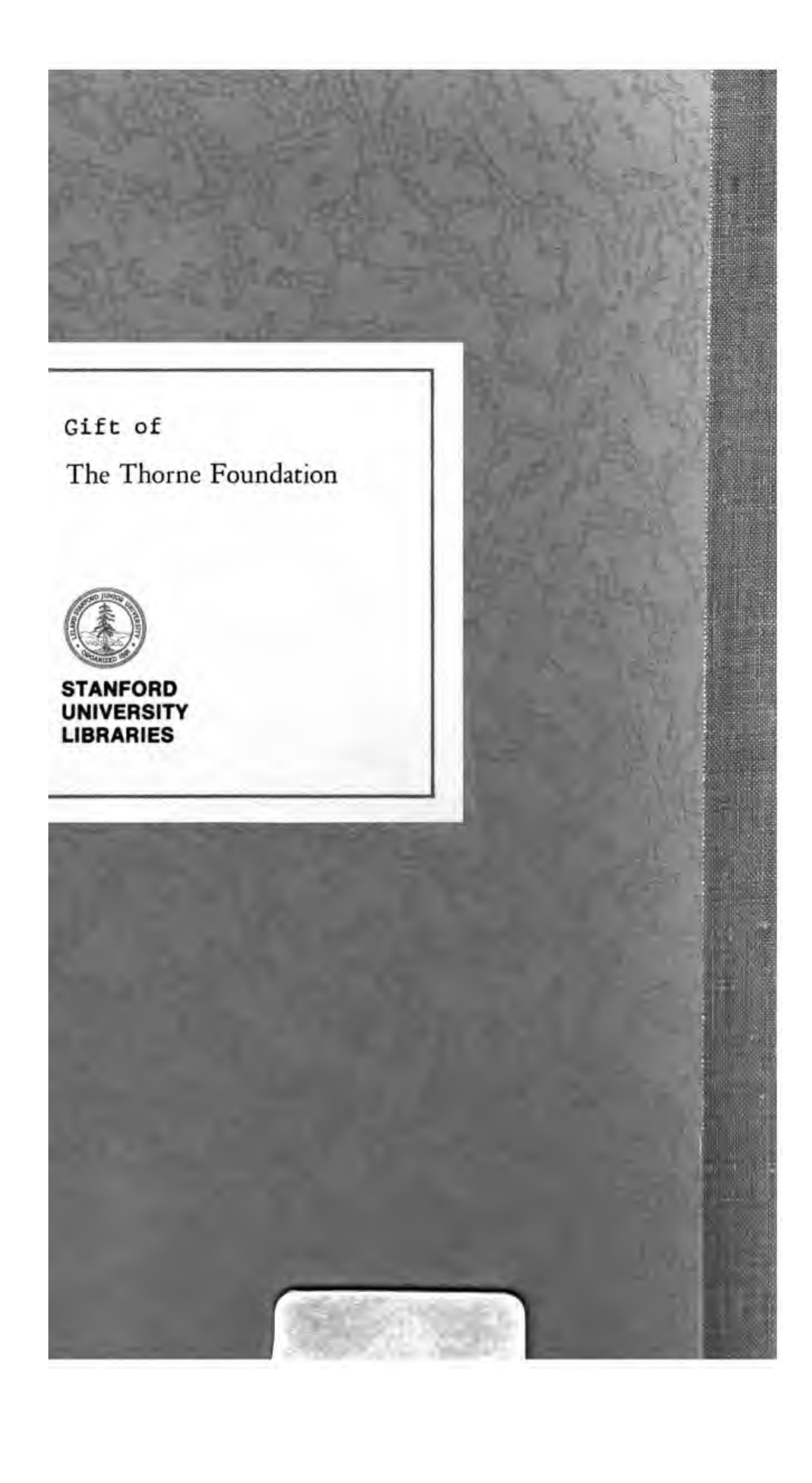

Gift of
The Thorne Foundation
STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

ИСТОРИЯ

на

БРАЦИГОВСКОТО ВЪЗСТАНИЕ

отъ

Никола Хр. Петлешковъ и Иванъ К. Иеремиевъ.

(Народни учители)

Съ прѣдисловие отъ Г-на

Д-ръ Д. Т. Страшимировъ.

ПЛОВДИВЪ,

Търговска Печатница

1905

ПРѢДИСЛОВИЕ.

(Отъ Д-ръ Д. Т. Страшимировъ).

Когато миналата година посѣтихъ Родопскитѣ поли за свѣдения по Априлското възстание, запознахъ се на пѫть съ авторитѣ на тази добра книжка: единиятъ учитель въ Батакъ, а другиятъ—въ Пазарджикъ, но и двамата брациговци.

Още въ онова врѣме тѣ си държаха материалитѣ събрани. А строго си бѣха разпрѣдѣлили и своята работа: единиятъ да лови и прѣсѣва буренясалитѣ разхвърлени истини, а другиятъ да ги лѣпи и съгради на цѣло.

Ловецътъ на истинитѣ самъ лично присѫтствува на моитѣ разпитвания въ Батакъ, Пещера и Брацигово, и допълни бѣлѣжкитѣ си. Краткитѣ свѣдения за първо и второ идване на Бенковски въ Пазарджикъ—нѣщо неотбѣлѣзано до сега и, въ всѣкой случай, нѣщо твърдѣ тъмно—дадохъ азъ.

Разбира се, за абсолютната вѣрность както на тия, така и на много други факти въ книгата нито азъ, нито другъ нѣкой може да гарантира: хората умрѣли или остарѣли, та не помнятъ, а документи — черно на бѣло — съ свѣщь да търсишъ. Ала въ едно пакъ мога азъ смѣло да успокоя читателя. И наистина, тая книга се отличава отъ всички свои посестрими отъ тоя родъ, дѣто ги знаемъ до сега: въ нея нѣма самохваляния. Туй чини особно да се отбѣлѣжи, защото единъ отъ авторитѣ, г. Иеремиевъ, е участвувалъ, макаръ и твърдѣ младъ, въ

описанитѣ събития—[illegible]. [illegible] че това име, достойно място за [illegible], служи у насъ и за добра дойна крава. Че много ли [illegible] не се в-писахѫ въ подобни записки съ измислени фигури на чи-за неуврани и невинни тѣхни подвизи, само за да с-получатъ пенсийка отъ държавата!

Измислици тукъ липсватъ. Разказътъ, какъ се запо-залъ Петлешковъ съ Бенковски по пѫтя за Пазарджикъ при с. Карасалий, трѣбва да се приеме съ резерви: не сѫмъ ще провѣря това за въ бѫдеще, ако бѫде възмож-но, защото и двамата герои сѫ въ гроба, а отъ тамъ и да ги питашъ не отговарятъ; не отговарятъ тѣ нито съ кимване на глава да потвърдятъ добродушнитѣ измислици на живитѣ.

Цѣненъ е разказътъ за послѣднитѣ минути на Пет-лешкова—това не знаеше до сега. Г. Вереновъ билъ въ веригата на ония пленници, които, карани въ Пазар-джикъ, били живи свидѣтели, какъ по пѫтя издъхвалъ мѫченикътъ за свобода. Той ни свидѣтелствува сега, че Петлешковъ издъхналъ отъ своя смърть, като отъ по-рано билъ взелъ отрова,—а не, както се мислѣше до сега, че билъ мѫченически умъртвенъ.

Даннитѣ за икономическото положение на Брацигово и околнитѣ села въ ония врѣмена се нуждаятъ отъ грижлива прѣсѣвка; азъ ги показахъ на г. Кирилъ Поповъ, познатъ нашъ труженикъ по тая часть, който не се поскжпи съ бѣлѣжкитѣ си—като затуй намирамъ случай тукъ да му изкажа своята благодарность: ала, разбира се, тѣзи данни сж отъ такъво естество, че и най-грижливото чоплене ще може ги докара само до прѣдполагаема правдоподобность.

Нека прибавя още една дума. Прѣдисловията въ последно врѣме станаха мода у насъ и дори мода на свойски хвалби. Ето кое ме кара тукъ да изтърва и азъ из-

лишна дума. Обаче случаятъ бѣше много простъ. Не би ли било длъжность сѣкиму да подкрѣпи благитѣ усилия на тѣзи двама работници—да търсятъ истината? Азъ не направихъ нѣщо повече.

Пловдивската окр. комисия сѫщо изпълни единъ скроменъ дългъ; отпусна малка сума, безъ която, струва ми се, тая книга свѣтъ не би видѣла. Кой ще ви чете подобни нѣща, слѣдъ като дваесетина и повече такива книги сѫ ужасили свѣта съ своитѣ подивѣли измислици? А като нѣма четци, кой ще ви печати и книга?

Та нека благодаримъ на Пловдивската комисия.

Вѣрвамъ, че и нашето Министерство на народната просвѣта, слѣдъ строга прѣцѣнка, разбира се, ще подкрѣпи бѣднитѣ съчинители—народни школски труженици, една отъ специалноститѣ на които у насъ е и да гладуватъ, кога трѣба и не трѣба. Моля ви се, толкова окрѫжни и мѫдри инструкции нарѫчватъ и порѫчватъ, учителитѣ да събиратъ исторически работи за роднитѣ си огнища, ами че кой е лудъ да влачи такава постна ангария!

София, Августъ 1904 год.

описанитѣ събития—билъ поборникъ. А всѣкой зна
това име, достойно инакъ за гордость, служи у на
за добра дойна крава. Че малко ли поборници не с
китиха въ подобни книги съ позлатени мѣхури на
за нечувани и незнайни тѣхни подвизи, само за д
копчатъ пенсийка отъ държавата!

Измислици тукъ липсватъ. Разказътъ, какъ се з
нали Петлешковъ съ Бенковски по пжтя за Пазард
при с. Касаплий, трѣба да се приеме съ резерва;
самъ ще провѣря това за въ бждеще, ако бжде въз
но, защото и двамата герои сж въ гроба, а отъ та
да ги питашъ не отговарятъ; не отговарятъ тѣ пон
климане на глава да потвърдятъ добродушно измисли
на живитѣ.

Цѣненъ е разказътъ за послѣднитѣ минути на
лешкова—това не знаяхме до сега. Г. Иеремиевъ
въ веригата на ония пленници, които, карани въ П
джикъ, били живи свидѣтели, какъ по пжтя издъх
мжченикътъ за свобода. Той ни свидѣтелствува сег
Петлешковъ издъхналъ отъ своя смърть, като отъ по
билъ зелъ отрова,—а не, както се мислѣше до сега
билъ мжченически умъртвенъ.

Даннитѣ за икономическото положение на Брац
и околнитѣ села въ ония врѣмена се нуждаятъ отъ г
лива прѣсѣвка; азъ ги показахъ на г. Кирилъ По
познатъ нашъ труженикъ по тая часть, който не се
кжпи съ бѣлѣжкитѣ си—като затуй намирамъ случай
да му изкажа своята благодарность: ала, разбира се
зи данни сж отъ такъво естество, че и най-грижл
чоплене ще може ги докара само до прѣдполагаема
доподобность.

Нека прибавя още една дума. Прѣдисловията в
слѣдно врѣме станаха мода у насъ и дори мода на
ски хвалби. Ето кое ме кара тукъ да изтърва и аз

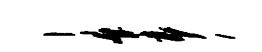

История на Брациговското възстание.

ЧАСТЬ ПЪРВА.

Общи бѣлѣжки за възстаналитѣ села.

I. Брацигово. *Основаване.* Не се е запазилъ писменъ документъ за врѣмето, кога се е основало Брацигово. По прѣдания, неговото основаване може да се отнесе къмъ 1550 година. Първоначално селото се е нахождало на западъ отъ днешното Брацигово, въ мѣстностьта *„Дрѣнето.“* Говори се, че тогава селото се е състояло отъ около 200 — 300 кѫщи съ чисто българско население, черква „Св. Архангелъ,“ и съ слѣднитѣ оброчища въ околностьта му: св. Тодоръ, св. Троица, св. Петъръ и св. Спасъ.

Тогавашното име на селото било *„Прѣвренъ.“* На западъ отъ него, въ шаваривитѣ ливади, е ставало панаиръ за разпродажба на аби и др. стоки.

Панаирътъ е ставалъ между априлий и августъ и е траялъ до около 1740 год. За мѣстото, дѣто е ставалъ панаирътъ, сега се е запазило името *„Узунъ чаршия.“*

Старото село *Прѣвренъ* се е нахождало на пѫтя за Македония, та се е спохождало често отъ турци, които сѫ прѣслѣдвали населението и му сѫ причинявали пакости. Поради това селенитѣ сѫ се принудили да напуснатъ селото, и да се разпръснатъ по други села. Около 30 кѫщи отъ тѣхъ сѫ се заселили на мѣстото, дѣто Брацигово е сега. Залѣсено добрѣ отъ борика, дѫбъ, га-

беръ, букъ, брѣза, лѣска и др., отдалечено отъ хаха, то е прѣдставлявало най-безопасно убѣжище за жалкитѣ му обитатели.

Приказва се, че прѣселенцитѣ нарекли селото си *Братово*, защото живуѣли по между си братски. Послѣ името се промѣнило въ *Брацигово*, което се наричало отъ турцитѣ *Брациграть*. Такъво е мнѣнието и на г. Ат. Мишевъ за произхождението на думата *Брацигово*[1].

Други приказватъ, че мѣстностьта, дѣто прѣселенцитѣ се спрѣли, била обрасла съ брѣза, та отъ това е произлѣзло и името *Брѣзигово*.

Но, като се допусне прѣдположението, че 30-тѣ кащи, които сж съставяли ядката на Брацигово, сж се родѣели навѣрно, и че отъ самия животъ сж били заставени да се бранятъ едни други, то е вѣрна мисъльта, че *Брацигово* си носи името отъ названието *Братово*.

Мѣстоположение и околность. Не само лѣсътъ, но и мѣстоположението на Брацигово е било защита за малобройнитѣ му жители.

Поселено въ politѣ на Родопитѣ, то лежи въ една котловина, която се заобикаля съ доволно високи брѣгове откъмъ изтокъ и югъ, съ по-ниски могили откъмъ сѣверъ, а само откъмъ западъ е открито.

Южниятъ брѣгъ се нарича *Врайникъ* тъкмо надъ селото, *Кошгрище* по-къмъ западъ.

Източния носи тия имена: *Нерезе, Габера и Дигнатъ каменъ*. На юго-западъ се издига *Дукова нива*, надъ нея *св. Петъръ*, параклисъ, развалень кога сж били потурчени чепинскитѣ помаци. Подъ самия юго-западенъ брѣгъ сж *арманитѣ*, по-на западъ отъ тѣхъ, надъ *Банището*, сж *Гърлото и Балювица*.

Западната страна е открита и прѣзъ нея води пжть

1) Ср. *Бунтъ около Брацигово въ 1876.*, стр. 11.

за гр. Пещера. На сѣверъ е пжтьтъ за гр. Т.-Пазарджикъ, нареченъ *Широкъ пжть.* До самото село на западъ се издига широка могила — *Гробето,* на която е имало въ старо врѣме три параклиса, но сж се запазили названията само на двата: *св. Георги и св. Илия.*

Подъ *Гробето* на западъ сж фасулеви градини, на сѣверъ *Сарговица*, низка мѣстность съ твърдѣ плодородна почва, на която се обработва най-много триндафилъ, а по-малко фасулъ. На сѣверъ отъ *Гробето* е сжщо *Малка пждарница,* обработена могила и посадена съ гюлъ; по къмъ западъ лежи *Голѣма пждарница,* сжщо тъй обработена и посадена съ гюлъ.

На сѣверо-западъ, по пжтя за Т.-Пазарджикъ, е *св. Спасъ,* доволно високъ връхъ.

На сѣверъ сж низкитѣ могили: *св. Атанасъ, Кулата, Тумбата и Широкъ пжть.*

Приказва се, че до около 1800 год. селото е било оградено съ крѣпость (кале), та само отъ двѣ мѣста — *Капията и Кулата,* се влизало въ него.

При втичането и изтичането изъ селото рѣката се е затваряла съ кюпенци (врати), които сж се спущали, кога е било потрѣбно.

Надъ вратитѣ на *Кулата* и *Капията* били построени кули, въ които се пазело подъ редъ.

Послѣдната работа сж вършили и женитѣ. Говори се, че нѣкоя си баба *Спаса,* наречена мжжка Спаса, гонила Даалиитѣ и не имъ дала да влѣзатъ въ селото.

Службата на тия, които пазили въ кулитѣ, се състояла въ слѣднето: като видятъ, че идатъ турци, да затварятъ вратитѣ, и да обадятъ на населението да излѣзе за отбрана.

Едни излизали да защищаватъ селото, а други оставали да скриватъ въ подземни скривалища това, що е трѣбвало да се пази. Въ случай на несполука да отби-

отъ турцитѣ, избѣгвали сѫ въ гората, като вземали съ себе само храна, а всичко друго оставали скрито въ подземнитѣ скривалища, каквито сѫ се запазили и до днесъ.

Прѣзъ селото протича рѣката *Умишка*, която го дѣли на сѣверна и южна части. На двата брѣга на рѣката отъ изтокъ къмъ западъ сѫ построени кѫщитѣ една до друга. Старитѣ кѫщи, отъ които има запазени, сѫ били каменни, двоетажни, съ малки, тѣсни прозорци, и всѣка стая имала двѣ врати. Помежду стайнитѣ стѣни сѫ правили крилници за вещи и човѣци.

Новитѣ кѫщи сѫ въ долния етажъ съ каменни зидове, а въ горния паянтови, съ прозорци, които сѫ се затваряли съ дървени капаци.

Кѫщитѣ откъмъ сѣверната, южната и западната страна сѫ скачени една за друга, та образуватъ сами по себе крѣпостна стѣна: освѣнъ прѣзъ пѫтищата, прѣзъ друго мѣсто мѫчно може да се влѣзе въ селото.

На източната страна кѫщитѣ не сѫ тъй често, но тя е защитена отъ брѣгове, между които тече рѣката.

Тъй че, по своето мѣстоположение и околность, Брацигово е естествено защитено мѣсто.

Всрѣдъ селото е църквата *св. Ив. Прѣдтеча*, старото училище, надъ което се издига старото клепало.

Въ източната часть на селото е новото класно училище, съградено въ 1881 год. Улицитѣ сѫ тѣсни, криви и постлани съ калдаръмъ.

Население, обичаи и нрави.

Първитѣ жители на Брацигово се наричатъ *Марваци*. Между 1732 и 1762 год. сѫ се прѣселили около 100 сѣмейства македонци отъ Охридско изъ селата: Омоско, Слимница и Драголище.

Марвацитѣ сж се занимавали съ землеѫѣлие и скотовъдство, а македонцитѣ, които сж се дѣлили на *Българи* и *Арнаути*, сж боравили съ дюлгерство и дърводѣлство.

Между *Марваци*, *Българи* и *Арнаути* не е сжществувала никаква дружба: на чуждо хоро не е ходилъ никой; булгаръ или арнаутъ не е можелъ да вземе мома отъ марваци и наопъки; не сж си ставали кумове.

Тая враждебность е траяла до прѣди 50 години, но сега е изчезнала съвсѣмъ.

Жителитѣ на Брацигово сж се отличавали и по носия едни отъ други: македонцитѣ мжже сж носили фесъ съ синя чалма власеникъ, който е билъ горна дреха отъ дебелъ вълненъ платъ, нашита по ржбоветѣ съ червенъ гайтанъ.

Облеклото на мжжетѣ се е допълвало още отъ арнаутска риза, тузлуци, поясъ съ силяхъ, а нѣкои сж носили и вълнени шалвари.

Женитѣ пъкъ сж носили: дюлбенъ, шамия (кърпа за глава), пупле, което е било бѣла памучна нашивка въ видъ на четиристѣнна призма, която носили на върха на бѣла шапка (капа), връзъ която пъкъ се забраждали съ дюлбенъ. Носили още прѣвързало, власеникъ, сая, кисици, или вѣзани ржкави до надъ лактитѣ, ентерия, поясъ, вѣзана прѣстилка, вѣзани чорапи и чехли или царвули.

Облеклото, което сж носили марвацитѣ мжже и което се е изработвало у дома отъ вълна, се е състояло отъ: коженъ калпакъ, долама, ентерия и чипири.

Женитѣ сж носили пупле, прѣвързало, нашито съ стари бѣли пари и рупове, косатникъ, който се правилъ отъ платъ, широкъ колкото плещитѣ, дългъ до подъ колѣнѣтѣ и нашитъ съ пари и рупове.

Носили сж още джубе, ентерия, кисици, вѣзана прѣстилка, вѣзана на ржкавитѣ и политѣ риза, вѣзани чорапи, а царвулитѣ имъ служили повече за обуща.

Марваци и *Арнаути* живѣли патриархално: бащата билъ глава на сѣмейството; слѣдъ неговата смърть, най-голѣмиятъ синъ заемалъ мѣстото му; по-малъкъ братъ, само когато е бивалъ по-ученъ, е застжпвалъ службата му.

Женитѣ сж се управлявали отъ свекървата, а слѣдъ смъртьта ѝ — отъ голѣмата снаха.

По-младитѣ показвали голѣма почить къмъ по-голѣмитѣ: по-младиятъ не е сядалъ на софрата и не е зафащалъ да яде прѣди по-стария. Когато по-стариятъ влизалъ въ кжщи, всички по-млади му ставали на нозѣ. Женитѣ сж се отнасяли съ голѣма почить къмъ мжжетѣ. За бѣлѣгъ на тая почить, тѣ сж подставали на мжжетѣ. Дори по-възрастни жени сж подставали на по-млади мжже, защото жената не можела да стжпи тамъ, дѣто мжжътъ стжпвалъ. Това е спазено до нейдѣ и днесъ.

Кумътъ се е почиталъ повече, отколкото бащата. Да му се става правъ е било най-малкото нѣщо: дори на кумово куче, кога е минавало прѣзъ улицата, кумицата, ако е тамъ, е била длъжна да му стане права. „Прѣдъ кумъ вода се не гази,“ казватъ още.

Кумътъ трѣбвало да се почита като Господь.

Почитьта на младитѣ къмъ старитѣ е отивала до тамъ, щото всѣки старъ е ималъ право да мъмри и наказва младия, когато го види да върши прѣстжпни работи: кражба, лъжа, псувня, хвърляне камъне. Да се закачатъ момитѣ или да имъ се говори лошо, се е броило за прѣстжпление.

Да се пуши тютюнъ прѣдъ старитѣ, да се пие вино и ракия, да се влиза въ механа или кафене, да се ходи по честито, да не се подстава на старитѣ и да не се поздравяватъ; да се влиза безъ позволение тамъ, дѣто сж старитѣ; да се върши нѣщо безъ разрѣшение отъ старитѣ — всичко това е било запретено за мла-

дитѣ. Но въ замѣна старитѣ сѫщо сѫ почитали примѣрния и умния младежъ.

И на хоро сѫщо старитѣ сѫ имали прѣднина прѣдъ младитѣ: младъ не се е ловилъ на хорото надъ стария, младитѣ стоели прави на хорището, а старитѣ сѣдали.

Възникналитѣ на хорото спорове сѫ се оглаждали отъ старитѣ. На хорището сѫщо сѫ се хвърляли камъне, борили сѫ се рѣдко. Хорото е ставало съ пѣсни отъ момитѣ: рѣдко се е свирило съ свирки, кавали, гайди, гусли и цигулки. На Великдень сѫ довождали и тѫпанъ. На Коледа хорото е ставало на *Кулата*, а на Великдень на голѣмото пазарище, всрѣдъ селото. Прѣзъ тия два празници хорото е бивало общо за цѣлото село.

Момцитѣ се ловятъ напрѣдъ на хорото, а момитѣ, подиръ тѣхъ. Обикновено момитѣ се повеждатъ отъ момъкъ, комуго е роднина първата мома на хорото: само роднини момъкъ и мома могатъ да играятъ едни до други.

Момци и моми сѫ се огледвали най-вече по хорото: не е било въ правитѣ на населението да се срѣщатъ моми и момци, които не били роднина. Годежитѣ сѫ ставали посрѣдствомъ снобници (сватовници); родителитѣ сѫ избирали, рѣдко това е ставало отъ младитѣ. Въ старо врѣме бащата на момата е взималъ отъ момъка годеникъ *агърлъкъ*: пари и подаръци за кѫщнитѣ. По-сетнѣ се е счело за срамно да се продава чедото, но се е запазилъ и до днесъ обичая да се даряватъ родителитѣ, кѫщнитѣ и близкитѣ роднини отъ момина и момкова страна. Въ старо врѣме свадбитѣ сѫ ставали съ гесби и сѫ траяли цѣла недѣля, а сега вече не гощаватъ всички и траятъ по-малко врѣме — отъ петъкъ до понедѣлникъ.

Годежи и свадби сѫ ставали повече зимѣ. Празницитѣ сѫ се тачили много. Всички, като по длъжность, сѫ ходили въ празникъ на църква: оставали сѫ въ кѫщи само болнитѣ и тия, които е трѣбвало да разтрѣбятъ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] на [illegible]

Поради чисто българското си население, поради отдалеченостьта отъ голѣми центрове, населени по вече отъ турци, Брацигово е живѣло не задѣвано отъ турската власть, съ която се е съприкосновявало само, когато е трѣбвало да си плати данъцитѣ; тъй че робскиятъ животъ не е можалъ да пороби духътъ на неговото население, нито послѣдното да се възпита въ страхъ къмъ турчина.

Образование. За нашата цѣль достатъчно е само да посочимъ кѫси свѣдения за образованието въ Брацигово прѣди възстанието и въ 1875 год. Неоспорими сѫ слѣднитѣ факти.

1) Въ Брацигово не се е служило никога въ църквата на гръцки;

2) Началото на образованието въ Брацигово се губи въ твърдѣ далечно минало;

3) Отъ 1851 год. на сетнѣ Брацигово е плащало учителска плата по 30, 40, 50 и дори 70 лири турски за година на учитель;

4) Въ 1875 год. въ Брацигово е имало мѫжко училище съ 300 ученика, дѣвическо съ 150 ученички, 3 учители и една учителка.

Съобщения. Отдавна отъ Брацигово сѫ излизали главни пѫтища, които сѫ водили за Пловдивъ, Т. Пазарджикъ и Македония.

Пѫтьтъ за Македония е минавалъ прѣзъ: Ясѫ-Курия Фотянъ, Дьовленъ, Неврокопъ и др. села и градове.

Запазили се до сега слѣди отъ два римски пѫтища, които сѫ водили за Македония. Единиятъ, нареченъ Еленския пѫть, минавалъ покрай старото село *Прѣвренъ*, прѣзъ с. Чанакчиево, Ясѫ-курийската рѣка, село Ясѫ-Курия, Фотянъ и нататъкъ за Македония.

Другиятъ минавалъ прѣзъ с. Козарско, мѣстноститѣ: Друма, Илчови ливади, Сейменлика, Суоджакъ, св. Илия, на изтокъ отъ Ясѫ-Курия, с. Фотянъ — Македония.

[illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:

Бра[illegible]	— [illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	— [illegible]	:	.
[illegible]	— [illegible]	:	.
[illegible]	— [illegible]	:	.
[illegible]	— [illegible]	:	.
[illegible]	— [illegible]	:	.
[illegible]	— [illegible]	:	.
[illegible]	— [illegible] i—		.

Бра[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] съ [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible].

Поминакъ. Пр[illegible] [illegible]—[illegible] [illegible] [illegible] — Бра[illegible] е [illegible] 3[illegible]4 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ваненета.

Главнитѣ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]наятя. Тѣй [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]селение са [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], отъ тога население са [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]нието на [illegible] [illegible].

1. *Дюлгерство* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сравнително най-[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]лото отъ прѣселението на [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]но малко занаятътъ се е [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] е давалъ прѣхрана и работа на 243 майстори и [illegible] и 150 чирака, всичко 393 [illegible], [illegible] [illegible] 38[illegible] [illegible] отъ цѣлото занаятчийско население.

Обикновено подъ ра[illegible] на [illegible] майсторъ са се събирали 15—30 [illegible], и са отивали да работятъ въ градоветѣ: Нова-Загора, Стара-Загора, Сливенъ, Ям-

болъ, В. Търново, Казанлѫкъ, Трѣвна, Шуменъ, София, Одринъ, Пловдивъ и др.

Като прочути майстори въ споменитѣ на брацигов-ци сѫ се запазили имената на Никола Томчевъ, който билъ градилъ Т. Пазарджикската черкова „св. Богородица“; Ив. Бояновъ, който минавалъ прѣдъ турското правителство за инжинеръ и билъ градилъ черквата „св. Кралъ“ въ София; Иванъ Драговъ, който е градилъ прочутата брациговска камбанария; Ангелъ Драговъ, Христю Прѣкумъ, Ив. Бозовъ, Дамянъ Дойчевъ, Христю Драговъ, Ангелъ Доновъ, Никола Доновъ и Дамянъ Поповъ. Майсторитѣ сѫ прѣдприемали да строятъ черкви, мостове, джамии, магазии и други постройки.

На работа излизали пролѣтьта, а се връщали късно есеньта.

Още въ 1840 год. дюлгеритѣ се били организирали въ еснафъ. Еснафътъ се е управлявалъ споредъ уставъ, оригиналътъ на който се пази и до днесъ въ черковната архива. Всички други еснафи, които се били образували въ Брацигово, се нареждали и управлявали като дюлгерскиятъ. Уставътъ на послѣдния датира отъ 18 януарий, 1844 год. Ние го помѣстяме тукъ безъ промѣненъ правописъ, като съ думи въ скоби обясняваме нѣкои думи въ неговия текстъ:

„1844 іѡніаріа 18 день.

Да се знае тука писуване исьнавьската регула (уставъ) каквося борчли маисторето наисьнафа какво даси почитатъ исьнафа даси знаятъ пира (празника) св. Тома какво даимать младите маисторе настарите евлаверето даимъ иматъ помаисторьски либовъ хатира да си иматъ реколата даси несиматъ момчетата даси неприлигуватъ момчетата защо кои така нема на маисторето евлавере (почитъ) мо-

же дасе веденка (вашке) секъ [illegible] ... ако ставать [illegible] може и даго [illegible] съ [illegible] секъ ток [illegible] да [illegible] маисторето [illegible] неслуша [illegible] речь [illegible] да дава [illegible] ималъ [illegible] 3 години [illegible] 25 гро башкалъкъ ако има некое маисторово дете [illegible] даго изьвади маисторь гро 12 от [illegible] некои [illegible] иснафа [illegible] гро 60 такануе регулата [illegible] маисторето [illegible] творать [illegible] на иснафа [illegible] иснафь така си [illegible] регула [illegible] любова единь други дасе слушать да ги умножи Господь иснафи повече и берикетни да станать.

Ипоть писуваме нияши маисторе секъ [illegible] какво стая единь иснафь устабашиї уста Младенъ уста Гиздо Петко уста Кръсто така и вии дася турате преди човеци да ги слушать щоречить тадаје Господь любовь помежду вась збериветь аминь.

И има маисторе тестирли ибашкалисася плагили требе идругите кои несие платилъ дася платить порегулата каквануе регулата и спроти кабалата може дасе веденкова кое тестирлия 12 тояги кои велега вальть нему 25 наложе идаго затворать така датресать секи маисмаза дасилица щонуе борча.

Какво имаме обичаи ния на свети Атанась збираме масрафь на годината замаслю закутупарися по 5 гро секи дадава защо идаси направить единь поменикъ щоса умрели маисторе да ги пишете упоменика даго дадете налоновето даго споменувать цела година даиидадеть 10 гро кои иска дасе пише упоменика единь саханъ кои какво убиче защоще дасе споменува цела година икои нема маисторь тестирь да не води момче.

Кое момче има маисторь на маисторьси требе дададе 25 гро иваеть куиуе уирель маисторьиу даму зеие есмафа иваета 25 гро"

СЕЛО
Бращигово
Т ребфет Т
дюлгерск
18 ф 45

Дюлгерскиятъ есмафъ е разполагалъ въ 1875 год. съ 26,133 гр. капиталъ, който се употрѣбявалъ за помагане на бѣдни дюлгери, и за поправяне на мостове и пътища. Часть отъ него се е раздавала съ 10% лихва, а нейдѣ и безъ лихва. Споредъ наредбитѣ на устава, есмафскиятъ капиталъ се е уголѣмявалъ още и отъ слѣднитѣ приходи: 1) всѣки чиракъ или калфа, който се признаелъ отъ есмафа за майсторъ, плащалъ за въ полза на есмафската каса отъ 25—60 гр. башкалъкъ и е ималъ вече право да работи самостоятелно; 2) Който подлъже чужди чиракъ, или който чиракъ избѣга отъ майстора си безъ причина, който не се е покорявалъ на есмафа, глобявалъ се отъ 5—25 гр. въ полза на касата.

Такъвъ, вмѣсто глоба, наказвалъ се съ 3 дни затворъ или 25 удара съ тояга.

Есмафътъ е билъ съвсѣмъ самостоятеленъ въ управлението си: правителството не се бъркало въ наредбитѣ му.

Майсторитѣ са били длъжни да намѣрятъ работа, да условятъ надницата, да намѣрятъ помѣщение за хората си, и да имъ откриятъ кредитъ за храна и др.

Въ замѣна на това всѣки калфа—тайфаджия плащалъ на майстора 20 пари или 1 гр. на работенъ день, споредъ както си условени.

Майсторъ или калфа изкарвалъ срѣдно около 1,500 гр. годишно, а отъ дюлгерството изкарвали въ Брацигово около 250,000 гр. годишно.

Дюлгерскиятъ еснафъ празнувалъ своя празникъ на 6 октомврий.

2. *Дърводѣлство.* И тоя занаятъ си води началото отъ прѣселението на македонцитѣ. Баща и синове заедно сѫ работили: едни дялали и бичели въ гората, други сѫ прѣкарвали изработеното въ Брацигово, а трети го закарвали по другитѣ села и градове за продань. Още отначало дърводѣлцитѣ работели въ брациговския балканъ, който билъ купенъ половината отъ дърводѣлския еснафъ, половината отъ общината.

Прѣди въстанието тоя балканъ е давалъ материалъ за 15 чаркове (бичкийница), отъ които 8 били построени на западъ отъ Брацигово, а 7 въ гората. На тия чаркове сѫ работили прѣзъ 1875 год. 85 ступани—работници и 30 ратаи.

Този, който е работилъ съ 4 мулета, изкарвалъ годишно около 10,000 гроша, а съ едно муле 2,000 гр. Смѣтало се, че всички дърводѣлци изкарвали годишно около 200,000 гр., които се падатъ крѫгло по 1700 гр., смѣтани по равно на ступани и ратаи.

Пазарище за дървения материалъ били градоветѣ: Т. Пазарджикъ, Пловдивъ, Стара Загора, Нова-Загора, Сливенъ, Ямболъ, Казанлъкъ, Текирдаа, Дедеагачъ, Анхиало, Бургасъ и др. Въ 1842 год. се билъ основалъ и дърводѣлски еснафъ, който почивалъ на сѫщитѣ основи, на които е билъ основанъ дюлгерскиятъ еснафъ. И капиталътъ му се е употрѣбявалъ, като оня на дюлгерския еснафъ, за помагане на бѣдни, поправка на пѫтища и мостове.

Тоя еснафъ е ималъ въ 1875 год. 20,000 гр. капиталъ, раздаденъ на дърводѣлци. Слѣдъ въстанието, по-

ради материалного разсипване на хората, билъ е опростенъ дългътъ на много длъжници. Празникътъ му билъ на Тодоровъ день.

3. *Кираджийство.* Дърводѣлството е давало работа и на така нареченитѣ кираджии, които съ кола, коне или мулета сѫ прѣкарвали дървенъ материалъ било отъ гората въ Брацигово, било по другитѣ села и градове за продань. Кираджии съ кола, товарени съ дървенъ материалъ, сѫ отивали чакъ въ Бургасъ и Анхиало, отдѣто докарвали въ Брацигово соль, риба и др. До тия два града сѫ отивали за едно лѣто до 4 пѫти, и съ една кола е можело да се спечели срѣдно 600 гр. отъ едно отиване. Въ 1875 год. кираджилъкъ сѫ работили съ 210 чифта волове и биволи, 200 коне и мулета, а 76 коне сѫ служили само за ездене. Съ кираджийство сѫ боравили 210 души, отъ които 150 стопани и 60 ратаи. Всѣки кираджия съ чифтъ волове или биволи е изкарвалъ срѣдно около 2000 гр. годишно, а съ конь или муле 1500 гр.; цѣлата печала отъ кираджийство съ платата на ратаитѣ е била около 500,000 гр.

Въ 1842 год. се основалъ арабаджийски (кираджийски) еснафъ съ сѫщата цѣль, каквато имали поменатитѣ вече два еснафа. До възстанието капиталътъ му е билъ 9000 гр., който слѣдъ възстанието е билъ употрѣбенъ за поправка на мостове и други благотворителни цѣли. Празникътъ му е билъ на 11 Февруарий.

4. *Сапунджийство.* Тоя занаятъ е сравнително отъ по-сетнѣшно врѣме. Прѣдполага се, че съ сапунджийство сѫ захванали да боравятъ отъ около 1835—1840 год. Въ 1875 год. е имало 12 сапунджийници, въ които се е обработвало годишно около 11,000 оки лой, отъ която сѫ добивали около 19,000 оки сапунъ. Ока сапунъ е струвалъ 5—6 гр., толкова се е продавала и ока лой.

Сапунджийството са карали 13 майстори и 13 чираци.

Пазарище за сапуна са били градоветѣ: Т.-Пазарджикъ и Пловдивъ и селата въ Пловдивско и Пазарджишко. Брацигово не само е произвеждало и употрѣбявало сапунъ само за мѣстни нужди, но е било и посрѣдникъ да се продава на селата отъ [illegible], [illegible], [illegible] и други села сега въ турско, а сѫщо и за околнитѣ села, които идвали въ Брацигово на пазаръ, който е ставалъ и става въ сѫбота.

Единъ сапунджия съ единъ конь и единъ ратай печелилъ годишно срѣдно около 2000 гр. Общъ оборотъ сѫ имали около 95,000 гр.

Сапунджийскиятъ еснафъ се е основалъ въ 1842 г. Капиталътъ му който се раздавалъ на еснафлиитѣ съ 10% лихва, достигналъ въ 1875 год. на 600 гр.

Слѣдъ възстанието и тоя еснафъ употрѣбилъ капитала си като дърводѣлскиятъ.

Прѣди да влѣзе газа въ употрѣба, приготовлявали и восъчни свѣщи, но послѣ това се прѣкъснало. Праздникътъ му билъ на 17 декемврий.

5. *Шарланджийство*. Не се знае, кога е възникналъ този занаятъ въ Брацигово. Извѣстно е само, че прѣзъ 1875 год. е имало 5 шарланджийници, съ 5 стопани и 5 ратая. Прѣработвали се тогава около 80,000 оки орѣхи, отъ които се добивало кръгло 16,000 оки шарланъ. Орѣхитѣ били събирани въ селата въ Т.-Пазарджишко по 1 гр. оката. Шарланътъ се е продавалъ въ Пещера, Т.-Пазарджикъ, Пловдивъ и въ селото Брацигово. Всѣки шарланджия е работилъ срѣдно съ 16—20,000 гр. капиталъ, и е изкаралъ съ единъ конь и съ единъ или двама ратая около 12,800 гр. бруто приходъ. Общиятъ оборотъ е билъ кръгло около 160,000 гр. Ока шарланъ се е продавалъ 8—14 гр.

6. *Касапство.* Прѣди въстанието сѫ се убивали въ Брацигово кръгло 6—7,000 глави кози и овци, прѣимуществено мѫжки скопени и женски ялови.

Козитѣ и овцитѣ, прѣдназначени да се колятъ, се купували изъ Самоковско, Дупнишко и Мелнишко.

Чифтъ кози се купували по 90 гр. Общиятъ оборотъ е възлизалъ кръгло на 270,000 гр. Ока месо се продавало въ Брацигово и околнитѣ села 2 гр. Лойта се е продавала на брациговскитѣ сапунджии, а кожитѣ на брациговскитѣ и пещерскитѣ табаци. Една коза е давала 12—14 гр. печала.

Боравили съ касапство 6 ступани, които имали 10 ратаи.

Обикновенно прѣзъ мартъ, априлий и май касапитѣ излизали да купуватъ овци и кози, които прѣзъ лѣтот държали на совати изъ дѫбовитѣ гори, които изобилватъ въ околностьта на Брацигово, за да се гоятъ.

7. *Грънчарство.* Въ 1875 год. имало 40 грънчарници съ 40 майстори и 15 чираци. Пръстьта сѫ копаели въ Брациговското землище, а грънцитѣ работили отъ мартъ до октомврий. Пазарище за грънцитѣ били Т.-Пазарджикъ, Пловдивъ и селата. Въ градоветѣ се продавали на едро, а въ селата сѫ ги размѣняли съ жито, както правятъ и сега.

Всѣки грънчаринъ е ималъ волове или конь, за да разнася грънцитѣ за проданъ и да си докарва дърва и пръсть.

Единъ майсторъ печелилъ годишно около 1000 гр., общата печала на всички грънчари се прѣсмѣтала кръгло около 40,000 гроша.

Въ 1843 год. 1 ноемврий и грънчаритѣ си основали еснафъ съ сѫщата наредба, каквато е била на поменатитѣ вече еснафи. Еснафскиятъ празникъ билъ на 12 декемврий.

8. *Кожухарство.* Въ 1875 год. 7 майстори и 10 чираци работили тоя занаятъ за нуждитѣ на Брацигово и околнитѣ села.

Единъ майсторъ е изкарвалъ годишно около 3,000 гр.; общъ доходъ около 21,000 гр. Празникътъ имъ билъ на 18 януарий.

9. *Мутафчийство.* Прѣди възстанието сѫ работили три мутафчийници съ 3 майстори и 6 чираци. Мутафчий е имало отъ Брацигово, а сѫ идвали и отъ Панагюрище. Козината сѫ купували отъ Брацигово и отъ други мѣста по 7 гр. оката. Годишно сѫ изработвали около 2,000 оки козина. Изработенитѣ прѣдмети сѫ продавали на ока по 18—20 гр. оката. Бруто приходъ около 35,000 гр., нето приходъ около 7,500 гр.

10. *Налбантство.* Въ 1875 год. имало 8 налбантски дукяни, съ 8 майстори и 16 чираци. Годишно всѣки майсторъ е изкарвалъ срѣдно около 3,000 гр.; общъ приходъ около 24,000 гр. Празникътъ имъ билъ на 11 февруарий.

11. *Шивачество.* Въ 1875 год. съ тоя занаятъ се занимавали 6 майстори и 18 чираци.

Всѣки майсторъ изкарвалъ годишно срѣдно около 2500 гр., общъ приходъ около 15,000 гр. Празникътъ имъ билъ на 18 януарий.

12. *Каменарство.* Този занаятъ е свързанъ съ дюлгерството. Въ 1875 год. каменарство сѫ работили 10 майстори и 10 чираци. Единъ майсторъ е изкарвалъ годишно около 1,500 гр.; общъ приходъ около 15,000 гр.

13. *Табаклъкъ.* Въ 1875 год. имало 8 табаци, съ 16—20 души майстори и работници. Изработвали 6—7,000 кози и овчи кожи. Отъ козитѣ кожи изработвали сахтиянъ, който се продавалъ 20—30 гр. оката, а отъ овчитѣ кожи правили мешини, съ цѣна 14—18 гр. оката. Изработенитѣ кожи се купували отъ търговцитѣ, ко-

ито идвали отъ Самоковъ и Пловдивъ, и ги изнасяли въ Виена.

На кожа се е печелило отъ 5—6 гр.; а всѣки майсторъ печелилъ срѣдно отъ 3000—3500 гр. годишно; обща печала около 35,000 гр. Празнували на Православна недѣля.

14. *Кацарство.* Въ 1875 год. 20 души майстори сж се занимавали съ кацарство. Изработвали линове, бадеми, каци, бъчви, чибури и др., които сж продавали въ Брацигово, Т.-Пазарджикъ, Пловдивъ и околнитѣ села.

Всѣки занаятчия е печелилъ годишно около 2000—2,500 гр. Допуща се, че отъ кацарство сж влизали въ Брацигово кржгло 40,000 гроша годишно.

Основали си еснафъ въ 1841 год. Еснафскиятъ имъ капиталъ въ 1875 год. билъ 450 гр. Празникътъ имъ билъ на 10 февруарий.

15. *Земледѣлие.* Брацигово не е било, не може и да бжде земледѣлческо мѣсто: отъ всичкитѣ му работящи жители само 18 се занимавали изключително съ земледѣлие; а отъ цѣлото му землище само 5,000 стари уврати сж обработвани, които разхвърлени на 3054 души жители, падатъ се по 1·63 такива уврати на човѣкъ, а на сѣмейство по 9·52.

Обработваната площь отъ цѣлото землище се е заемала отъ слѣднитѣ култури:

1) Триндафилъ	460	стари уврата;
2) Лозя.	1100	„ „
3) Ливади	630	„ „
4) Ниви	2810	„ „
Всичко:	5000	стари уврати.

Увратъ земя се продавалъ: нива 130 гр., ливада 120 гр., лозе 150 гр., градина 100 гр., гюлъ 300 гр.

Брацигово е притежавало още въ землището на с.

Чанакчиево 1500 стари уврати лозя, ливади и ниви, а въ онова на с. Козарско—400 ст. уврати лозя. Всичката обработена площь, която е притежавало Брацигово, възлиза значи на 6,900 ст. уврати, или на човѣкъ 2 уврати и нѣщо, а на домакинство по 11 уврати и нѣщо.

Прѣди възстанието имало посадени 300,000 черничови дръвчета.

Земледѣлческото производство на Брацигово прѣзъ 1875 година е възлизало на:

1) 20,000 маскала триндафилово масло по 18 гр. маскала	360,000 гроша.
2) 3,000 кила зърнени произведения срѣдно по 25 гр. килото . .	75,000 „
3) 320,000 оки грозде срѣдно по 20 пари оката	160,000 „
4) Отъ пашкули, фасулъ и др. кржгло около	80,000 „
	Всичко; 675,000 гроша.

Триндафиловото масло се е купувало, както и сега, отъ Казанлъшки търговци по 16—25 гр. зл. маскала.

Житото не е стигало и за мѣстно потрѣбление. Килото се е продавало срѣдно по 25 гр. Виното се изнасяло въ Пловдивъ, Т.-Пазарджикъ, Батакъ, Яскъ-курия и другждѣ, и се продавало оката по 50—60 пари. Пашкулитѣ се купували отъ Пловдивски търговци по 15—40 гр. оката.

Прѣди 1830 год. обработвали само хлѣбни растения и лозя. Прѣзъ тая година дѣдо Соте билъ прѣнесълъ триндафила само за опитъ, а послѣ се разпространило обработването му.

16. *Скотовъдство.* Въ 1875 год. съ скотовъдство сж се занимавали 12 души ступани, които държали 18 души ратаи.

Всичкиятъ добитъкъ прѣзъ оная година е билъ: 897 говеда, 210 коне, 76 мулета, 1140 овци, 1000 кози и 120 свинета. Разхвърлени на жители, падатъ се на душа по: 0·28 говеда; 0·06 коне; 0·02 мулета; 0·3 овци; 0·3 кози; и около 0·04 свинета; или на 100 души се падатъ: 28 говеда, 6 коне, 2 мулета, 30 овци, 30 кози и 4 свинета.

Смѣтнати по домакинства, падатъ се на домакинство приблизително: 1·7 говеда; 0·4 коне; 0 1 мулета; по 2 и нѣщо овци, по малко отъ 2 кози и по 0 2 свинета. Добитъкътъ е ималъ слѣдната цѣна: говедо 700 гр., конь 500 гр., муле 1000 гр., чифта овци или кози 90 гр., свине 110 гроша.

Смѣта се, че отъ скотовъдство се добивало около 18000 гр. печала.

Цѣната на животинскитѣ продукти въ ока е била слѣдната: месо 2 гр., лой 6 гр., сланина 7 гр., масло 12 гр., сирене $1^1/_2$ гроша.

17. *Търговия съ дървенъ материалъ.* Прѣди въстанието до 1875 год. Брацигово е въртѣло доста цвѣтуща търговия съ дървенъ материалъ. Брацигово е било стоварно мѣсто за дървения материалъ на селата Исъкурия, Фотянъ, Осеново и Форцово; отъ него (Брацигово) пъкъ се е изнасялъ за продань въ други села и градове.

Въ 1875 год. съ тая търговия се занимавали 16 търговци. Годишниятъ оборотъ е възлизалъ до 2,300,000 гр., а се е печелило отъ 20—30%. Пазарище на дървения материалъ сж били: Т.-Пазарджикъ, Пловдивъ, Стара-Загора, Нова-Загора, Сливенъ, Ямболъ, Бургасъ, Анхиало, Казанлъкъ, Одринъ, Дедеагачъ, Енидже и др.

За цѣната на дървения материалъ имаме слѣднитѣ данни:

1	чифтъ	опинци	струва	$1^{1}/_{2}$	гр.	въ	Ясж-курия:	$2^{1}/_{2}$	гр.	въ	Брацигово.
1	„	опикилици	„	$3^{1}/_{2}$	„	„	„	5	„	„	„
1	„	бичмета	„	$1^{1}/_{2}$	„	„	„	$2^{1}/_{2}$	„	„	„
1		табанъ	„	6	„	„	„	14	„	„	„
1		френка	„	$3^{1}/_{2}$	„	„	„	10	„	„	„
1		илеликъ	„	9	„	„	„	20	„	„	„
1		отузлукъ	„	3	„	„	„	7	„	„	„

18. *Бакали и кръчмари.* Въ 1875 год. имало 8 души бакали; общиятъ имъ оборотъ възлизалъ кржгло на 700,000 гр.; печалбата 10—15%.

Имало е 3 кръчми, които продавали почти изключително на външни човѣци, защото тогава се е считало въ Брацигово за срамъ да се пие въ кръчма.

19. *Джелепликъ.* Въ 1875 год. имало 4 търговци, които се занимавали съ джелепликъ.

Коне и мулета купували отъ Ружния, волове отъ Плѣвенъ, а сж ги продавали въ Брацигово и селата; закарвали добитъкъ и на неврокопския панаиръ.

Единъ джелепинъ печелилъ годишно около 5—6000 гр.; капиталътъ на всичкитѣ билъ около 80 — 100,000 гр.; общиятъ оборотъ около 250,000 гроша.

Ако сега се опитаме да направимъ общо изчисление на бруто доходъ на Брацигово ще имаме:

1) Отъ занаяти	. . . . . .	1,700,000 гроша.
2) „ търговия	. . . . .	3,250,000 „
3) „ земледѣлие	. . . .	675,000 „
4) „ скотовъдство	. . .	18,000 „
	Всичко:	5,643,000 гроша.

5,643,000 гр. размѣтнати на 525 домакинства, отъ които се е състояло Брацигово, ще имаме приблизително по 10,700 гр. на домакинство. Раздѣлени пъкъ на числото на жителитѣ, падатъ се приблизително по 1800 гроша кржгло на душа.

Не можемъ да изчислимъ, каква е общата чиста

печалба на Брацигово въ онова врѣме, защото не знаемъ, колко сѫ разноскитѣ на производството изобщо, и колко е чистата печалба отъ търговия и занаяти. Можемъ само да прѣсмѣтнимъ, каква часть отъ бруто доходъ поглъщатъ домакинствата за своята издържка.

Нека споменемъ еднажъ за винаги, че всички статистически данни, които даваме, сѫ приблизителни или по прѣдположение, защото сѫ за едно отдалечено врѣме и сѫ се събирали отъ разпитвания. Ние сме се пазили да не прѣувеличаваме.

Сега, като раздѣлимъ домакинствата на тия категории: 1) търговско; 2) занаятчийско; 3) земледѣлческо; 4) скотовъдско, и ако допуснемъ, че:

1) Търговското домакинство	харчи	годиш.	срѣдно	3,000	гр.
2) Занаятчийското	"	"	"	1,150	"
3) Земледѣлческото	»	"	"	1,250	"
4) Скотовъдското	"	"	»	1,120	";

ще имаме, че едно домакинство харчи срѣдно годишно около 1 630 гроша.

Всичкитѣ домакинства ще харчатъ (1,630 гр. × 525 домакинства) годишно 855,750 гроша.

Ако къмъ разноскитѣ за издръжка на домакинствата прибавимъ 228,760 гр. данъци, които е плащало Брацигово и които се падатъ приблизително по 435 гр. на домакинство, а 75 гр. на душа, или приблизително 4% отъ бруто доходъ, тогава ще имаме: бруто доходъ 5,643 000 гр. безъ 1,084,510 гр. (разноски за издържка на домакинствата и данъци) оставатъ 4 558 490 гр. за разноски на производството и чиста печала.

Нѣмаме абсолютно никаква възможность да прѣсмѣтнемъ стойностьта на производството, и да намѣримъ чистата печала. Но можемъ да заключимъ, че общото брацииговско стопанство е завършвало годишния си балансъ съ излишъкъ.

Ето да ни се яви обстоятелството, че 4,500,000 гр. или около 87% отъ брутния доходъ се пада на търговия и занаяти, а 650,000 гр., или 13% на земледѣлие и скотовъдство.

Безъ съмнение, че положението не е било завидно. Имаме данни за лихвитѣ ѝ, а лихвата е била 10, 15, 20, 25 и 30%.

Любопитно е да се покаже, че най-много възрастни са били занаятчиитѣ. Прѣброяването е, че всички способни да носятъ оръжие отъ 17 години нагорѣ са се броили въ числото на възрастнитѣ. Тогава е имало въ Брацигово всичко 792 души, отъ които 382 занаятчии и търговци, 18 земледѣлци, 12 скотовъдци и 380 отъ разни занаяти.

Такова е икономическото и културното състояние на Брацигово въ навечерието на възстанието, и въ него, можемъ да твърдимъ, се крие обяснението на факта, че Брацигово безъ особени усилия се обърна въ надеждна основа за възстание.

Можемъ да кажемъ, че тогавашното Брацигово съ своето население е било благодатна почва за революционна пропаганда, защото не е било поробено ни нравствено, ни материално.

Наистина, нѣмаме сравнителни данни, отъ които да се види да ли може да се квалифицира икономическото състояние на Брацигово въ онова врѣме като добро, или е само задоволително, но ние мислимъ, че има значение фактътъ, какво въ Брацигово са надделявали занаятчийството и търговията, тъкмо за които свободата е въздуха, безъ който не може да има никакъвъ животъ.

2. Бѣга. Това село се пада на сѣверъ отъ Брацигово, далече 1½ часа отъ него. То лежи на лѣвия брѣгъ на Стара рѣка, заградено отъ сѣверъ и югъ съ доста високи брѣгове, а отъ изтокъ и западъ открито.

Въ 1875 год. броило 485 души жители българи въ 60 домакинства, и 240 турци въ 40 домакинства: всичко 725 души жители, 100 домакинства. Имало черква и училище, българско и турско. Българското училище се посѣщавало отъ 30 ученика, а турското отъ 12.

Прѣзъ него води пѫть отъ Пловдивъ за Брацигово и Пещера.

Поминъкътъ на населението се е състоялъ изключително въ земледѣлие и скотовъдство.

Прѣзъ годината, за която е дума, то е притежавало 5,600 стари уврати работна земя, или на домакинство по 56 ст. уврати, а на човѣкъ около 7·72 ст. уврати.

Необработената му земя била 2090 стари уврати, или на домакинство по 20·90 ст. уврати, на човѣкъ по 2·88 ст. уврати. Всичко работна и неработна земя се падатъ на домакинство 76·90 стари уврати, на човѣкъ по 10·60 такива уврати.

Увратътъ работна земя се продавалъ: нива 100 гр., ливада 150 гр., лозе 200 гр., зеленчукова градина 300 гроша.

Земнитѣ произведения имали слѣднитѣ цѣни: киле ръжь 25 гр., пшеница 35 гр., ечемикъ 18 гр., царевица 30 гроша.

Скотовъдството не е било самостоятеленъ клонъ отъ поминъка, а е стояло подчинено на земледѣлието и споредъ нуждитѣ на послѣднето.

Въ 1875 год. селото притежавало 300 глави говеда, 21 коне, 2,500 овци, 1000 кози и 10 свине. На домакинство се падатъ по 3 говеда, 0·21 коне, 25 овци, 10 кози и 0·1 свине; а на човѣкъ приблизително се падатъ по 0·4 говеда, коне по малко отъ 0·03, около 3·45 овци, 1·38 кози, 0·01 свине. Добитъкътъ се продавалъ: говедо 150 гр., конь 300 гр., овца 40 гр., коза 50 гр., свиня 100 гроша.

Животинскитѣ продукти имали слѣднята цѣна на ока: месо 2 гр., лой 5 гр., сланина 6 гр., масло 8 гр., сирене $2^1/_2$ гроша.

Нѣмаме данни за количеството на земледѣлческото и скотовъдско производство, а знаемъ само, че селото е добивало:

1)	Отъ жито	280,000	гроша
2)	„ грозде	55,000	„
3)	„ сѣно	36,000	„
4)	„ зеленчукъ . . .	63,000	„
5)	„ скотовъдство . . .	35,000	„
	Всичко:	469,000	гроша;

или, безъ да можемъ да извадимъ разноскитѣ на прозводството, падатъ се на домакинство по 4,690 гр., а на човѣкъ около 648 гроша.

Всичкото население, турци и българи, плащало 52,650 гр. данъкъ; българитѣ отдѣлно плащали: откупъ отъ войската (биделъ аскери) 2,600 гр; владичина 390 гр., всичко 2,990 гр. Всичкиятъ данъкъ на селото възлизълъ на 55,640 гр., което се равнява на 12·81% отъ бруто доходъ, или на домакинство по 556 гр., а на човѣкъ по 76 гр.

Населението не било задължняло много; плащало 20% лихва.

Село Бѣга е дало 72 възстанници. Било е посветено въ възстанието отъ свещеника на селото Илия Димитровъ. Жителитѣ му българи се прѣнесли въ Брацигово на 23 априлий 1876 год. Българскитѣ кѫщи били изгорени на 28 априлий отъ башибозуци, пратени отъ пазарджишкитѣ първенци турци.

III. Аликочово. Село Аликочово лежи 2 часа на югъ отъ Т.-Пазарджикъ, и толкова на сѣверъ отъ Брацигово.

Въ 1875 год. броило 68 домакинства и 475 души жители чисто българско население. Имало черква и училище, което се посѣщавало отъ 45 ученика.

Прѣзъ Аликочово, водящъ отъ Брацигово за Т.-Пазарджикъ, минава пѫть, който сега се шосира.

Поминъкътъ на населението е изключително земедѣлие и скотовъдство.

Отъ всичкото му землище сѫ обработвали около 8000 стари уврати, или на домакинство приблизително по 117·64 уврати, а на човѣкъ 16·83 уврати.

Увратътъ работна земя се продавалъ: нива 80 гр., ливада 100 гр., лозе 300 гр. Обработвали сѫ повече ръжь и пшеница.

Приблизителниятъ бруто доходъ отъ единъ увратъ билъ 120 гр. Прѣзъ 1875 год. около 3,800 уврати били посѣени съ житни растения. Увратътъ давалъ срѣдно около 4 кила; килото се продавало 25—35 гр. Имало лозя около 250 уврата. Въ 1875 год. увр. далъ 500 оки грозде, по 10—15 пари оката.

Прѣди възстанието селото притежавало 150 глави говеда, 30 коне, 3200 овци и 80 свине.

На домакинство се падатъ приблизително по 2 говеда, 0·4 коне, 47 и нѣщо овци и 1 и нѣщо свине.

На човѣкъ се падатъ приблизително по 0·3 говеда, 0,06 коне, 6 и нѣщо овци и 0·1 свине.

Глава говедо струвало 250 гр., конь 300 гр., овца 45 гр., свине 100 гр.

Животинскитѣ продукти се продавали оката: месо 2 гр., лой 4 гр., сланина 6 гр., масло 9 гр., сирене 3 гр.

Производството на селото се оцѣнявало бруто:

жито	300,000	гр.;
грозде	35,000	„;
сѣно	18,000	„;
отъ скотовъдство	35,000	„;
всичко	388,000	„;

или на домакинство приблизително по 5,700 гр., на човѣкъ 800 гр.

Всичкиятъ данъкъ, който плащалъ селото, възлизалъ на 48,180 гр.; приблизително 12% отъ бруто доходъ; или на домакинство по 708 гр., на човѣкъ по 101 гр.

Населението не е било много задължняло; плащало лихва 25%; работило ангария на пазарджишкитѣ бегове. Дало 68 възстанници. Посветено било въ дѣлото отъ Лазаръ Илиевъ, тамошенъ, който пъкъ билъ закленъ отъ Отонъ Ивановъ, отъ Т.-Пазарджикъ. Жителитѣ му се прѣнесли въ Брацигово на 22 априлий, 1876 год.

IV. Радилово Съществува прѣдание, че Радилово било пръснато изпърво на махали, между които най-гомата била *Войнъ-Кьойската*. Селото добило името си отъ нѣкой си *овчарь Раде*, уважаванъ и почитанъ на врѣмето си.

Току прѣди възстанието броило около 1000 души жители чисто българско население, а 140 домакинства.

Имало черква и училище, което се посѣщавало отъ 40 дѣца.

Прѣзъ Радилово за Пещера води шосе, направено още въ турско врѣме, и другъ пѫть за Чепинското корито.

Главниятъ поминъкъ на населението до 70-тѣ години е била търговията, прѣимуществено тая съ дървенъ материалъ.

Изобщо прѣди освобождението Радилово е било стоварно мѣсто за дървенъ материалъ, идящъ отъ Чепинското корито и с. Батакъ. Около 90% отъ работящето население се занимавало съ купуване и продаване на дървенъ материалъ. Послѣдниятъ се продавалъ въ: Одринъ, Кавала, Дедеагачъ, Енидже, Созополъ, Т.-Пазарджикъ и Пловдивъ.

Търговцитѣ съ дървенъ материалъ се броили за най-събудени човѣци и най-много сѫ работили по възстанието. Други занаяти се упражнявали съвсѣмъ слабо.

Тогава земледѣлието е било като помощно срѣдство за поминъкъ, което се види отъ слѣднето:

Обработена земя прѣди възстанието е имало около 2000—2800 стари уврати, сега има 8000—10,000.

Ако приемемъ, че срѣдно се обработвали прѣди възстанието 2400 стари уврати, ще имаме на домакинство приблизително по 17 увраги, на човѣкъ 2·4 уврати.

Тогава увратъ обработена земя се продавала: нива 60—120 гр., лозе 300—400 гр. Сѣли се главно ръжь, ечменъ и царевица.

Прѣди възстанието селото притежавало около 300 глави говеда, 40 коня, 4000 овци, 1000 кози и 80 свине. На домакинство приблизително се падатъ по 2·14 говеда, 0·28 коне, 28·5 овци, 7 и нѣщо кози, 0·5 и нѣщо свине. На човѣкъ пъкъ се падатъ приблизително по 0·3 говеда, 0·04 коне, 4 овци, 1 коза и 0·08 свине. Добитъкътъ ималъ тая цѣна: говедо 240—600 гр., конь сѫщо 240—600 гр., овца 40—50 гр., коза 80—100 гр., свине около 100 гр. Животинскитѣ продукти се продавали оката: месо 2 гр., топена лой 10—11 гр., сланина 4—5 гр., масло 4—6 гр., сирене $2^1/_2$ гр.

Годишно селото имало слѣдния бруто доходъ:

Отъ жито	290,000	гроша;
„ търговия	300,000	„
„ скотовъдство	55,000	„
„ кираджийство	14,000	„
„ грозде	65,000	„
всичко	724,000	„; или

на домакинство приблазително по 5170 гр., на човѣкъ по 720 гроша.

Всичкиятъ данъкъ на селото билъ 84,563 гр., или на домакинство прибоизително по 604 гр., на човѣкъ по 84 гр.; а 11·66% отъ всичкия бруто доходъ на селото.

Населението не било много задължняло: 2—3 кѫщи дължали по 200—300 гр.

Работило ангария въ Одринъ, дѣто по 40—50 дни копаели укрѣпления, въ София и Ихтиманъ.

Въ възстанието било посветено отъ самия Бенковски, който е ходилъ въ селото. Дало е 100 въстанници. Прѣнесли се въ Брацигово на 23 априлий 1876 год.

V. Козарско. Козарско лежи $1^1/_2$ часа на сѣверо-изтокъ отъ Брацигово. Населението му е чисто българско. Едни отъ жителитѣ му сѫ още отъ основаването на селото, а другитѣ сѫ прѣселенци отъ Македония, Охридско.

Въ 1875 год. броило 550 души жители, 89 домакинства. Черквата му била съградена още отъ 1820 год. а училище имали отъ 1830 год.

Прѣзъ 1875 год. училището се посѣщавало отъ 60 ученика.

Поминъкътъ на населението се състоялъ главно въ домагерство и земледѣлие. Други занятия почти никакъ не сѫ се упражнявали.

Обработената земя възлизала на 1200 старе уврати или на домакинство приблизително по 13·48 уврати, на човѣкъ по 2·18 увр.

Увратътъ земя струвалъ: нива 70 гр., ливада 100 гр., градина 120 гр., лозе 150 гр. Сѣли сѫ се пшеница, ръжъ, ечемикъ, царевица, които се продавали за кило: пшеница 40 гр., ръжъ 20 гр., ечемикъ 20 гр., царевица 30 гр.

Тогава селото притежавало слѣдното количество добитъкъ: 85 глави говеда, 20 коне, 200 овци, 500 кози, 60 свине; или на домакинство приблизително по: 0·95 говеда, 0·22 коне, 2·24 овци, 5·6 кози, 0·6 свине. На човѣкъ пъкъ се падали по 0·15 говеда, 0·03 коне, 0·36 овци, 0·9 кози и 0·1 свине.

Добитъкътъ ималъ слѣднитѣ цѣни: говедо 150 гр.,

конь 300 гр., коза 50 гр., овца 20 гр., свине 100 гр.

А животинскитѣ продукти сж продавани оката: месо 2 гр , лой 4 гр., сланина 4 гр., масло 8 гр., сирене 3 гр.

Бруто приходъ на цѣлото село се оцѣнявалъ на 200,000 гр., именo: отъ дюлгерство и др. 82,000 гр.;

отъ дюлгерство и др.	82,000	гр.;
„ земледѣлие	110,000	„
скотовъдство	8.000	„
	200,000	„;

или на домакинство приблизително 2240 гр., на човѣкъ по 360 гр.

Данъкътъ на селото възлизалъ на 56384 гр.;[1]) или приблизително 28% отъ бруго доходъ на селото, а на домакинство се падатъ приблизително по 630 гр., на човѣкъ по 102 гр.

Населението не е било много задължняло, плащало 12% лихва; работило ангария на турскитѣ бегове. Цѣлото село дало 120 души възстанници.

VI. Ясж Курия. Село Ясж-Курия е въ Родопитѣ, 3 часа на юго-изтокъ отъ Брацигово. На сѣверъ отъ селото се издига връхъ св. Недѣля, на изтокъ и югъ е открито поле. Мисли се, че селото е основано нѣщо прѣди 250 години.

Населението му е чисто българско. Току прѣди възстанието броило 84 домакинства, а 542 души жители. Имало училище съ 60 ученика и черква.

Населението му се поминувало най-вече съ дърводѣлство, а земледѣлието и скотовъдството му служили като помощно срѣдство за поминъкъ.

Съ дърводѣлство се поминували около 60 сѣмейства; работили около 21 чаркове за рѣзане на дъски. Изработения материалъ се закупувалъ отъ брациговски тър-

1) Кзарско плащало сравнително повече данъкъ, защото въ землището му имало имоти на други общини. (Авторитѣ).

говци, които държали и кръчми въ селото, а сж подпомагали и парично ония селени, които имъ продавали дървения си материалъ.

Цѣната на дървения материалъ въ селото била по-низка, отколкото въ Брацигово.

На друго мѣсто посочихме, какъ се е цѣнелъ дървения материалъ въ Яск Курия и Брацигово.

Освѣнъ дъски, каквито единъ чаркъ годишно е изрѣзвалъ около 8—10,000, дѣлали сж и много греди.

Било поради факта, че дърводѣлството е давало по-добъръ доходъ, било че не е имало твърдѣ свободна земя отъ дървета, въ Ясж-Курия малко се занимавали съ земледѣлие: отъ цѣлото землище били разработени около 3500 стари уврати; или на домакинство около 40; на човѣкъ по 6 уврати.

За да има пасбище за добитъка, една година се посѣвали нивитѣ отъ едната страна на селото, другата — отъ другата страна. Изключително отъ земледѣлие се поминували около 15 сѣмейства, всѣко отъ които добивало годишно срѣдно около 60 кила зърнени произведения. Сѣли сж, поради острия климатъ, ржжь, ечменъ и овесъ. Годишно се добивали около 6000 кила, които не сж стигали и за мѣстнитѣ нужди.

Селото е събирало годишно отъ 1000—1500 кола сѣно.

Цѣната на увратъ работна земя била: нива 80 гр., ливада 100 гр., а килото зърнени произведения се давало: ръжь 30 гр., ечменъ 20 гр., овесъ 18 гр.

Селото притежавало 950 говеда, 160 коне, 4000 овци и 100 свине. На домакинство се падатъ по: 11 и нѣщо говеда, почти по 2 коня, 47 овци и 1 и нѣщо свине, а на човѣкъ приблизително по 1·75 говеда, 0·3 коне, по 7·38 овци, и почти по 0·2 свине.

Добитъкътъ се цѣнелъ: говедо 250 гр., конь 800

гр., овца 30 гр., свине 80 гр. Животинскитѣ продукти се продавали оката: месо 2 гр., лой 5 гр., сланина 8 гр., масло 10 гр., сирене 3 гр.

Годишно селото изкарвало бруто:

отъ дърводѣлство и др.	235,000	гр.:
„ земледѣлие	150,000	„
„ скотовъдство	40,000	„
	всичко 425,000	гр.;

или на домакинство приблизително по 5060 гр., а на човѣкъ по 784 гр.

Всичкиятъ данъкъ на селото възлизалъ на 45,000 гр., приблизително 10·76% отъ бруто доходъ; на домакинство се пада данъкъ приблизително 545 гр., на човѣкъ 84 гроша.

Населението било задължняло и се изплащало главно съ дърводѣлството. Селото дало 119 възстанници.

VII. Ждрѣбичко. Това село лежи $1^1/_4$ часъ на изтокъ отъ Брацигово, построено на западния склонъ на единъ стръменъ брѣгъ.

До селото се отива пѣши, или съ конь, съ кола не може да се пжтува. Населението му е смѣсено: българи и турци.

Въ 1875 год. броило 60 български и 30 турски домакинства, съ 400 души жители българи и 50 турци. Имало черква и училище съ 20 ученика.

Поминъкътъ на населението е билъ оскуденъ сравнително другитѣ възстанали села.

Цѣлото землище на селото се прѣсмѣтало около 12,000 стари уврата, отъ които само около 2000 били обработвани. На домакинство се падатъ около 133 уврати отъ цѣлото землище, около 22 уврати отъ обработената земя; на човѣкъ пъкъ около 21 уврати отъ цѣло-

то землище; а 3·6 отъ обработената земя. Обработвали се прѣимуществено ржжь, овѣсъ, фасулъ и барабой.

Въ 1875 год. били посѣти 1300 уврати. Почвата далеко не е тъй плодородна, както е оная въ полскитѣ села. Тъй щото, ако приемемъ, че 1 увратъ въ полето дава бруто доходъ 120 гр., то такъвъ въ Ждрѣбичко би далъ най-вече 80 гр. Слѣдователно селото е добивало бруто срѣдно около 100,000 гр. отъ своето чисто земледѣлие.

Ждрѣбичко е притежавало още около 200 уврати лозя и 100 уврати ливади.

Увратътъ се продавалъ: нива 250 гр., ливада 250 гр., лозе 500 гр. Зърненитѣ произведения имали слѣдната цѣна: кило ржжь 30 гр., пшеница 40 гр., царевица 30 гр., овесъ 20 гр., барабой 10 пари оката.

Скотовъдското богатство на селото се състоело отъ 100 говеда, 50 коне, 800 овци, 700 кози, 60 свине. На домакинство се падатъ приблизително по 11 говеда, 0·5 коне, 8·8 овци, 7·7 кози и 0·6 свиня, а на човѣкъ — 0·18 говеда, 0·09 коне, 1·4 овци, 1·3 кози, 0·1 свине.

Животнитѣ се продавали: говедо 250 гр., конь 300 гр., овца 40 гр., коза 50 гр., свине 90 гр.

Животинскитѣ продукти имали слѣдната цѣна на ока: месо 2 гр., лой 4 гр., сланина 4 гр., масло 6 гр., сирене 2 гроша.

Една овца или коза давала годишно приблизително 10 гроша печала.

Селото имало слѣдния бруто доходъ:

отъ земледѣлие изобщо	120,000 гр.;
„ скотовъдство	15,000 „
„ продаване дърва за горене	12,000 „
всичко	147,000 гр.;

или на домакинство около 1630 гр., на човѣкъ 267 гр.

Всичкиятъ данъкъ на селото билъ 21,960 гр.; или около 15% отъ бруто доходъ; на домакинство 244 гр., на човѣкъ 38 гр. Селото е дало 80 възстанници.

Като съберемъ даннитѣ за отдѣлнитѣ села, добиваме слѣднитѣ общи числа за седемтѣ села:

1. Население: 6.457 д. ж. бълг.; 390 турци; 1026 домакинства българскй; 70 турски;
2. Обработена земя: 29,660 стари уврати; на домакин. по 27·06 увр.; на човѣкъ 4·33 увр.
3. Говеда 2,782; на домак. 2·53; на човѣкъ приб. по 0·4.
4. Коне 531; на домак. 0·48; на човѣкъ по 9·07.
5. овци 15,840; на домак. 14·45; на човѣкъ по 2·3;
6. Кози 42,100; на домак. 3·8 ; на човѣкъ по 0·6.
7. Свинета 510; на домак. 0·46; на човѣкъ по 0·05.
8. Бруто доходъ 7,996.000 гр.; на домак. около 7,290; на човѣкъ по 1167 гр.
9. Данъкъ 538 297 гр.; на домак.; около 482 гр.; на човѣкъ около 78 гр. или около 6% отъ бруто доходъ.
10. а) училища 8; б) ученици 545 м. и 150 ж.; всичко 695; учители 7; учителка 1.

1. Липсватъ ни данни за по-прѣдни години, та не можемъ да направимъ сравнение, за да видимъ да ли току прѣди възстанието поминъкътъ на населението е билъ по-добъръ.

При все това, струва ни се, че сме близко до истината, ако кажемъ, какво населението отъ възстаналитѣ села на Брациговския възстаннически пунктъ е можало съ излишъкъ да покрива не твърдѣ голѣмитѣ си тогавашни нужди.

2. Смѣтаме, че е работа на тия, които ще поискатъ да изучаватъ специално поминъчниятъ битъ на страната ни прѣди възстанието и освобождението, да оцѣнятъ ико-

номическия подемъ, който е билъ възможенъ при сжществуващето тогава управление.

Въпросътъ за поминъка на населението отъ селата, за които е дума, има значение за насъ до толкова, до колкото то е потрѣбно да си съставимъ идея за материалното благуване като причина на възстанието.

Поради това нашата работа е малко и едностранчива; ние не се опитахме да оцѣнимъ стойностьта на производството, та да видимъ, населението какъвъ излишъкъ има, който е употрѣбявало било за увеличение на стопанството, било че е спестявало Знаемъ само, че на домакинство се падали годишно 7,290 гр. отъ бруто доходъ, а на човѣкъ 1167 гр.

Знаемъ още, че всичкиятъ данъкъ на седемтѣ села билъ около 6% отъ бруто доходъ, че всѣко домакинство се товарило съ около 490 гр. данъкъ, а човѣкъ съ около 78 гр. отъ бруто доходъ.

Тъй че можемъ да заключимъ, че населението се е рѣшило тъй лесно на възстание, защото е захванало да чувствува все по-живо колко материалниятъ и нравственниятъ гнетъ, подъ който го държало робството, прѣчи и спжва неговия животъ.

Състояние на духоветѣ; *хайдуци*: *Бейко и Тодоръ*. Въ навечерието на възстанието духоветѣ сж били много възбудени и въ Брацигово, и въ възстаналитѣ съ него села.

Това се е длъжало на слѣднитѣ причини: 1) общиятъ духовенъ подемъ, който е билъ послѣдица на щастливо завършилата се черковна борба; 2) проповѣдьта на апостолитѣ на въстанието; 3) на херциговското възстание.

Освѣнъ това, подвизитѣ на двоица юнаци — хайдути, Бейко и Тодоръ, за които, струва ни се, не е писано нигдѣ, сж помогнали да закрѣпне вѣрата, че е възможно да се съкруши турската мощь.

Бейко билъ родомъ отъ с. Калугерово. Произхождалъ отъ бѣдна фамилия. Билъ 38 годишенъ, кога сталъ хайдутинъ. На ръстъ билъ срѣденъ, но се отличавалъ съ юначество и рѣшителность. Ималъ билъ чичо, който го прѣдавалъ често на бюлюкбашията да го бие. Не изтърпѣлъ до край безчеловѣчното поведение на чича си, а се въоржжилъ и отишълъ въ гората. Една седмица по-късно хваналъ чича си и го отвелъ въ гората. Колкото врѣме държалъ чича си при себе, всѣка сутринь и вечерь го биелъ съ сопа, като удрялъ наредъ отъ краката до плѣщитѣ, и го хранелъ само съ малко хлѣбъ.

Пусналъ го да си отиде, като му поржчалъ да прѣгледва жена му и дѣцата му.

Отъ тая случка на сетнѣ Бейко станалъ хайдутинъ.

Тодоръ Банчовъ (хайдутъ Тодоръ) пъкъ билъ родомъ отъ с. Батакъ, а се билъ прѣселилъ въ с. Радилово. Той билъ снаженъ и юнакъ човѣкъ. Ималъ 45 години, кога станалъ хайдутинъ.

Търгувалъ билъ съ дървенъ материалъ, и, като се връщалъ отъ търговията си, билъ нападнатъ отъ нѣкой си *кеседжия* съ цѣль да бжде убитъ и обранъ. Тодоръ излѣзълъ по юнакъ отъ нападателя, та сполучилъ той да го убие. По този начинъ Тодоръ уловилъ хайдутуването. Това било въ 1864 година. По това врѣме билъ излѣзълъ по хайдутлукъ и Бейко, и се срѣщнали двамата.

Намѣрили си и другари: Иванъ Тупарата отъ Ракитово, Сарафина отъ Батакъ, Сотиръ отъ Панагюрище и други около 10 души.

Двѣ години били достатъчни да изчистятъ Родопитѣ отъ всички разбойници турци и арнаути, които били бичъ за околното население.

Когато вече спасили Родопското население отъ золумитѣ на турци и арнаути, отишли въ Срѣдня-Гора, дѣто тъй сжщо направили невъзможни издѣвателсгвата

отъ послѣднитѣ надъ беззащитното население. Само поради това тѣ сж се имали за спасители отъ българското население, на което били закрила. Тѣ сж успѣли да направятъ вече безопасни пжтищата за българитѣ, които прѣди това можали да отидатъ по работата си съ опасность за своя животъ.

Тъкмо за това Бейковата дружина намирала прибѣжище и подкрѣпа отъ страна на българитѣ.

Разбира се, дружината е била прѣслѣдвана и нападана много пжти, но безуспѣшно. Веднажъ само, въ мѣстностьта „Никулска черква“, Радиловско, били нападнати ненадѣйно отъ турцитѣ. Въ това нападение паднали убити отъ дружината Ив. Тупарата и Сотиръ, а турцитѣ оставили 4 души мъртви и 2 ранени.

Иванъ Тупарата е загиналъ при слѣднитѣ обстоятелства: спусналъ се съ голъ ножъ върху турцитѣ, та трѣбвало да прѣскочи единъ храстъ. Въ скачането единъ по-дебелъ клонъ се заболъ подъ чепкеня между плѣщитѣ му, и не можалъ да се откачи, та турцитѣ въ това врѣме сполучили да го застрѣлятъ. Тая загуба много наскърбила Бейка и Тодора.

Бейко пъкъ по-късно билъ убитъ отъ двама братя гърци, отъ Месемврия, въ мѣстностьта на село Паничери. Убийцитѣ били другари на Бейка; а извършили убийството, защото не имъ позволилъ да оберать единъ богатъ българинъ.

Тодоръ умрѣлъ отъ своя смърть въ Т.-Пазарджикъ. Той е участвувалъ въ възстанието, ходилъ съ Бенковски, сражавалъ се въ Панагюрище, дѣто билъ раненъ въ лѣвия кракъ.

Слѣдъ разбиването на Панагюрище, безъ да знаемъ, отдѣ се отдѣлилъ отъ Бенковски, избѣгалъ въ Бѣловския балканъ, дѣто се срѣщналъ съ избѣгалитѣ отъ Брацигово.

Съ убийството на Бейко, Тупарата и Сотиръ дру-

жината не можела да сѫществува вече, та и Тодоръ рекълъ да се откаже отъ хайдутуването.

Съ помощьта на Пловдивскитѣ българи, и като му се издало свидѣтелство отъ Пловдивския руски консулъ, че се билъ върналъ отъ Русия, сполучилъ въ 1874 год. да се избави отъ прѣслѣдването на властьта.

Тъй че, Бейковата дружина е дѣйствувала 10 години. Тя е можала да съживи духа на българското население, да събуди у него вѣра въ собственитѣ сили за саморазправа съ вѣковния му угнетитель, и да помогне да се приготви по-плодна почва за бунтовническото слово на апостолитѣ на възстанието.

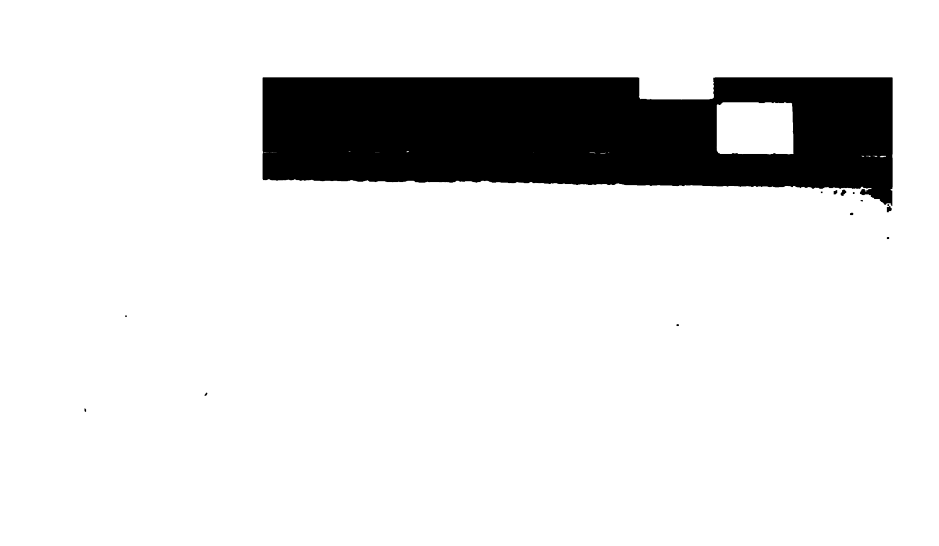

ЧАСТЬ ВТОРА.

I. Проповѣдь на апостолитѣ.

Брациговскиятъ възстаннически пунктъ спадаше въ IV Панагюрски воененъ окрѫгъ, а апостоли въ тоя окрѫгъ бѣха: Георги Бенковски и Воловъ.

Панагюрище бѣше избрано за срѣдище на Срѣдногорското възстание.

Разбира се, трѣбвало е да се споходятъ мѣстата, които сѫ прѣдставяли удобства за възстание. Нужно е било да се вдъхне идеята за възстание. Това не е било съпрежено съ особни мѫчнотии, защото духоветѣ сѫ били настроени за такава проповѣдь, а и вѣстьта за пристигането на апостолитѣ се е разнесла бърже изъ възстанническия окрѫгъ.

Освѣнь това, апостолитѣ всѣкога сѫ се прѣдшествували и придружавали съ човѣци, които сѫ се знаяли по тия мѣста, и които сѫ приготвяли мѣста, дѣ да бѫдатъ приети първитѣ.

Човѣци на дѣлото, тѣхъ е интересувалъ краятъ, тържеството на тѣхнитѣ усилия да сътрѣсатъ основитѣ на робството. Не е стигало да се буди жаждата за отмъщение противъ вѣковния похититель на родината имъ. тѣ сѫ залѣгали да приготвятъ борцитѣ за героическата борба, която ги е очаквала. Всѫдѣ, дѣто отишли апостолитѣ, сѫ давали наставления на комитетитѣ, които сами или тѣхни сподвижници сѫ основавали.

Покойниятъ Тома Георгиевъ прѣдава въ своитѣ „Спомени за Срѣдногорското възстание“ стр. 5, въ тия общи черти наставления за начина на дѣйствията имъ, които сѫ били давани на комитетитѣ: 1. „Всѣки да си

приготви пушка съ 200 фишеци, револверъ съ 200—300 картуши, ятаганъ или сабя, чанта съ 2 оки пексиметъ, мушама за дъждъ, два чифта навои, два чифта опинци, желѣзни котки за опинцитѣ, 2 ризи, възстанническа униформа, шапка съ левъ, зелена къна за спиране на кръвьта въ случай на нараняване, благъ мехлемъ и тифтикъ за цѣрене ранитѣ и около 100 драма желтъ восъкъ за храна въ случай на нужда; 2. Да се направи точна статистика за числото на възстанницитѣ, оржжията, припаситѣ, хранитѣ, добитъцитѣ, колята, помѣщенията, фурнитѣ, чешмитѣ и пр.; 3) Да се образуватъ комитети за събиране парични помощи; 4) Да се обдържа по единъ куриеръ при всѣки комитетъ за прѣнасяне тайната кореспонденция. ...“

Бенковски е идвалъ два пжти въ Т.-Пазарджикъ. Първиятъ пжть билъ самъ на 4 февруарий, когато станало и заклеването, а второятъ пжть билъ дошълъ съ Воловъ. Послѣдниятъ не се явилъ на комитета въ тоя градъ. При второто идване, което било на 19 февруарий, прѣстояли въ Пазарджикъ единъ день и една нощь, тъй че на 20 февруарий заминали за Радилово, а на 21 Тодоровъ день прѣзъ нощьта Бенковски заминалъ самъ за Пещера.

Воловъ пъкъ отъ Радилово заминалъ направо за Батакъ, дѣто стигналъ на върхъ Тодоровъ день.

Въ Радилово Бенковски билъ слѣзълъ въ кжщата на Георги Ангелиевъ, дѣто билъ посѣтенъ отъ Никола Коцевъ и свещеникъ Георги Димитровъ. Тамъ Бенковски успѣлъ да състави мѣстенъ комитетъ отъ слѣднитѣ лица, които се и заклели още прѣдъ него: Георги Ангелиевъ, свещеникъ Георги Димитровъ, Никола Коцевъ, Димитъръ Вачковъ, Тончо Поповъ, Никола Батаклиевъ, Янушъ (Янтилъ) Спасовъ и Стоянъ Игнатовъ.

До като Бенковски стоялъ въ Радилово, дѣдо То-

доръ Банчовъ (хайдутъ Тодоръ) билъ изпратенъ въ Брацигово, дѣто стигналъ надвечерь. Тукъ той слѣзълъ у сродницитѣ си Арнаудови.

Възложено му било да прѣдизвѣсти въ Брацигово, че Бенковски щѣлъ да дойде.

Тукъ му е мѣстото да прѣдадемъ разказа за една срѣща на В. Анг. Петлешковъ съ Бенковски, прѣди последниятъ да е идвалъ въ Брацигово.

На Пазарджишкия комитетъ сѫ били извѣстни мѣстнитѣ брациговски дѣятели. И той упѫтвалъ Бенковски, дѣ съ кого да се срѣщне. Допуща се слѣдователно, че идването на Бенковски въ Пазарджикъ не е можело да не се научи отъ брациговскитѣ работници.

Не се знае положително въ кой день, но допустимо е да е било подиръ първото идване на Бенковски въ Пазарджикъ, Петлешковъ го подирилъ въ тоя градъ. Желаещъ да се срѣщне съ апостола, той потеглилъ за Панагюрище.

На пѫтя при село *Касаплий*, находяще се на шосето Пазарджикъ—Панагюрище, Петлешковъ срѣщналъ двоица пѫтници, въ единия отъ които рекълъ да познае апостола, чертитѣ на когото билъ запомнилъ споредъ разказа на човѣци, които се били виждали съ Бенковски. Запознаването станало лесно, и Петлешковъ поканилъ Бенковски да посѣти и Брацигово.

Послѣдниятъ обѣщалъ да стори това подиръ 5—6 дни. Слѣдъ това Бенковски потеглилъ за Пазарджикъ, а Петлешковъ си заминалъ за Брацигово.

Ние прѣдаваме тая случка, както ни се е разказала отъ Ангелъ Арнаудовъ, брациговецъ, и Стоянъ Поповъ, пещерецъ, съ голѣмо прѣдпазване:

1) Макаръ и да се допуща, че името Петлешковъ е било извѣстно на Бенковски, както послѣдното това име се е знаяло отъ първиятъ, но е смѣло да се вѣрва,

ЧАСТЬ ВТОРА.

I. Проповѣдь на апостолитѣ.

Брациговскиятъ възстаннически пунктъ спадаше въ *IV* Панагюрски воененъ окрѫгъ, а апостоли въ тоя окрѫгъ бѣха: Георги Бенковски и Воловъ.

Панагюрище бѣше избрано за срѣдище на Срѣдне-горското възстание.

Разбира се, трѣбвало е да се споходятъ мѣстата, които сѫ прѣдставяли удобства за възстание. Нужно е било да се вдъхне идеята за възстание. Това не е било съпрежено съ особни мѫчнотии, защото духоветѣ сѫ били настроени за такава проповѣдь, а и вѣстьта за пристигането на апостолитѣ се е разнесла бърже изъ възстанническия окрѫгъ.

Освѣнъ това, апостолитѣ всѣкога сѫ се прѣдшествували и придружавали съ човѣци, които сѫ се знаяли по тия мѣста, и които сѫ приготвяли мѣста, дѣ да бѫдатъ приети първитѣ.

Човѣци на дѣлото, тѣхъ е интересувалъ краятъ, тържеството на тѣхнитѣ усилия да сътрѣсатъ основитѣ на робството. Не е стигало да се буди жаждата за отмъщение противъ вѣковния похитатель на родината имъ. тѣ сѫ залѣгали да приготвятъ борцитѣ за героическата борба, която ги е очаквала. Вслѣдъ, дѣто отишли апостолитѣ, сѫ давали наставления на комитетитѣ, които сами или тѣхни сподвижници сѫ основавали.

Покойниятъ Тома Георгиевъ прѣдава въ своитѣ „Спомени за Срѣдногорското възстание“ стр. 5, въ тия общи черти наставления за начина на дѣйствията имъ, които сѫ били давани на комитетитѣ: 1. „Всѣки да си

приготви пушка съ 200 фишеци, револверъ съ 200—300 картуши, ятаганъ или сабя, чанта съ 2 оки пексиметъ, мушама за дъждъ, два чифта навои, два чифта опинци, желѣзни котки за опинцитѣ, 2 ризи, възстанническа униформа, шапка съ левъ, зелена къна за спиране на кръвьта въ случай на нараняване, благъ мехлемъ и тифтикъ за цѣрене ранитѣ и около 100 драма желтъ восъкъ за храна въ случай на нужда; 2. Да се направи точна статистика за числото на възстанницитѣ, оржжията, припаситѣ, хранитѣ, добитъцитѣ, колята, помѣщенията, фурнитѣ, чешмитѣ и пр.; 3) Да се образуватъ комитети за събиране парични помощи; 4) Да се обдържа по единъ куриеръ при всѣки комитетъ за прѣнасяне тайната кореспонденция. ...“

Бенковски е идвалъ два пжти въ Т.-Пазарджикъ. Първиятъ пжть билъ самъ на 4 февруарий, когато станало и заклеването, а вториятъ пжть билъ дошълъ съ Воловъ. Послѣдниятъ не се явилъ на комитета въ тоя градъ. При второто идване, което било на 19 февруарий, прѣстояли въ Пазарджикъ единъ день и една нощь, тъй че на 20 февруарий заминали за Радилово, а на 21 Тодоровъ день прѣзъ нощьта Бенковски заминалъ самъ за Пещера.

Воловъ пъкъ отъ Радилово заминалъ направо за Батакъ, дѣто стигналъ на връхъ Тодоровъ день.

Въ Радилово Бенковски билъ слѣзълъ въ кжщата на Георги Ангелиевъ, дѣто билъ посѣтенъ отъ Никола Коцевъ и свещеникъ Георги Димитровъ. Тамъ Бенковски успѣлъ да състави мѣстенъ комитетъ отъ слѣднитѣ лица, които се и заклели още прѣдъ него: Георги Ангелиевъ, свещеникъ Георги Димитровъ, Никола Коцевъ, Димитъръ Вачковъ, Точо Поповъ, Никола Батаклиевъ, Янушъ (Янтилъ) Спасовъ и Стоянъ Игнатовъ.

До като Бенковски стоялъ въ Радилово, дѣдо То-

казва се, че избѣгалитѣ отъ събранието сторили това, защото се съмнѣвали въ нѣкои отъ събравшитѣ се.

Както и да е, при Бенковски останали само: В. Петлешковъ, Ангелъ Арнаудовъ, Никола Бояновъ, Дамянъ Дойчевъ, Петко Янковъ, Василь Аврадалията дѣдо Тодоръ, Дим. Зоговъ и Анг. Бояновъ, отъ които В. Аврадалията и Д. Зоговъ пазили вънъ на пруста.

Напусналитѣ събранието не се върнали вече. Следъ дълго чакане, В. Петлешковъ започналъ да пѣе: „Вѣтъръ ечи, балканъ стени . . ., не ща злато, ни сребро, ни на свѣта богатсгво, на чада, на братя и сестри свободата искамъ."

Бенковски го прѣсѣкълъ, като му рекълъ: „Г-нъ Петлешковъ, лозето не ще молитва, а иска мотика; трѣбва да работимъ. Направихме злѣ, дѣто пропуснахме така тия страхливци. Трѣбваше да ги почерпимъ най-сетнѣ по едно кафе, па тогава да си отидатъ. Едно врѣме въ Гърция така правили, когато у нѣкого се усъмнятъ: почерпвали го кафе, и всичко се свършвало."

Петлешковъ му рекълъ, че у насъ нѣма кафе, но има куршумъ, та работата е лесна. Я ние, които сме останали, да се закълнемъ, та за другитѣ ще видимъ послѣ. Ние ще започнемъ, и ще работимъ, а за другитѣ е лесна: макаръ че излѣзоха, утрѣ ще ни дирятъ. Тогава Бенковски казалъ на дѣдо Тодора да вземе кръста и камата, той пъкъ взелъ револвера, и застаналъ отъ дѣсно, а дѣдо Тодоръ отъ лѣво. Всички стоели прави и се заклѣли по тая горѣ долу клетва: *„Заклевамъ се въ Единосущнаго и Животворяща го Бога Отца, че свето ще пазя тайнитѣ, които ще ми повѣри Ц. Б. Р. К. Когато настжпи часътъ на революцията, нѣма да пощада нито имотъ, нито животъ, нито жена и дѣца, а ще влѣза въ редоветѣ да се бия. За увѣрение цѣлувамъ честния кръстъ, камата и револвера.„*

че такива човѣци ще се запознаватъ тъй лесно безъ да сж се виждали по-напрѣдъ.

2) Ако допуснемъ, че срѣщата е дѣйствителна, трѣбва да приемемъ неминуемо, че придружникътъ на Бенковски е познавалъ Петлешкова.

Това послѣднето не можихме да установимъ. Ето защо, ние прѣдаваме тая случка съ намѣрението, щото тя да бжде опровергната или потвърдена отъ тия, които би били по добрѣ овѣдомени.

Първата работа на дѣда Тодора въ Брацигово е била да обади, че ще имъ дойде гость.

На край Брацигово, на широкъ пжть, дѣдо Тодоръ видѣлъ Иванъ Христчевъ, Ангелъ Мижорковъ и Ангелъ Арнаудовъ, които пожелали да имъ каже нѣкоя новина. Той се обрѣкалъ да имъ обади такава по-кжсно, а на Арнаудова казалъ, че ще отиде у тѣхъ.

Тукъ дѣдо Тодоръ поискалъ да повикатъ и В. Петлешковъ.

Подиренъ отъ Арнаудова, послѣдниятъ не билъ намѣренъ. Повикали тогава Никола Бояновъ (Боянинъ).

Прѣдъ свещеникъ Димитръ Арнаудовъ, Ангелъ Арнаудовъ и Никола Бояновъ дѣдо Тодоръ разказалъ защо билъ дошълъ.

„Въ наше село, казалъ той, пристигна Бенковски. Прѣзъ нощьта свика събрание и състави комитетъ, за да се готвимъ за възстание. Той иска да дойде и въ Брацигово, и каза, че Василето Петлешково го билъ канилъ, та добрѣ щѣше да е, ако и Василето бѣ тукъ.“ Ангелъ Арнаудовъ отвърналъ, че не можалъ да намѣри Василя, и че той му билъ говорилъ за тоя човѣкъ (Бенковски), та ние го очакваме. Ангелъ добавилъ още, че Василъ ще се съгласи на всичко, що ние направимъ.

Тогава се споразумѣли за идването на Бенковски въ Брацигово, дѣто щѣлъ да слѣзе въ кжщата на Н. Боя-

ковъ. Изборътъ на тая кжща прѣдставялъ сгода поради факта, че тя можела да приеме такъвъ опасенъ гость, защото има два изхода, и защото Н. Бояновъ, като търговецъ съ дървенъ материалъ, можелъ да приеме Бенковски като човѣкъ, който е дошълъ по търговия.

Вечерьта дѣдо Тодоръ се върналъ въ Радилово; Ангелъ Арнаудовъ изпратилъ съ него Ангелъ Цѣровеца, за да придружатъ Бенковски до Брацигово. Прѣзъ нощьта Арнаудовъ се срѣщналъ съ В. Петлешковъ, комуто разказалъ за извършеното. Послѣдниятъ изпратилъ отъ своя страна В. Аврадалията, неговъ сродникъ и вѣренъ човѣкъ, за сжщата цѣль въ Радилово.

Като стигналъ въ селото си, дѣдо Тодоръ казалъ на Бенковски, че въ Брацигово било готово всичко, че го чакали, и че дошли двама души отъ тамъ да го придружатъ.

Бенковски поискалъ да отидатъ по-напрѣдъ въ Пещера, дѣто било вече съобщено за идването му. Освѣнъ това дошълъ и отъ Пещера Костадинъ Меменчевъ, изпратенъ отъ Стоянъ Поповъ, [illegible] да придружи апостола. [illegible] Бенковски, придруженъ отъ дошлитѣ отъ Брацигово и Пещера, и отъ дѣдо Тодоръ, заминалъ за последния градъ. Дѣдо Тодоръ и Ангелъ Цѣровеца не влѣзли въ града, а отишли да чакатъ Бенковски вънъ отъ Пещера, [illegible] [illegible]

веца. Ив. Тризловъ отъ Пещера го придружилъ до кжщата на Ст. Поповъ.

Тъкмо на съмване Бенковски стигналъ въ Брацигово, и отсѣдналъ въ кжщата на Н. Бояновъ.

По поржката на Бенковски повикали у Боянова слѣднитѣ лица; Петъръ Ликомановъ, Атанасъ Търпомановъ, Ив. Юруковъ, Анг. Юруковъ, Стоянъ Юруковъ, Щерю Бъчваровъ, Петко Янковъ, Дамянъ Дойчевъ, Ангелъ Мижорковъ, Петръ Батаклиевъ, свещ. Никола (попъ Соколъ), свещ. Димитъръ Арнаудовъ, Христо Юруковъ, Михалъ Манчевъ, Дим. Зоговъ, В. Петлешковъ сжщо билъ тукъ, а Ангелъ Арнаудовъ дошълъ послѣ. Ангелъ Бояновъ пъкъ, като братъ на Н. Бояновъ, присжтствувалъ случайно.

Като се събрали всички въ гостната стая, Бенковски казалъ стоешкомъ горѣ-долу слѣднитѣ думи: „Азъ съмъ дошълъ да ви каня на кървава свадба. Не съмъ дошълъ да ви постиламъ дюшеци, а да разруша всичко, що имате. Съгласявате ли се да участвувате на тази свадба?

Ако се съгласявате, то прѣди да ви открия всичко, трѣбва да се закълните. Затова нека единъ отъ свещеницитѣ да отиде да донесе евангелието, кръста и епатрахила".

Всички се стрѣснали, и никой нищо не продумалъ. Двамата свещеници излѣзли ужъ да донесатъ, що е нужно за заклеването, но не се върнали вече. Свещ. Д. Арнаудовъ срѣщналъ брата си Ангела и му рекълъ: „Този човѣкъ лошо говори. Тѣ ще ни чакатъ, но азъ нѣма да се върна."

Ангелъ отишълъ у Боянова да види, що е станало, и що има да се върши. Останалитѣ съ изключение на В. Петлешковъ и свещеницитѣ, които, както се каза, отишли си, се отдѣлили въ особена стая да се съвѣщаватъ, какво да правятъ.

Слѣдъ дълго съвѣщание всички се разбѣгали. При-

8) Въ с. *Радилово* и *Аликочово* не се опрѣдѣлили особни агитатори: въ първото село, както видѣхме, комитетъ се основалъ отъ Бенковски, а въ второто отъ Огонъ Ивановъ, отъ Т.-Пазарджикъ, както ще видимъ.

Агитаторитѣ за с. Козарско, попъ Соколъ и Н. Бояновъ, отишли въ селото прѣзъ мартъ, и слѣзли въ метоха на монастира св. Богородица. Тамъ повикали игумена на монастира, Иеромонахъ Н-фталимъ и селянитѣ: Ангелъ Пѣевъ (хаджията), Триндафилъ Колевъ, Петръ Кръстевъ, Стоилъ Василевъ и Христо Лазаровъ, които положили клетва и съставили по тоя начинъ комитетъ въ селото.

Сжщитѣ тия агитатори въ сжщото врѣме и мѣсто сж съставили комитета и въ с. Жрѣбичко. Комитетътъ въ това село се състоялъ отъ: свещ. Тодоръ Трифоновъ, Петъръ Кузевъ, Илия Калиновъ, Ат. Дънгалаковъ и Илия Дъниковъ.

Комитетътъ въ с. Бѣга се основалъ така: свещ. Илия Димитровъ положилъ клетва прѣдъ В. Петлешковъ. Подиръ това свещеникътъ повикалъ въ дома си съселенитѣ си: Костадинъ Алексовъ, Никола Петровъ и Петръ Георгиевъ, които заклелъ и съ него заедно съставили комитета.

Въ Аликочово се основалъ комитета отъ Огонъ Ивановъ, часовникарь въ гр. Т.-Пазарджикъ.

Той повикалъ при себе Лазаръ Илиевъ, отъ Аликочово, когото заклелъ. Лазаръ пъкъ отъ своя страна, като се върналъ въ селото си, повикалъ съселенитѣ си: Трифонъ Василевъ, Никола Илиевъ (Лазаровъ братъ), Димитъръ Симоновъ и Атанасъ Илиевъ въ черковата, дѣто положили клетва прѣдъ свещеника.

Опрѣдѣленитѣ агитатори за с. Яск-Курия отишли въ селото на връхъ Великдень, и слѣзли въ кжщата на свещ. Анг. Съндъкчиевъ. Тукъ били повикани: Тодоръ Кукори-

тия лица положили клетва прѣдъ свещеницитѣ Димитръ и Никола, тъй че комитетътъ вече нарасналъ. Слѣдъ заклеването свещ. Никола имъ обяснилъ, защо билъ идвалъ Бенковски въ Брацигово, далъ имъ и наставления да си приготвятъ: пушки, пищови, револвери, ятагани, барутъ, куршуми, по 200 фишека, 2 чифта опинци, бѣли дрехи съ сини ширити на панталонитѣ, кожанъ калпакъ съ левъ, чанта, фишекликъ, мушама, восъкъ, 10 оки пексиметъ, а по-богатитѣ да депозиратъ жито.

Всѣки трѣбва да подканва и своитѣ да се приготовляватъ. Всѣки ще се покорява на заповѣдитѣ на комитета и ще ги изпълнява. Който не се покорява на разпорежданията на комитета, ще се счита измѣнникъ.

Комитетътъ рекълъ вече да разпростре своята дѣятелность и въ околнитѣ села. Въ едно свое засѣдание той разпрѣдѣлилъ, кои кждѣ да отидатъ, за да образуватъ комитети. Въ тая работа се е водилъ отъ съображението, опрѣдѣленитѣ лица за агитатори да се изпратятъ въ ония села, въ които сж най-добрѣ познати и иматъ по-силно влияние.

Ето какъ сж били разпрѣдѣлени работницитѣ:

1) Въ *Брацигово*: попъ Соколъ, Вас. Петлешковъ, Н. Боновъ, Анг. Арнаудовъ и Анг. Мижорковъ;

2) Въ с. *Ждрѣбичко*: попъ Соколъ, като тамошенъ и Н. Боновъ;

3) Въ с. *Козарско*: сжщитѣ, които и въ Ждрѣбичко;

4) Въ с. *Бѣга*: Петръ Ликомановъ и В. Петлешковъ;

5) Въ с. *Кричимъ*: П. Ликомановъ, Ст. Юруковъ и попъ Соколъ;

6) Въ с. *Чанакчиево*: В. Петлешковъ и Ангелъ Арнаудовъ

7) Въ с. *Ясж-Куруя*: Щерю Бъчваровъ и Ст. Юруковъ, но отишли Щерю Бъчваровъ, Данаилъ Юруковъ и Костадинъ Величковъ, отъ Т.-Пазарджикъ;

8) Въ с. *Радилово* и *Аликочово* не се опрѣдѣляли особни агитатори: въ първото село, както видѣхме, комитетъ се основалъ отъ Бенковски, а въ вгорото отъ Огонъ Ивановъ, отъ Т.-Пазарджикъ, както ще видимъ.

Агитаторитѣ за с. Козарско, попъ Соколъ и Н. Бояновъ, отишли въ селото прѣзъ мартъ, и слѣзли въ метоха на монастира св. Богородица. Тамъ повикали игумена на монастира, Иеромонахъ Нифталимъ и селянитѣ: Ангелъ Пѣевъ (хаджията), Триндафилъ Колевъ, Петръ Кръстевъ, Стоилъ Василевъ и Христо Лазаровъ, които положили клетва и съставили по тоя начинъ комитетъ въ селото.

Сѫщитѣ тия агитатори въ сѫщото врѣме и мѣсто сѫ съставили комитета и въ с. Ждрѣбичко. Комитетътъ въ това село се състоялъ отъ: свещ. Тодоръ Трифоновъ, Петъръ Кузевъ, Илия Калиновъ, Ат. Дънгалаковъ и Илия Дъниковъ.

Комитетътъ въ с. Бѣга се основалъ така: свещ. Илия Димитровъ положилъ клетва прѣдъ В. Петлешковъ. Подиръ това свещеникътъ повикалъ въ дома си съселенитѣ си: Костадинъ Алексовъ, Никола Петровъ и Петръ Георгиевъ, които заклелъ и съ него заедно съставили комитета.

Въ Аликочово се основалъ комигета отъ Огонъ Ивановъ, часовникарь въ гр. Т.-Пазарджикъ.

Той повикалъ при себе Лазаръ Илиевъ, отъ Аликочово, когото заклелъ. Лазаръ пъкъ отъ своя страна, като се върналъ въ селото си, повикалъ съселенитѣ си: Трифонъ Василевъ, Никола Илиевъ (Лазаровъ братъ), Димитъръ Симоновъ и Атанасъ Илиевъ въ черковата, дѣто положили клетва прѣдъ свещеника.

Опрѣдѣленитѣ агитатори за с. Ясѫ-Курия отишли въ селото на връхъ Великдень, и слѣзли въ кѫщата на свещ. Анг. Сѫндъкчиевъ. Тукъ били повикани: Тодоръ Кукори-

49)	Св. Н. (попъ Соколъ)	5	„	„
50)	Никола Яковъ	5	„	„
51)	Атанасъ Анастасовъ	5	„	„
52)	Атанасъ Дуковъ	5	„	„
53)	Ангелъ Манчевъ	5	„	„
54)	Иванъ Нолювъ	5	„	„
55)	Кузо Арабаджи	5	„	„
56)	Ив. Т. Ликомановъ	5	„	„
57)	Милошъ Гюлеметовъ	5	„	„
58)	Атанасъ Дойчевъ	5	„	„
59)	П. Мечевъ	4	„	„
60)	Георги Търпомановъ	4	„	„
61)	П. Вълчевъ	3	„	„
62)	Вас. Гюлеметовъ	3	„	„
63)	Дам. Дамяновъ	3	„	„
64)	Илия Партжчевъ	3	„	„
65)	Ат. В. Велчевъ	3	„	„
66)	свещ. Пѣю Стоиловъ	3	„	„
67)	Иванъ Глувчевъ	3	„	„
68)	Ат. Авр. Ликомановъ	3	„	„
69)	Петко Яковъ	2	„	„
70)	Ангелъ Бояновъ	2	„	„
71)	В. Аврадалията	2	„	„
72)	Иванъ Капаровъ	2	„	„
73)	Велю Никинъ	2	„	„
74	Христо Партжчевъ	2	„	„
75)	Хр. Кърлето	2	„	„
76)	Юрданъ С. Къневъ	1	„	„
77)	Ник. Каратанасъ	1	„	„

За сжщата цѣль били събрани пари въ с. Козарско и Радилово; но не се употрѣбили поради ранното избухване на възстанието.

Приготовленията сж ставали едноврѣменнно въ всички села.

Като сж се старали да намѣрятъ срѣдства за купуване оржжие, отъ друга страна сж гледали да организиратъ и самитѣ възстанници.

За тая цѣль отъ всѣко село отрано били опрѣдѣлени лицата, които щѣли да началствуватъ на възстанницитѣ. Ние прѣдаваме тукъ имената на тия лица, безъ да влизаме въ разборъ, до колко е било приложимо на практика това нареждание на комитета.

Така, въ *Брацигово* командата се е състоела отъ хилядници, стотници и десетници. Всѣки хилядникъ е ималъ свои стотници, а всѣки стотникъ свои десетници.

Хилядници били: Василъ Анг. Петлешковъ, Никола Бояновъ и Ангелъ Ничевъ Арнаудовъ.

Стотници на *Василъ Анг. Петлешковъ* били: Ив.

Ат. Петлешковъ, Атанасъ Ст. Ликомановъ и Димитръ П. Янковъ.

Стотници на *Никола Бояновъ* били: Георги Костовъ Стоянъ Геошевъ и Христо Юруковъ.

Ангелъ Н. Арноудовъ ималъ за стотници слѣднитѣ лица: Петъръ Батаклиевъ, Иванъ Батаклиевъ и Стоянъ Кеорколевъ.

Десетници били слѣднитѣ лица:

1) На стотника *Иванъ Ат. Петлешковъ*: Ангелъ Ив. Поповъ, Кръстю Г. Петлешковъ, Сотиръ Андреевъ и Атанасъ Милиевъ;

2) На стотника *Ат. Ст. Ликомановъ*: Христо В. Бъчваровъ, Георги Дялювъ, Иванъ Грънчаровъ и Костадинъ Томчевъ;

3) На стотника *Димитъръ П. Янковъ*: Юрданъ Ст. Кънevъ, Христо П. Димитровъ II и Иванъ Бикриевъ;

4) На стотника *Георги Костовъ*: Василъ Аврадалията, Димитъръ Шопа, Ив. Глувчевъ, Милошъ Гюлеметовъ и Тодоръ Костовъ;

5) На стотника *Стоянъ Геошевъ*: Георги Шаровъ, Никола Христевъ и Танчо Божикинъ;

6) На стотника *Хр. Н. Юруковъ*: Петъръ Велчевъ Никола Налбантъ и Илия Партжчевъ;

7) На стотника *Петъръ Батаклиевъ*: Михалъ Манчовъ, Ангелъ Стоянкинъ, Петко Найденовъ и Дамянъ Дамяновъ;

8) На стотника *Иванъ Батаклиевъ*: Атанасъ Дуковъ, Георги Тодориевъ и Кузю Рабаджи;

9) На стотника *Ст. Кеорколевъ*: Георги Янковъ, Христо Велчевъ, Иванъ К. Иеремиевъ и Иванъ Нолювъ;

Въ *Ясм-Курия* били: стотникъ Ангелъ Дабиджевъ, десетници: Тодоръ Кукориновъ, Тодоръ Делипавловъ, Колю Узуновъ, Иванъ Дячовъ, Тино Сънджкчиевъ, Дячо Върбановъ; св. Ангелъ Сънджкчиевъ, Георги Стамболията, Ангелъ Даскала, Дафо Казаковъ, Димитъръ П. Триндафиловъ, Петъръ Сънджкчиевъ и Ст. Грудевъ;

Въ *Бѣга*: стотникъ свещ. Илия Димитровъ; десетници: П. Георгиевъ, Коста Алексовъ и Никола Петровъ;

Въ *Аликочово*: стотникъ Лазаръ Илиевъ; десетници: Никола Илиевъ, Трифонъ Василевъ, Димитъръ Симоновъ и Ат. Илиевъ;

Въ *Ждрѣбичко*: стотникъ Илия Дъниковъ; десетници: Ангелъ Маноловъ, Никола Кузевъ и П. Кузевъ;

Въ *Коварско*: стотникъ Христо Лазаровъ; десетници: Петъръ Кр. Тачевъ, Х. Ангелъ Пѣевъ, Костадинъ Христо Клисуровъ и Триндафилъ Николовъ;

Въ *Радилово*: стотникъ Георги Ангелиевъ; десетници: Иванъ Т. Хайдуковъ (Банчовъ), Кото Ивановъ, Никола Поповъ, Марко Петровъ, Никола Димовъ и Пенчо Поповъ; а дѣдо Тодоръ Банчовъ, Ивановъ татко, е участвувалъ въ Панагюрското възстание.

Слѣдната пъкъ таблица съкратява приготовленията и ни дава идея за силата на организацията на Брацигорското възстание.

Свѣденията, които тя съдържа, сѫ черпени, слѣдъ като сѫ се прибрали другитѣ села въ Брацигово.

Редници сѫ се броели всички лица отъ мѫжкия полъ отъ 17 до 70 години.

Всичкиятъ почти добитъкъ и жатото сѫ били сѫщо докарани въ Брацигово. Ето и самата таблица, за която е дума:

Название на селото	Брой на възстаницитѣ	Число на пушкитѣ 1 цѣвни, 2 цѣвни и шишинета	Револвери	Пищови	Ятагани	Фишеци брой	Оки барутъ	Оки куршумъ	Череш. топове	Коне	Говеда	Овци и кози	Кила жито
Брацигово	732	453	14	803	673	140000	400	2300	6	250	680	1500	1500
Козарско	120	61	1	150	40	24000	120	500	–	62	180	650	700
Аликочово	68	63	1	120	50	10000	100	280	—	42	600	4000	732
Ждрѣбичко	82	38	—	48	5	10000	90	300	—	39	220	1000	120
Бѣга	72	50	1	65	30	5000	60	130	—	16	240	900	250
Яся-курия	119	102	—	120	50	28000	100	400	—	250	600	5000	—
Радилово	140	100	3	113	85	25000	130	480	—	130	630	3800	400
Всичко	1333	867	20	1419	933	212000	1000	4390	6	789	3150	16850	3702

Организацията се е допълвала и съ така наречената конница, която броела 80 всадници. Конетѣ на тая конница се държали въ Кюсеилиевия ханъ. Стотникъ ѝ билъ Иванъ Ат. Петлешковъ, а десетници Сотиръ Андрѣевъ и Атанасъ Милиевъ.

Конницата била попълнена съ всадници отъ селата, слѣдъ като послѣднитѣ се прибрали въ Брацигово.

Прѣди великденъ още В. Петлешковъ билъ донелъ отъ Панагюрище коприненъ платъ за знаме. На полето на знамето щѣло да има изобразенъ лъвъ, на главата му надписъ — *Свобода или смърть.*

Лъвътъ държи съ дѣсната си нога мечъ, подъ ногата му турско знаме съ счупена дръжка, строшена пушка, ятаганъ и разкъсани вериги.

Учителката, Ана Гиздова, щѣла да шие знамето, ала не можала да го довърши до деня на въстанието.

Слѣдъ потушаването на въстанието, и понеже турцитѣ обрали черквата, отъ плата на знамето свещеницитѣ направили филонъ, който се пази и до днесь.

Комитетътъ издалъ въ първитѣ дни на априлий и слѣднитѣ заповѣди:

1) Всѣка вечерь десетницитѣ съ своитѣ момчета да излизатъ патраулъ; а въ праздничнитѣ дни да се упражняватъ на стрѣлба;

2) Да се складиратъ жито, соль и други съѣстни продукти, които да не се продаватъ;

3) Да се направятъ още подземни каменни изби (крияшници), въ които да се криятъ вещи и хора;

4) Да се назначатъ за куриери: В. Аврадалията, отъ Брацигово, и Лазаръ Илиевъ, отъ Аликочево.

Послѣдниятъ, като лично познатъ на В. Петлешкова и Анг. Андонова, се е радвалъ на тѣхното довѣрие, та сѫ го натоварвали съ порѫчки, изпълнението на които е можало да се повѣри само на изпитани хора. Тѣ сѫ

смѣтали Лазара за такъвъ поради връзкитѣ му съ Т.-Пазарджишкия комитетъ.

Имало е случаи, отдѣлни човѣци да подпомагатъ за въоржжението на възстанницитѣ вънъ отъ сумитѣ, които сж дали за купуване пушки.

Така напримѣръ, В. Петлешковъ купилъ 80 оки барутъ и 400 оки куршумъ, за да се раздаде на тия, които не можели да си купятъ.

Никола Юруковъ пъкъ купилъ 50 оки английски барутъ, отъ който да се приготвятъ фишеци, които да се раздадатъ прѣзъ врѣме на сраженията по 10 фишеци само на тия, които иматъ по-далекобойни пушки, съ поржка съ него да се стрѣля само на далеко. Констатирано било прѣзъ сраженията, че тия фишеци свършили добра работа.

Самото избухване на възстанието се е прѣдшествувало отъ случки, които характеризиратъ трѣвожното състояние на духоветѣ у българи, както у турци.

Българитѣ се готвили да съкрушатъ вѣковния робски хомотъ, а турцитѣ се готвили да отстжпятъ своето владичество съ привичната на тѣхната природа жестокость.

Комитетътъ е ималъ свѣдения за тия приготовления на турцитѣ, та поради това наредилъ, щото да ходятъ патрули нощно врѣме, дене да се поставятъ по високитѣ мѣста тайни съгледачи.

За да може да узнае по-добрѣ приготовленията на турцитѣ, комитетътъ изпратилъ въ Чепино, прѣоблеченъ въ турски дрехи, Стоянъ Хрисчовъ отъ Брацигово, който владѣелъ добрѣ турския езикъ.

Послѣдниятъ прѣкаралъ Великденскитѣ празници въ Чепино, и въ разговоритѣ си съ турцитѣ можалъ да научи, какво се тъкми. Когато се завърналъ, съобщилъ, че турцитѣ отъ Чепино, Т.-Пазарджишко, Доспатъ и Тъмрашъ се готвили около 15—20 май да нападнатъ на

българскитѣ села и ги изколятъ. Смѣтали първо да налетятъ съ голѣма сила на Батакъ, а подиръ него на Пещера и Брацигово.

Жителитѣ на помашкото село Осеново, 2 часа на изтокъ отъ Брацигово, имали сродници въ послѣдното. Като дошли въ Брацигово, осеновци казали на сродницитѣ си да се прѣселятъ въ селото имъ, защото турцитѣ се готвили да изколятъ Брацигово.

На втория день на Великдень дошълъ въ Брацигово турчинъ шпионинъ, прѣобляченъ въ селски полски дрехи. Билъ си казалъ името Стоянъ отъ Паланка, Т.-Пазарджишко. Тайната полиция познала, че билъ шпионинъ. Тя пратила при него Никола Кеослевъ, Петко Найденовъ и Ат. Дуковъ съ намѣрение да се опознаятъ и повеселятъ, като на Великдень. Излѣзли стари ужъ познайници, та веселието лесно се устроило.

Единъ отъ пратенитѣ рекълъ на дюлгерски езикъ —довлечете една кока отъ църла да кърка шкяо (донесете печена глава отъ прасе да яде този)!

Донесли главата, заржчали вино, и зели да ядатъ. Това ставало на пазарището прѣдъ всички въ попъ Стояновото кафене. Гостътъ се мржщелъ, но сътрапезницитѣ му не го оставяли — гощавали го и поили, като на възкресение. Единиятъ отъ тѣхъ забѣлѣжилъ, че турчинътъ носелъ пищовъ на кръста си. Това го заинтригувало повече, та залѣгалъ да го нахрани и напои добрѣ. Когато видѣли, че гостътъ е ялъ и пилъ, колкото е трѣбвало, излѣзли да го изпратятъ за Пещера. Придружили го до *Грамадитѣ*, дѣто го съблѣкли, за да се увѣрятъ дали дѣйствително е турчинъ.

Като не останало никакво съмнѣние за това, набили го до смърть, оставили го да лежи, а тѣ се върнали. Послѣ се научили, че умрѣлъ въ Пещера, и че билъ помакъ отъ Тъмрашъ.

На третия день на Великдень дошли отъ Чанакчиево двѣ напети турчета, които отивали войници.

Тѣ поискали да покажатъ юначество, като вематъ тѫпана отъ хорото. Едното отъ тѣхъ подбрало тѫпанаритѣ да ги закарва за Чанакчиево. Въ тоя моментъ хорото се развалило, момитѣ се изплашили, зашушнало се, а младежитѣ отишли подиръ бабаититѣ. Тъкмѣло се още на хорището да се разправятъ, но рекли да сторятъ това понастрана. Не стигнали до Стоянкината кѫща, единъ отъ младежитѣ хваналъ зурнаджията, и го потеглилъ назадъ. Турчетата веднага извадили ножоветѣ на него, ала другаритѣ на младежа ги хвърлили въ рѣката. Не се вредили всички да ударятъ, но вироглавитѣ турчета били натупани добрѣ и обезорѫжени.

На Свѣтли четвъртъкъ пъкъ дошли шесть въорѫжени турци. Поискали и тѣ да произедатъ скандалъ, но, прѣдупрѣдени отъ кмета, че ще бѫдатъ избити, отишли си омърлушени.

Тия случки се били прѣдшествували отъ друга, станала още на 25 мартъ. Тогава дошли двѣ заптиета отъ Пещера да вематъ селския ковачъ — ножарь, Никола, отъ Банско, Разлога, за да го закаратъ въ Пещера, че го билъ искалъ мюдюринътъ: обвинявалъ се, че правилъ ножове на комититѣ.

Додѣ стигнатъ до Банището, на пѫтя за Пещера, Ат. Дуковъ и Хр. Велчовъ отъ тайната полиция ги настигватъ и освобождаватъ ковача. Заптиетата, които откарвали послѣдния, отишли въ Пещера и обадили за случившето се.

Освобождението на ковача се извършило, защото трѣбвало да го прѣдупрѣдятъ да не изкаже нѣщо, та да се попрѣчи на дѣлото. Въ сѫщия день, въ който откарали ковача, комитетътъ изпратилъ Ив. Бояновъ въ Т.-Пазарджикъ до тамошния комитетъ, за да му обади за

случката, та, въ случай че закаратъ ковача въ Т.-Пазарджикъ, да дѣйствуватъ за бързото му освобождение, защото се страхували, турцитѣ да не го принудятъ съ изтезавание да издаде нѣщо.

Ковачътъ билъ наученъ, какво да говори въ случай на второ повикване, а комитетътъ, заедно съ кмета, Ангелъ Манчовъ, рѣшилъ, послѣдниятъ да иска причинитѣ за затварянето на ковача, та да се вземели мѣрки за освобождението му.

На другия день, слѣдъ като, вѣроятно, е станала извѣстна случката съ двѣтѣ заптиета, дошли отъ Т.-Пазарджикъ двама конника да вематъ ковача, безъ да носятъ обаче писмо отъ властьта.

Кметътъ отначало се противилъ да го даде, но се съгласилъ отъ послѣ съ условие, щото и той да отиде съ тѣхъ.

Щомъ стигнали въ Т.-Пазарджикъ, ковачътъ билъ закаранъ направо въ конака и запренъ.

Слѣдниятъ день дошли отъ Брацигово и трима съвѣтници, успѣли да освободятъ ковача, съ когото се и върнали.

Въ Радилово пъкъ станала слѣдната случка: на 21 априлий минали прѣзъ селото двоица помаци, тъмрашлии, които носили барутъ. Били заловени, прѣтърсени, разпитани и се узнало, че прѣкарвали барутъ за турския комитетъ въ Чепино.

Радиловскиятъ комитетъ рѣшилъ да се убиятъ. Комитетътъ натоварилъ: Ванчо Гинчевъ, Ив. Поповъ, Кото Ивановъ и Спасъ Лупановъ съ убийството, което тѣ извършили на 21 прѣзъ нощьта.

Съ изключение на Кото Ивановъ който, както ще видимъ, намѣри смъртьта си въ Брацигово, другитѣ трима били осждени слѣдъ потушаването на възстанието и

убити въ гр. Пловдивъ въ момента, когато рускитѣ войски влизали въ града.

И въ Ясж-Курия, прѣди да се прѣселятъ въ Брацигово, сж били убити турци. Случката станала на 24 априлий. Въ тоя день 5 въоржжени турци се задали откъмъ изтокъ. Патрулътъ ги съгледалъ и обадилъ въ селото. Селенитѣ, мжжетѣ въоржжени съ пушки, а женитѣ съ сопи, излѣзли да посрѣщнатъ неканенитѣ гости.

Срѣщнали ги въ „Широкото ливаде“ обезоржжили ги и ги завели въ Дячо Върбановъ, за да ги нахранятъ. Слѣдъ това вързали ги и ги повели за Брацигово. Като стигнали при „Кеорколевата страна“, избили ги и ги заровили.

Слѣдъ Великдень дошло извѣстие отъ Ясж-Курия, че помаци отъ Тъмрашъ заминали въ Чепино, дѣто се събирали, за да нападатъ на българскитѣ села.

Всичко карало да се чувствува, че часътъ на изпитанието наближава. Това обаче удвоявало енергията на Комитета, и не вдъхвало страхъ на населението: послѣдното зарѣзало своитѣ печалби, отдало се въ служене на великата служба, която отечеството бѣ поискало въ момента.

Настанало врѣме да се прати и прѣдставитель въ *Оборище*.

За такъвъ билъ изпратенъ В. Петлешковъ. Послѣдниятъ е заминалъ за Оборище къмъ 11—12 априлий; а писмо или покана да изпратятъ отъ Брацигово делегатъ въ Оборище се получило къмъ 5—6 априлий.

Споредъ думитѣ на членоветѣ отъ Брациговския Комитетъ, Анг. Н. Арнаудовъ и Ник. Бояновъ, прѣди Петлешковъ заминалъ като делегатъ Дан. Ст. Юруковъ, безъ нужното пълномощно, та билъ върнатъ отъ Бенковски.

Захарий Стояновъ пише (Записки и пр., Т. I, стр.

469), че Бенковски стигналъ на Оборище на 14 априлий прѣзъ нощьта.

Сега, като се вземе въ съображение факта, че Д. Юруковъ е билъ върнатъ отъ Бенковски, че послѣдниятъ е билъ на Оборище на 14 априлий прѣзъ нощьта, а Петлешковъ е тръгналъ отъ Брацигово 2—3 дни прѣди тая дата, излиза, че връщането на Юрукова не ще да е станало отъ Оборище, а отъ нѣкое друго мѣста. За такъво мѣсто се прѣдава с. Баня.

Както и да е, за да има Брацигово свой прѣдставитель въ Оборище, трѣбвало да се прати нароченъ куриеръ до Брацигово за тая цѣль. И тоя куриеръ ще да е ималъ поржка да повика Петлешковъ за делегатъ, защото послѣдниятъ е билъ дѣйствително такъвъ, лячи въ числото на Оборищкитѣ депутати, и защото, по думитѣ на Г. Яковъ Матакиевъ, прѣдседатель на Т.-Пазарджишкия комитетъ, Петлешковъ се е знаялъ за най-прѣданъ на дѣлото.

Кой донесълъ въ Брацигово поканата за Оборище, кой е билъ особния куриеръ, пратенъ отъ Бенковски да повика Петлешкова, дѣ се е срѣщналъ съ послѣдния не можехме да провѣримъ. По всѣка вѣроятность Петлешковъ ще да е стигналъ въ Оборище най-късно на 15 априлий прѣзъ деня.

За нашата цѣль не е потрѣбно изобщо да се спираме върху случкитѣ, които сж прѣдшествували събранието въ Оборище, нито да излагаме перипетиитѣ на самото събрание.

Насъ интересува поведението на нашия депутатъ.

Знае се, че Бенковски поиска въ това събрание неограничено пълномощно за себе, и че това искане на Б. не се подържаше отъ всички прѣдставители. Въ числото на тия, които поддържаха Бенковски въ това отношение,

нѣ и Брациговскиятъ прѣдставитель. Говори се, че той прьвъ или между първитѣ подписалъ пълномощното.

Петлешковъ е участвувалъ въ комисията, която е изработила общия планъ за възстанието, и е билъ натоваренъ да подписва прокламациитѣ, наречени още кърваво писмо, за провъзгласяване на възстанието.

Споредъ покойниятъ Тома Георгиевъ (Спомени и пр. стр. 14), комисията изработила слѣдния общъ планъ за възстанието, който ние помѣщаваме тукъ като дѣло, въ извършването на което е участвувалъ Брациговскиятъ прѣдставитель:

„1) Деньтъ за провъзгласяване на възстанието се опрѣдѣля на 1 май;

2) Възстанието ще обема шесть главни центрове: Панагюрище, Батакъ, Перущица, Брацигово, Карлово и гората „Еледжикъ";

3) Да се изгорятъ главнитѣ градове, въ които би могли да се сърѣдоточатъ турскитѣ войски;

4) Да се скъса желѣзната линия Едрене — Пловдивъ, Т.-Пазарджикъ — Бѣлово.

5) Да се разруши мостътъ на желѣзницата Търново-сейменъ.

6) Насилие на живота и честьта на мирнитѣ турци строго е забранено;

7) Имуществата на мирнитѣ турци да се пазятъ въ българскитѣ каси до окончателното рѣшение на въпроса;

8) Всѣкой е длъженъ да се покорява на заповѣдитѣ и разпорежданията на Врѣменното Правителство;

9) Всѣки, който си позволи насилие на жена, грабежъ, убиване на мирни турци, прѣдателство, незачитане

заповѣдитѣ и разпорежданията на Врѣменното Правителство, се застрѣлва съ шесть куршума . . ."

Петлешковъ останалъ въ Панагюрище до 20 априлий, когато се провъзгласило възстанието въ Копривщица. Той взелъ прокламациитѣ за провъзгласяване на възстанието за Т.-Пазарджикъ, Батакъ, Перущица и Брацигово. Напусналъ Панагюрище на 20 априлий прѣзъ нощьта, миналъ на 21 сутриньта на конь и непрѣоблеченъ прѣзъ Т.-Пазарджикъ, дѣто оставилъ прокламация, и на 21 априлий къмъ 3—4 часа слѣдъ обѣдъ стигналъ въ Брацигово. Тукъ се научили за уплахата, която причинила въ Т.-Пазарджикъ вѣстьта, че въ Панагюрище се провъзгласило възстанието. Поради това Петлешковъ се очаквалъ съ нетърпение отъ пратеници, дошли изъ селата въ Брацигово, а Анг. Арнаудовъ излѣзълъ да го чака на *св. Спасъ*, на пѫтя за Т.-Пазарджикъ.

Като видѣлъ Арнаудова отдалече, Петлешковъ, почналъ да вика: „Здравей, другарю! Бунтъ, бунтъ! възстание! Всички възстанаха. Турцитѣ въ Т.-Пазарджикъ сѫ много изплашени, и не знаятъ, какво да правятъ. Ето! ето, показалъ прокламацията. Какъ е тука?"—Готово ли е всичко? Готово е, отвърналъ Арнаудовъ. Чакатъ те пратеници отъ селата. Всичко е развълнувано: и старо, и младо чакатъ извѣстието съ нетърпение.

— Да вървимъ тогава, за да разпоредимъ да се приберать селата въ Брацигово, защото то е избрано, за единъ отъ революционнитѣ центрове. Отъ тукъ пъкъ ще потеглимъ съ една чета за Пазарджикъ. Азъ обадихъ въ Аликочово, дѣто се видѣхъ съ Трифонъ Василевъ, а и въ Радилово вече знаятъ: срѣщнахъ случайно Тончо Поповъ, комуто обадихъ. Аликочовци ще пристигнатъ утрѣ.

Бърже стигналъ въ Брацигово и слѣзълъ право у

Анг. Арнаудовъ, дѣто били събрани Н. Бояновъ, попъ Соколъ и Георги Ангелиевъ.

Като имъ разказалъ всичко, отишълъ си у тѣхъ, взелъ си пушката и револвера, и излѣзълъ на горното пазарище, дѣто го очаквали. Дошълъ тукъ, извадилъ прокламацията и извикалъ: „Бунтъ! бунтъ . . . Папагурище, Копривщица, Клисура и селата възстанаха. Хайде! всѣки да се стегне и излѣзе.“ Всички се разприпкали и скоро се върнали въоржжени.

Въ това сжщето врѣме били дошли турци, които искали да взематъ нѣщо насила отъ бакалницата на Гачо Янъковъ.

Като ги съгледалъ, Петлешковъ се спусналъ да ги убива, ала Ангелъ Юруковъ и други, имената на които не се знаятъ, го спрѣли, и дали възможность на турцитѣ да избѣгатъ, защото не искали да се почне кръвопролитието тъй рано, отъ страхъ да не се осуети възстанието.

Когато тия турци бѣгали вънъ отъ селото, Никола Караатанасовъ съгледалъ отъ кжщата си, че трима въоржжени турци слизали откъмъ *Врайникъ*. Зелъ пушката, отишълъ на *Врайникъ*, слогналъ се задъ камънитѣ, и, като се приближили, извикалъ имъ на турски: „Стойте, свалете оржжието си!“ Турцитѣ сторили това безъ съпротивление и се върнали назадъ.

Прѣзъ нощьта на 21 априлий комитетътъ се събралъ въ слѣдния съставъ: В. Петлешковъ, Ангелъ Арнаудовъ, Н. Бояновъ, П. Ликомановъ, Ангелъ Юруковъ, Щ. Бъчваровъ, Ангелъ Мижорковъ, свещ. Дим. Арнаудовъ, попъ Соколъ, Ив. Бояновъ Никола Налбантъ и Ангелъ Манчовъ (кметътъ)

ъ това събрание си изработили уставъ, по който да се води врѣменото правителство.

носили прѣписъ отъ прокламацията, които прѣдали на П. Горановъ, и се върнали благополучно.

Нѣкои членове отъ Комитета въ Ясъ-курия, Жрѣбичко, Козарско и Бѣга, щомъ се получили писмата, дошли въ Брацигово за устни наставления.

Тоя день се прибрало въ Брацигово село Аликочово и нѣкои сѣмейства отъ с. Ждрѣбичко, но и отъ двѣтѣ села нѣкои пакъ се върнали, за да си приберать още нѣщо отъ покжщнината. Разпратени били сжщо стражи по височинитѣ около селото: *св. Спасъ*, *Нерезето*, *Канчовгь ниви* и *Кръстецъ*.

Опрѣдѣлена била комисия, която да посрѣща и разпрѣдѣля по кжщитѣ жителитѣ на възстаналитѣ села. Тоя день изобщо се прѣкаралъ въ приготовления.

Отъ всички разпратени по селата кървави писма, само онова за Батакъ имало злополучна сждба:

Ат. Дуковъ, натоваренъ да занесе писмата за Пещера и Батакъ, далъ ги на Ст. Поповъ, отъ когото ги взелъ баща му, свещ. Ив. Койнаревъ. Свещеникътъ прочелъ писмата, повикалъ Ат. Вълчановъ, далъ му писмото за Батакъ, съ поржка да го занесе и прѣдаде на П. Горановъ.

Ат. Вълчановъ не занесълъ самъ писмото, но го далъ на Дим. Я. Тумбевъ, ратай у Дим. Чолака, да го занесе. Ат. Вълчановъ билъ обадилъ за писмото на дѣда си, Тасето Гаджевъ. Послѣдниятъ пъкъ вѣроятно е съобщилъ на турцитѣ, защото тѣ още въ града уловили Тумбева, прѣтърсили го, намѣрили писмото у него и го арестували. Запрѣнъ билъ поради това и Ат. Вълчановъ. Слѣдъ изслѣдването и на двамата, запрѣли и свещ. Ив. Койнаревъ. Подиръ 3—4 дни пуснали Ат. Вълчанова, а запрѣли брата му Георги, когото обвинявали въ съучастничество. Тримата запрѣни били закарани въ Пловдивъ и освободени слѣдъ общата амнистия.

Слѣдъ като се научилъ за случката съ писмото отъ Ат. Дуковъ, който се забавилъ въ Пещера, отдѣто избѣгалъ, като чулъ за хващането на писмото, комитетътъ изпратилъ на 23 априлий въ Батакъ Ив. Глувчевъ отъ Брацигово и Гюрю Стояновъ отъ Яскурия, които за-

послали пуѣнисъ отъ [illegible], [illegible] при П. Горановъ, а се върнали благополучно.

Нѣкои членове отъ Комитета въ Ески-Джумая, бичи, Комарево и Бѣга, щотъ се [illegible] [illegible] ли въ Правдигово за устни [illegible].

ЧАСТЬ ТРЕТЯ

I. Начало на сраженията.

23 априлий.

Тоя день се смѣта за начало на сраженията: прѣзъ него сѫ станали първитѣ въоржжени стълкновения съ турцитѣ. Не че прѣзъ тоя день е имало рѣшителни сражения, но тогава възстанницитѣ сѫ възприели своето кърваво кръщение.

На 23 априлий всѣка година е ставало водосветъ на оброчището св. Георги.

Още не се билъ свършилъ водосветътъ, патрулитѣ обадили, че идатъ Радиловци. Комитетътъ бърже разпоредилъ да замине конница и пѣхота подъ водителството на В. Петлешковъ и Анг. Арнаудовъ като стотници, а Ив. Петлешковъ, П. Батаклиевъ, Ив. Батаклиевъ и Илия Партжчевъ като десетници. Съ Радиловци иделъ и Лазаръ Илиевъ съ други въоржжени и въ възстанническа униформа всадници.

Още четата не стигнала до *Клисурата*, $^1/_2$ часъ отъ Брацигово по пжтя за Т. Пазарджикъ, дошло извѣстие, че Радиловци срѣщнали при Стоянкината воденица нѣколко души въоржжени турци. Поканени да се прѣдататъ, послѣднитѣ взели да стрѣлятъ, а българитѣ имъ отговорили. Тъй се завързало първото сражение, което траяло малко, и въ което турцитѣ имали 3 убити, а другитѣ избѣгали къмъ с. Бѣга. Отъ българитѣ нѣмало нито раненъ, нито убитъ.

Изпратената чета не сварила да вземе участие въ боя. Селенитѣ заминали за Брацигово подъ закрилата на

една часть отъ четата, а другата часть, подъ началството на Д. Илиевъ, и Георги Ангелиевъ, останала.

Патрулитѣ известили, че отъвъкъ с. Бѣга идели 12 души въоръжени турци, между които имало 3 дѣца, а другитѣ били възрастни. Тѣ били отъ с. Чанакчиево и карали 6 кола.

Четата се раздѣлила на двѣ и взела позиции отъ двѣтѣ страни на пѫтя.

Когато турцитѣ стигнали между двѣтѣ позиции, началницитѣ на четата изпратили 4 души да кажатъ на турцитѣ да се прѣдадатъ. Не стигнали още пратеницитѣ, турцитѣ взели да стрѣлятъ, ала четницитѣ връхлетѣли на тѣхъ съ ножове, избили 9 души, а 3-ма сполучили да избѣгатъ.

Патрулитѣ останали по мѣстата си, а четата се върнала въ Брацигово.

Когато разтоварили колата, които закарали въ Брацигово, намѣрили въ тѣхъ барутъ и куршумъ.

Въ първата своя кървава разправа въстанницитѣ не дали никаква жертва, и това окуражило народа.

Прѣзъ тоя день комитетътъ разпратилъ свои човѣци, за да се ускори прибирането на селата.

Въ Чанакчиево билъ изпратенъ Илия Партѫчевъ, отъ Брацигово, въ Яса-Курия Ангелъ Хаджиевъ, тамошенъ, въ Жрѣбичко Илия Дъниковъ, сѫщо тамошенъ, въ Козарско и Кричимъ Стоянъ Геошовъ, брациговецъ, въ Бѣга Хр. Партѫчевъ, пакъ брациговецъ, въ Пещера Ангелъ Арнаудовъ, и въ Ново-село Ат. Милиевъ и двамата брациговци.

Сѫщиятъ день пристигнали Жрѣбичене и Бѣжене, отъ Ново-село само нѣкои; Кричимци не можле да дойдатъ, защото турцитѣ не ги пущали; а Козарчени се готвели да тръгнатъ. Пратеникътъ въ Пещера не можалъ да влѣзе въ града, който билъ заобиколенъ отъ турци;

Чанакчиево не можело да дойде поради прѣпятствие отъ турцитѣ; а Ясѫ-Курия щѣла да се прѣнесе на 24 априлий.

На 23 априлий били направени позиции вънъ отъ селото на *Банището*, *Мъргитѣ*, *св. Атанасъ* и *Врайникъ*. Всѣка позиция се заемала отъ 100 редника подъ началството на стотници и десетници.

Въ сѫщия день билъ дошълъ отъ Чанакчиево турчинътъ, Попашата, да шпионува, но билъ уловенъ отъ Н. Бояновъ и изпратенъ въ селото му.

Понеже знамето не било още свършено, послужили си врѣмено съ такъво отъ червенъ платъ, върху който имало нарисуванъ лъвъ. Христо Партѫчевъ билъ знаменосецъ. Той носелъ съ себе и бинокълъ, съ който да си служатъ командиритѣ въ случай на нужда. Тоя день пристигнали отъ Перущица Апостолъ Андреевъ и Петъръ Тодорчевъ, пратени отъ тамошенцитѣ Петъръ Боневъ и Спасъ Гиневъ, за да се научатъ, що става въ Брацигово. Тѣ слѣзли въ кѫщата на Н. Налбантъ и научили, че Брацигово и околнитѣ села възстанали.

24 априлий.

Въ тоя день окончателно сѫ се прѣнесли Ждрѣбичене. Комитетътъ изпратилъ патраули-съгледатели къмъ Пещера.

Дошло извѣстие, че Ясѫ-Куричене идели и искали помощь, за да не бѫдатъ нападнати изъ пѫтя отъ турци тѣ, понеже Осеновци, Форцовци, Фотянци и Търмашлии се готвели да нападатъ откъмъ Чанакчиево. Комитетътъ изпратилъ за тая цѣль чета отъ 100 човѣка, подъ командата на Илия Дъниковъ и Ст. Гошовъ.

Четата срѣщнала Ясѫ-Куричене при *Павлица*, и поставила патрули по пѫтя, за да осуети нападението било откъмъ Чанакчиево, било отъ другдѣ.

Съ тия прѣдпазителни мѣрки Ясж-Куричене слѣзли благополучно въ Брацигово. Тукъ женитѣ и дѣцата били настанени изъ кжщитѣ, а способнитѣ да носятъ оржжие мжже разпратили изъ позициитѣ.

Била издадена заповѣдь, щото всичкия барутъ да се приготви на фишеци.

Надвечерь вoоржженъ турчинъ минавалъ съ колата си прѣзъ ливадитѣ. Послѣднитѣ били пълни съ всѣкакъвъ добитъкъ; имало и хора, които пазили добитъка. Отъ тѣхъ Никола Чоковъ и Ангелъ Цѣровеца съгледали турчина, и му рекли да се прѣдаде.

Турчинътъ извадилъ ножа си, налетѣлъ върху Н. Чоковъ, ала Анг. Цѣровеца го ударилъ съ чобанската тояга, свалилъ го на земята, сѣкли го, но ранитѣ му, види се, не ще да сж били смъртоносни, защото се съживилъ и избѣгалъ въ Чанакчиево.

Колата му била закарана въ Брацигово и въ нея били намѣрили барутъ.

Избѣгали отъ Пещера и дошли въ Брацигово Хр. Цикаловъ и Костадинъ Геошовъ, които разказали, че Пещерскитѣ турци, и дошли отъ вънъ такива заобиколили града, и не пущали никой да излиза.

Дошълъ отъ Саладиново Тодоръ Хайдуковъ, който разказалъ, че въ Айдиново и Кричимъ се били събрали турци, които се готвили да нападатъ Брацигово.

25 априлий.

Рано сутриньта комитетътъ изпратилъ Ст. Геошовъ съ нѣколко четници въ с. Козарско, за да ги покани послѣденъ пжтъ да се приберать въ Брацигово, защото турцитѣ се готвятъ да нападнатъ. Ст. Геошовъ заварилъ Козарчене приготвени да тръгнатъ, но било се породило разногласие поради факта, че Никола Рунтето прѣдла-

галъ да се прѣселятъ въ Кричимъ, вмѣсто въ Брацигово. Съ пристигането на Геошова спорътъ прѣстаналъ, и селенитѣ заминали за Брацигово.

Въ тоя день възстанницитѣ имали сражение съ турцитѣ при Козарско, Бѣга и Аликочово.

Патрулитѣ отъ *Кръстецъ* и *Козарско* съобщили, че откъмъ Айдиново се движели много турци конници и пѣхота. Освѣнъ това, Бѣжене и Аликочовци изказали желание да отидатъ отново въ селата си, за да си прибератъ още покѫщнина и да докаратъ жито. Поради това, и като се научилъ за приготовленията на турцитѣ въ Айдиново, комитетътъ рѣшилъ да изпрати три чети, за да нападнатъ и разбиятъ турцитѣ.

Четитѣ щѣли да настѫпватъ по слѣдния планъ:

1) Една чета отъ около 100 души, подъ командата на Ст. Геошовъ. Т. Костовъ, Ив. Ат. Петлешковъ и Георги Косговъ, да замине за Козарско прѣзъ Въртянъ-Камъкъ.

2) Втора чета сѫщо отъ около 100 души, подъ командата на Георги Ангелиевъ, Л. Илиевъ, Ник. Илиевъ, Трифонъ Василевъ и Кото Ивановъ, да замине прѣзъ Кръстецъ за Бѣга и Айдиново;

3) Третя чета сѫщо отъ толкова пѣхотници и 15 конници, подъ командата на Ив. Т. Банчовъ, Ив. Батаклиевъ и П. Батаклиевъ, да замине за Аликочово.

Всичко това ставало по разпоредбитѣ на комитета.

Първо ще встѫпи въ сражение четата къмъ Бѣга, а ония къмъ Козарско и Аликочово ще се прикриватъ. Когато се започне сражението, и турцитѣ се принудятъ да съберать силитѣ си къмъ Бѣга, четитѣ отъ Козарско и Аликочово, които сѫ образували дѣсното и лѣво крило, ще нападнатъ турцитѣ огъ страни (флангъ), за да ги разбиятъ.

По тоя планъ четитѣ започнали движенията си отъ

Брацигово. Бѣжката чета, която първа трѣбвало да започне сражението, ще чака другитѣ двѣ да стигнатъ мѣстоназначението си: Аликочовската на Стоянкината воденица, а Козарската въ Козарско.

Когато послѣднята чета стигнала надъ Козарско, забѣлѣзала, че къмъ Козарско наближавали, идещи откъмъ Кричимъ, около 200 души турци съ знамена. Четата се принудила да завърже сражение. Сражението се водило съ обходъ отъ двѣтѣ крила. Четата имала намѣрение по тоя начинъ да заобиколи турцитѣ отъ двѣтѣ крила. Сражението траяло два часа. Турцитѣ се разбѣгали, като оставили 5 души убити, въ това число и знаменосеца имъ. До като се сражавала Козарската чета, Бѣжката нападнала селото Бѣга, убили 5 души турци, а другитѣ се разбѣгали; и запалили турскитѣ кѫщи.

Въ това врѣме пристигнали 10 души турски всадници, върху които се спусналъ Лазаръ Илиевъ, смутилъ ги съ смѣлото си налитане, и убилъ единъ отъ тѣхъ, комуто взелъ коня и орѫжието. Сражението около Бѣга траяло близо 1 часъ. Пристигнала и Козарската чета.

Около 200 души турци нападнали ненадѣйно при *Корубитѣ* на конницата и селенитѣ, които били се върнали въ Аликочово, както се каза по-горѣ. Аликочовската чета отишла бърже на помощь, а часть отъ Бѣжката нападнала турцитѣ отъ тилъ.

Захванало се ожесточено сражение, което траяло около $1^1/_2$ часа. Въ това сражение възстанницитѣ изгубили 8 четника, били убити и 4 жени, а конникътъ, Сотиръ Андреевъ, билъ раненъ въ дѣсната рѫка и гѫрдитѣ. Ранения всадникъ не напусналъ боя, но съ лѣвата си рѫка стрѣлялъ, убилъ двама турци, и, като изпразнилъ пищовитѣ си, извадилъ ножа, та гонилъ турцитѣ като пилци, споредъ разказа на очевидци. Турцитѣ дали 7 души мъртви. Тая битка е станала въ Аликочовско между

Корубитѣ, *Кавацитѣ* и *Алчкочово*. Така се завършили сраженията на 25 априлий, слѣдъ което четитѣ се върнали въ Брацигово. Турската конница била изпратена отъ Т.-Пазарджишкитѣ бегове. Тя се движила между Пещера—Айдиново, Кричимъ и Пазарджикъ.

Комитетътъ изпратилъ патрули въ *Грамадитѣ*, за да слѣдятъ да не настжпятъ турци откъмъ Пещера. Въ тоя день се прѣнесли игуменитѣ на монастиритѣ св. Врачъ и св. Богородица съ всичкия монастирски добитъкъ.

26 априлий.

Всички възстанали съ Брацигово села се прибрали окончателно въ послѣднето. Само 10 сѣмейства отъ Ясж-Курия остали да пазятъ селото. Когато на 29 априлий се прибрали и тѣ, били нападнати отъ турци, които убили нѣкои отъ тѣхъ.

Комитетътъ се допълнилъ съ членове отъ селата и добилъ слѣдния съставъ: В. Петлешковъ, Анг. Н. Арнаудовъ, Н. Бояновъ, Петъръ Ликомановъ, Щерю Бъчваровъ, Ст. Юруковъ, Ив. Юруковъ, Анг. Юруковъ, Анг. Мижорковъ, и попъ Соколъ, брациговци; свещ. Ангелъ Сънджкчиевъ и Ангелъ Аджиевъ, ясжкуричене; свещ. Илия Димитровъ, бѣженецъ; Триндафилъ Колевъ и Милю Колевъ, козарчени; Ангелъ Дънгалаковъ, ждрѣбичeнинъ; Георги Ангелиевъ, радиловецъ, Лазаръ Илиевъ, аликочевецъ.

Така прѣустроенъ, комитетътъ назначилъ главнокомандующъ на възстанницитѣ Георги Ангелиевъ, а негови помощници Лазаръ Илиевъ и Ив. Т. Банчовъ. Изборътъ на тия лица е станалъ едничко по съображението, че тѣ ще изпълнятъ най-достойно тая тежка длъжность. За отличие въ сраженията комитетътъ произвелъ въ десетници редницитѣ Сотиръ Андреевъ и Атанасъ Милиевъ.

В. Петлешковъ, Анг. Арнаудовъ, Н. Бояновъ и попъ

Соколъ не запазили за себе началствуване надъ възстанницитѣ, а обикаляли позициитѣ и се сражавали като редници за примѣръ и насърдчение на другитѣ.

Издало се заповѣдь, щото всѣки да се покорява на заповѣдитѣ и разпорежданията на главнокомандующия и помощницитѣ му: който не се покорявалъ, щѣлъ да бѫде застрѣленъ.

Десетницитѣ, които сѫ показали малодушие въ сраженията, се понижавали въ редници, а отличилитѣ се редници се повишавали въ десетници, какъвто случай вече поменахме по-горѣ.

Комитетътъ натоварилъ Кузо Рабаджията, Кръстю Георгиевъ, Ат. Манчовъ, Петъръ Ячовъ, Дим. Глувия и Ангелъ Аджиевъ да направятъ топове отъ черешови и брѣстови дървета. На 27 априлий били готови вече шесть топове. Събрали всички кантареви топки, приготвили и желѣзни такива, съ които да се пълнятъ топоветѣ. Освѣнъ това, били приготвени желѣзни куршуми, които турили въ тенекиени цилиндри, колкото половиница, едното дъно на които се затваряло съ платъ и восъкъ. Тѣ щѣли да служатъ вмѣсто гранати

Събрали отъ дукянитѣ всичкия восъкъ и платно, за да приготвятъ мушами за орѫжията и хората.

Турцитѣ също не седѣли бездѣйствени: залѣгали да научатъ, какво се тъкми въ Брацигово.

За тая цѣль пристигналъ отъ Пещера Ив. Т. Чакъровъ, брациговецъ, прѣселенъ въ Пещера. Уловили го и го завели при комитета. Отъ разпита му се установило, че билъ изпратенъ отъ Пещерскитѣ турци, за да види, има ли въ Брацигово много московци и комити. Задържали го и не го пуснали вече да си отиде. Въ сѫщия день дошълъ Хр. Пунджевъ отъ Пещера, когото сѫщо заподозрѣли и задържали.

Позициитѣ въ околностьта на Брацигово: ***Мъргитѣ,***

Банището, Широкъ-пжть и Врайникъ били прѣмѣстени около Брацигово. Празнитѣ мѣста и улицитѣ били защитени съ ровове и оградени съ двойна дървена ограда, висока 4 метра.

По стѣнитѣ на кжщитѣ, които служили за позиции, били направени отвори, прѣзъ които да се стрѣля. Селото е било така защитено, щото е било възможно да се влѣзе въ него само прѣзъ останалитѣ на главнитѣ пжтища врата.

Позицитѣ на открито, не въ кжщитѣ, били двойни. Първиятъ редъ позиции се заемали отъ четници, въоржжени съ пушки, а втория отъ тия, които сж били въоржжени съ коси и шишове, или само съ ятагани и пищови.

Позицитѣ били покрити отгорѣ, и всички се съобщавали, тъй че човѣкъ можелъ да ги изходи, безъ да бжде виденъ отвънъ.

Разположението на позицитѣ и защитницитѣ е било, както слѣдва: 1) Западната, най-дълга и най-важна позиция, захващала отъ *Капията* (Пазарджишкия пжть), продължавала се малко на западъ, вземала слѣдъ това южна посока, и стигала до Семерджикината кжща.

Стотникъ и десетници въ нея били: Кото Ивановъ, радиловецъ, Илия Партжчевъ, Ив. Батаклиевъ, Петъръ Батаклиевъ и Петко Найденовъ, брациговци; Петъръ Георгиевъ и Костадинъ Алексовъ, бѣжене; Димитръ Симоновъ и Ат. Алексовъ, аликочовци. Тукъ билъ и В. Петлешковъ.

2) Южната позиция се образувала отъ три по-малки: първата отъ Семерджикината кжща, до кжщата на Стойко Нането.

Стотникъ и десетници въ нея били: Стоянъ Кеорколевъ, Михалъ Манчевъ, Ат. Дуковъ, Ив. Нолювъ, Петко Янковъ и Ив. Иеремиевъ, брациговци; втората южна позиция захващала отъ кжщата на Стойко Нането и стига-

ла до Филювата воденица. Тукъ били стотницитѣ Ив. Ат. Петлешковъ и Дим. П. Янковъ съ своитѣ десетници, всички брациговци. Въ тая позиция били сѫщо часть отъ Козарскитѣ десетници съ редницитѣ си; третята южна позиция се простирала отъ Филювата до Павлювата воденица. Тукъ били часть отъ Ясѫ-курийскитѣ стотници, десетници и редници. Вѫтрѣ въ воденицата билъ Дячо Върбановъ отъ сѫщото село и други.

3. Източната позиция се простирала отъ Павлювата воденица до *св. Атанасъ*. Тукъ били: Дим. Шопа, В. Аврадалията и Сърбинъ Цапковъ, брациговици; и останалитѣ Ясѫ-курийски десетници съ редницитѣ си. Тая позиция била сѫщо подъ началството на стотницитѣ отъ сѣверната позиция и третята отъ южната позиция.

4. Сѣверната позиция се дѣлила на двѣ: първата отъ св. Атанасъ—кулата до Налбантската кѫща (Тодовичини). Тукъ били стотници и десетници: Георги Костовъ, Ст. Геошовъ. Ив. Грънчаровъ и други брациговци; Илия Дъниковъ съ десетницитѣ си отъ с. Ждрѣбичко; и Козарскиятъ стотникъ съ останалитѣ си десетници. Втората отъ Сѣверната позиция захващала отъ Налбантската кѫща до Капията. Въ нея били: стотници и десетници: Хр. Н. Юруковъ, Ат. Ст. Ликомановъ, Дам. Дамяновъ, Милошъ Гюлеметовъ, Ник. Налбантъ и Анг. Ив. Поповъ, брациговци; Илия Ангеловъ, бѣженецъ.

Вънъ отъ позициитѣ около селото били поставени фенери, които освѣтлявали нощно врѣме близката околность до позициитѣ. Възстанницитѣ сѫ били всѣкога въ позициитѣ.

Когато сѫ се прѣдприемали сражения вънъ отъ Брацигово, охотници сѫ се избирали отъ всички позиции. Когато пъкъ сраженията сѫ се съсрѣдоточили само около Брацигово, 200 възстанници сѫ образували резерва, за да се притича на помощь, дѣ стане нужда.

Позицинтѣ сж се сношавали много бърже: за нѣколко минути се е знаяло, дѣ е нападението, и помощьта е отивала почти веднага.

Патрулитѣ по височинитѣ около Брацигово и къмъ Пещера нощно врѣме сж се прибирали въ селото.

Прѣзъ нощьта на 26 априлий Г. Ангелиевъ, В. Петлешковъ, Анг. Арнаудовъ, Н. Бояновъ, Л. Илиевъ и Ив. Т. Банчовъ обикаляли позициитѣ, за да видятъ, какъ часовитѣ изпълнявали службата си. За всѣка вечерь се давало парола.

27 Априлий.

Въ тоя день се опитали топоветѣ. За тая цѣль излѣзли на *Гробето* комитетътъ, главнокомандующиятъ съ помощницитѣ си, стотницитѣ и десетницитѣ, около 100 души редници и свещеницитѣ отъ всички села. Извѣстило се въ селото, че ще се опитватъ топоветѣ, та женитѣ и дѣцата да не се плашатъ, защото се знаяло, че било позволено да се стрѣля само тогава, когато се появи неприятель.

Георги Шаровъ, Андрея Аврамчинъ, Хр. Бояновъ, (кърлето), Дино Бозевъ, Цилю Златковъ, Щ. Трояновъ, Д. Дуковъ и Ст. Трояновъ били назначени за топчии. Командиръ на брациговската артилерия билъ Георги Шаровъ. Въ единъ сандъкъ се държалъ барута по 100 др. въ торба, въ другъ кантаревитѣ топки, а въ третъ тенекиенитѣ цилиндри съ желѣзнитѣ куршуми. Топоветѣ се палили съ огънь, който се пазилъ въ мангалче. Прислугата при топоветѣ се е извършвала отъ 4 души: единъ подавалъ торба съ барутъ, вторъ топкитѣ, третъ съ дебела тояга вкарвалъ топкитѣ и барута въ топа, а чет-

вѫртъ запалвалъ. Топътъ се запалвалъ при командата *„палитъ.“*[1])

Въ тоя день се опитали шесть топа, отъ които единиятъ се пукналъ. Подиръ изпитването имъ, 3 топа били поставени на *Гробето*, а 2 на *Кулата*. Съ послѣднитѣ си служили, когато е трѣбвало да се води сражение вънъ отъ Брацигово.

На 27 априлий се получило отъ Бенковски писмо, което било пратено съ Никола Шопа, трънченинъ. Писмото идѣло отъ Бѣлово, дѣто Б. билъ стигналъ на 27 априлий рано сутриньта. Бенковски искалъ 200 души, които да отидатъ на *Еледжикъ*. Комитетътъ не знаялъ, да ли на *Еледжика* при Пещера да изпрати момчетата, та отъ тамъ съ Батачене прѣзъ Бѣлово да заминатъ за *Еледжикъ* въ Панагюрско. Поради това, комитетътъ изпратилъ до Бенковски въ Бѣлово всадника Сотиръ Андреевъ, а Никола Шопа останалъ да отиде заедно съ исканитѣ момчета. На 29 априлий Сотиръ се върналъ и съобщилъ, че не можалъ да намѣри Бенконски, който още на 27 се върналъ на Еледжикъ, дѣто стигналъ прѣзъ нощьта.

Той (Сотиръ) казалъ още, че много турци се движели изъ селата, и че къмъ Панагюрище горѣло.

Късно въ тоя день пристигнали бѣжанци отъ Перущица, които разказали, какво Перущица била изгорена и хората изклани.

28 априлий.

Всички патрули били по мѣстата си. Тоя въ *Грамадитѣ* съобщилъ, че се забѣлѣзвало да се движатъ

---

1) Командата „палитъ“ била употрѣбена най-напрѣдъ отъ Г. Шаровъ, командирътъ, който, вѣроятно, я е билъ донелъ отъ Ромжния, дѣто билъ ходилъ.

Б. Авторитѣ.

много турци отъ Пещера къмъ Брацигово. Комитетътъ изпратилъ 200 души, подъ командата на Лазаръ Илиевъ, за да срѣщнатъ турцитѣ. До като възстанницитѣ стигнатъ до *Грамадитѣ*, дошло извѣстие, че турцитѣ се движили само около Пещера.

Прѣзъ тоя день станала една случка, за обяснението на която ще се върнемъ малко назадъ.

Фактъ, не напълно провѣренъ, е, че между Брацигово и Батакъ сѫ се водили прѣговори, Брацигово и селата да се прѣнесатъ въ Батакъ. Да ли това е ставало по побуждение за по-сигурна отбрана, или е влизало въ плана на Срѣднегорското възстание, остава за насъ още прѣдположение. Въ полза на послѣднето имаме слѣднето свидѣтелство—„Протоколъ на засѣданието отъ 17 априлий, станало въ Панагюрище подъ прѣдседателството на Георги Бенковски.“ 1)

Тоя протоколъ билъ подписанъ отъ апостолитѣ на IV окр. и отъ комисаритѣ, които изработили плана на Срѣдногорското възстание. 28 точка на тоя протоколъ гласи: „Всичкитѣ жители отъ юго-западната страна на р. Марица отъ Перущица до Костенецъ трѣбва да отидатъ въ Доспатъ чрѣзъ Батакъ; въ срѣдоточието на Батакъ ще да се намиратъ още други 12 села, находящи се въ Разложкиятъ окрѫгъ.“

По чий починъ сѫ се завели тия прѣговори между Брацигово и Батакъ не се знае, но такива е имало водени.

На 26 априлий дошли отъ Батакъ въ Брацигово П. Тошковъ, батаченинъ, Ст. Поповъ, пещерецъ. Тѣ донесли писмо, съ което се искало, щото Брацигово и селата да се прѣселятъ въ Батакъ. П. Тошковъ и Георги Ангелиевъ отишли на 27 априлий въ Батакъ, за да уре-

---

1) Вж. З. Стояновъ — Записки по Българскитѣ възстания, томъ стр. 515.

дятъ тая работа. Батачени обѣщали да пратятъ 200 коне.

За участьта на конетѣ и на човѣцитѣ, които ги закарвали за Брацигово, оставаме да говори Н. Хаджиевъ, който е единъ отъ тѣхъ.

„Слѣдъ прогласяването на възстанието и въ Батакъ, той, Н. Хаджиевъ, е билъ на позиция около селото. День два слѣдъ това, натоварили него, П. Фирковъ и Илия Фирковъ да направятъ топъ. Когато работели топа, дошълъ въ Батакъ Георги Ангелиевъ да иска добри коне, които да се закаратъ въ Брацигово.

Петъръ Х. Горевъ (Горановъ) и Вранко Пауновъ (кметътъ) обѣщали да изпратятъ такива. Повикали Н. Хаджиевъ да закара конетѣ въ Брацигово. Той се съгласилъ, а съ него отишли още Георги Вълчиновъ, Георги Х. Петровъ, Зафирко Хаджиевъ, Никола Казакинъ и други невъоржжени, та всичко около 50 души. Тѣ подкарали за Брацигово 180 коне.

Когато Георги Ангелиевъ билъ идвалъ въ Батакъ, казвалъ билъ, че можели безопасно да минатъ прѣзъ Чанакчиево. Тръгнали за Брацигово нощно врѣме. Когато стигнали до Чанакчиево откъмъ южната страна, стрѣляло се по тѣхъ, та тѣ се разбѣгали кой съ коне, кой безъ коне. Четирмата въоржжени заели позиция, и нѣкои отъ тѣхъ искали да стрѣлятъ, ала Ник. Хаджиевъ не имъ позволилъ. Тогава тримата избѣгали, а Ник. Хаджиевъ влѣзълъ въ Чанакчиево.

60 отъ конетѣ били вземени отъ турцитѣ, часть отъ другитѣ се разбѣгали, а друга часть били закарани обратно въ Батакъ.

Като влѣзълъ въ селото, Н. Хаджиевъ искалъ да се промъкне въ кжщата на Петъръ Моковъ, но сбъркалъ, та влѣзълъ у Стоилъ Борнусуза. Пушката и ножа си скрилъ въ кжщата на послѣдния, безъ да бжде забѣлѣзанъ отъ нѣкого. Въ кжщата били само женитѣ, които,

като го видѣли, се изплашили, та повикали Ив. Пауновъ Батаклиевъ. Послѣдниятъ билъ помоленъ отъ Никола да иде да види, що е станало съ конетѣ. Батаклиевъ обаче отишълъ, та обадилъ на бюлюкбашията Палабоюклията, който билъ въ селото съ заптиета конници, за да издири убийцитѣ на нѣкои чанакчиевци турци.

Като се научилъ, бюлюкбашията испратилъ 4 заптиета, които уловили Никола и го довели при него. Запитанъ дѣ закарватъ конетѣ, Никола отговорилъ, че билъ пратенъ отъ баташкитѣ чорбаджии да товарятъ отъ Брацигово жито за войската, която щѣла да отиде въ Батакъ.

Разбира се, че не билъ повѣрванъ, но бюлюкбашията му билъ познайникъ, та му простилъ, и го избавилъ отъ чанакчиовскитѣ турци, които щѣли да го убиятъ. Той поржчалъ на Никола да отиде въ Брацигово, за да кажелъ на поповетѣ и чорбаджиитѣ да отидатъ въ Чанакчиево още сжщия день, та да ключатъ примирие, защото инъкъ щѣлъ да разори Брацигово съ петтѣхъ хиляди башибозукъ, който иделъ отъ Тъмрашъ. Турци отвели Н. Хаджиевъ чакъ до надъ Брацигово.

Като стигналъ до *Кошарище*, билъ срѣщнатъ и уловенъ отъ патрула Анг. Стоянкинъ, който го прѣтърсилъ за оржжие, и го отвелъ въ Брацигово, за да го прѣдаде на комитета. Послѣдниятъ, като се увѣрилъ, че не е прѣоблеченъ шпионинъ, за какъвто го взелъ изпърво, освободилъ го, въоржжилъ го, и го испратилъ на позиция. Комитетътъ не отговорилъ нищо на бюлюкбашията на прѣдложението му за примирие.

Чанакчиевскитѣ турци били изпращали нѣколко пжти чанакчиевци българи да запалятъ Брацигово, но все били улавяни.

Отъ Пещера, Чанакчиево, Ясж-курия, Ново село, отъ всѣкждѣ идело извѣстие, че турцитѣ се готвели да нападнатъ Брацигово. Прѣзъ нощьта комитетътъ ималъ за-

сѣдание, за да рѣши, да ли трѣбва да се нападатъ и разорявать турскитѣ села, и отдѣ да се захване? При разискванието на тоя въпросъ изникнали двѣ мнѣния. Едни поддържали, че трѣбва да се нападатъ и разорявать турскитѣ села, а населението имъ да се избива, защото така щѣли да бѫдатъ прѣдизвикани турцитѣ да вършатъ жестокости надъ българитѣ, чрѣзъ което щѣло да се обърне вниманието на великитѣ сили.

Други пъкъ поддържали, че трѣбва да се чака, щото турцитѣ да нападнатъ, тъй като тѣ щѣли да извършатъ жестокости, безъ да бѫдатъ прѣдизвикани. Надделѣло първото мнѣние, та станало нужда да се изработи планъ, по който да се води нападението на турскитѣ села. За тая цѣль се съставилъ слѣдния планъ: 1) Найнапрѣдъ да се нападне Чанакчиево, като най-близко село, да се избиятъ възрастнитѣ турци, а българитѣ да се вepisode вематъ и въоржжатъ съ пушкитѣ на турцитѣ; 2) Да се занесе въ *Пиринъ*, надъ Пещера, 10 оки арсеникъ, който да се пусне въ чешмитѣ, които текатъ въ турската махала. Заедно съ батачене да се нападне Пещера. Брациговскитѣ възстанници да дѣйствуватъ откъмъ часовника, сѣверната часть и *Грамадитѣ*, а батачене откъмъ другитѣ страни. Да се поканятъ сѫщо и пещерскитѣ българи да помагатъ. 3) Слѣдъ Пещера да се нападне Т.-Пазарджикъ, като се съобщи на Панагюрци да дойдатъ на помощь.

29-й априлий.

Прѣзъ този день се притотвило всичко, отъ което се чувствувало нужда. Тѣзи, които нѣмали огнестрѣлно оржжие, трѣбвало да си приготвятъ хладно оржжие, като прикачатъ на дълги пртове шишове, коси и др. Невъ-

оръженитѣ съ огнестрѣлно оръжие били опрѣдѣлени да разнасятъ изъ позициитѣ фишеци, хлѣбъ, вода и др.

Женитѣ пъкъ били накарани да напълнятъ съ вода всички каци и чибури. Въ тоя день се видѣли огнове откъмъ Батакъ, Ясѫ-курия, Ждрѣбичко и Аликочово. Огъньтъ откъмъ Батакъ се счелъ, че иде откъмъ турското село *Нова махала*, което ужъ било запалено отъ батачане; а пъкъ за другитѣ села се знаяло, че били запалени отъ турцитѣ, защото въ тѣхъ нѣмало вече хора.

30 априлий.

30 априлий е билъ опрѣдѣленъ като день, отъ който трѣбвало да почне нападението на околнитѣ турски села. На първъ редъ трѣбвало да се нападне Чанакчиево. Въ нападението на реченото село нѣмало да участвуватъ всички възстанници, часть отъ които е оставала да пази Брацигово.

Настѫпването щѣло да става по слѣдния редъ: лѣвото крило, командувано отъ Ив. Ат. Петлешковъ, Ст. Геошовъ и Илия Дъниковъ, което броило около 200 човѣка, ще настѫпва отъ изтокъ изъ *Умишка* прѣзъ *св. Богородица*; тъй че, подѣлено на двѣ отдѣления по 100 човѣка, ще заеме позиции на изтокъ, юго-изтокъ и сѣверъ отъ селото; дѣсното крило отъ около 100 човѣка ще се командува отъ Георги Ангелиевъ съ Лазаръ Илиевъ, Георги Костовъ, Ив. Батаклиевъ, Ив. Т. Банчовъ, Кото Ивановъ и Ст. Кеорколевъ; и ще настѫпва отъ западъ прѣзъ *Палигоровото дере*; въ центърътъ ще дѣйствуватъ топоветѣ подъ командата на Н. Бояновъ, Ник. Илиевъ и Трифонъ Василевъ съ около 100 човѣка, които щѣли да пазятъ и топоветѣ. Топоветѣ ще бѫдели поставени на сѣвернитѣ височини, които командуватъ надъ селото.

Настѫплението по тоя редъ се е захванало още отъ

сутриньта. Сражението щѣло да се завърже отъ крилата. Огъньтъ се открилъ съ ожесточение отъ двѣтѣ крила, подпомагани отъ топоветѣ. Единиятъ отъ послѣднитѣ се пукналъ, но, поради близостьта на Брацигово, скоро докарали другъ.

И двѣтѣ крила успѣли да отбиятъ неприятеля отъ позициитѣ му, и, тъкмо да навлѣзатъ въ селото, послѣдвала команда за отстжпление, защото патрулитѣ съобщили, че настжпвали много турци откъмъ южната страна. Нападателитѣ се оттеглили въ порядъкъ къмъ Брацигово, дѣто стигнали около въ 2 часа по европ., слѣдъ обѣдъ.

Отстжплението се е налагало и отъ съображението, че откъмъ Пещера се забѣлѣзвало да настжпватъ турци.

Въ това сражение възстанницитѣ сж имали два човѣка леко ранени. Не е било извѣстно, какви загуби сж имали турцитѣ.

Всички патрули въ околностьта на Брацигово се прибрали.

Къмъ 9 часа по турски слѣдъ обѣдъ селото било нападнато отъ западъ и югъ. Турцитѣ налитали съ пристжпъ да прѣвзематъ позициитѣ. Защитницитѣ не се подаватъ, и стрѣлятъ само тогава, когато неприятельтъ наближи много, та ударитѣ да бждатъ сполучливи. Наставленията сж били, възстанницитѣ да стрѣлятъ само на месо, та да не се хабятъ фишецитѣ. Командиритѣ бдително наблюдавали защитата на позициитѣ.

Неприятельтъ се появилъ и откъмъ *Нерезето*. Тукъ поискалъ да побие 4 знамена, но не сполучилъ, защото сполучливата стрѣлба на възстанницитѣ убила 6 души, които се опитвали да забиятъ знамената. Турцитѣ не сполучили да побиятъ знаме и на *св. Петъръ*, дѣто паднали убити двама байрактари. Прѣзъ тоя день възстанницитѣ имали слѣднитѣ загуби: 1 убитъ на *Капията*; 1 — на

Кулата; Н. Бояновъ раненъ въ лѣвото рамо; убити още 2 момчета и едно момиче, а двѣ жени ранени въ селото.

Тритѣ топа, поставени на *Гробето*, свършили тоя день добра работа, но прѣзъ другитѣ дни на отбраната не си служили вече съ тѣхъ. При топоветѣ билъ неотлѫчно Никола Шопа, куриерътъ на Бенковски; стрѣлялъ непрѣкъснато и викалъ, макаръ да билъ обстрѣлванъ отъ турцитѣ откъмъ *Кошарице* и *Малката пѫдарница*.

Турцитѣ налитали най-стремително върху позициитѣ на *Гробето*, *Кулата*, *св. Атанасъ* и *Крѫстопѫтя* надъ св. Атанасъ. Подъ Гробето тѣ наближавали дори на 50 крачки до позициитѣ. Защитницитѣ ги оставяли да се приближаватъ и послѣ съ залповъ огънь ги отблъсвали.

Числото на турцитѣ не е можало да се опрѣдѣли, но тѣхната линия е заемала една окрѫжность отъ 5—8 километра. Споредъ думитѣ на Георги Насковъ Батакливевъ, кметъ на гр. Пещера прѣзъ 1876., прѣзъ тоя градъ минали за Брацигово слѣднитѣ чети:

1) Около 200 души отъ Неврокопско, подъ водителството на Алю Стриновъ, отъ с. Лъджене, Чепинско, събрани и поддържани отъ Таиръ Юмеръ Бей, отъ Неврокопъ.

2) Около 20 души отъ Барутина, подъ командата на Ахмедъ Онбаши;

3) Около 400 души кърджалий, подъ водителството на нѣкой кърджалиецъ, чието име билъ забравилъ;

4) Около 600 души отъ Т. Пазарджикъ, подъ командата на Читакъ Ахмедъ;

5) Около 300 душии зъ Т. Пазарджишката околность, подъ водителството на Мехмедъ Али Бей;

6) Около 500 души черкези;

7) „Слѣдъ изколването на Батакъ, казва Георги Насковъ, дойдоха съ Ахмедаа Барутанлията около 500

души помаци. Послѣднитѣ ззминаха за Брацигово, а Ахмедаа за Т. Пазарджикъ, да съобщи, види се, на Али Бей, що е свършилъ въ Батакъ. На другия день Али Бей, Ахмедаа и около 200 души конница заминаха прѣзъ Пещера за Брацигово.

Всѣки день пращахме въ Брацигово по 15—20 товара хлѣбъ; месо сѫщо изпращахме. Въ Чанакчиево пъкъ изпращахме жито и брашно, за да си правятъ хлѣбъ".

Мустафата пъкъ, пещерски турчинъ, ни даде слѣднитѣ свѣдения за командата на башибозука:

1) Хаджи Ахмедъ Пехливанъ, Дели Афузъ и Табакъ Мустафа, пещерци, командували една чета;

2) Шерифката и Юсменъ Пехливанъ — фотенци — друга чета;

3) Ибриямъ Ходжа, отъ Осеново, третя чета;

4) Нури Яръмъ Ахмедовъ, отъ Кричимъ,—друга чета;

5) Бинбаши на башибозука били още Салиаа и Саидаа, отъ с. Мугла, Пашмаклийско.

Нападението бивало силно до мръкване, слѣдъ което турцитѣ се оттегляли.

Командиритѣ надглеждали строго и бдително, щото редницитѣ да не занемарятъ службата си. Най-вече се чувствувала строгостьта на Л. Илиевъ.

За него се приказва, че забѣлѣзалъ веднажъ, какво старци яс҄ж куричене отишле въ дома на Н. Юруковъ да ги почерпи. Лазаръ влѣзълъ въ кѫщата, ударилъ плѣсница на Юрукова, а по яс҄ж-куриченетѣ се спусналъ да ги съсѣче, защото напуснали позицията си. Тази случка имала своитѣ послѣдствия: въдворила се строга дисциплина между борцитѣ, и Лазаръ се наложилъ за командиръ на всички позиции.

Н. Илиевъ и Трифонъ Василевъ му служили за адютанти.

1 май.

Сутриньта на тоя день се видѣло, че турцитѣ се укрѣпили въ позиции. Заелитѣ укрѣпени позиции не настжпвали, а правили това само тия турци, които били вънъ отъ позициитѣ.

Тоя день се забѣлѣзало да настжпватъ и черкези. Сражението започнало още отъ сутриньта. Къмъ пладнѣ турцитѣ усилили огъня. Куршумитѣ падали като градъ надъ възстанницитѣ, които били неуязвими въ добрѣ защитенитѣ позиции.

Стрѣлбата на възстанницитѣ била рѣдка, за да не се хабятъ фишецитѣ. На мръкване турцитѣ се оттеглили, но стрѣлбата имъ не прѣставала цѣла нощь.

Командиритѣ заобикаляли неотстжпно позициитѣ, а Петлешковъ заемалъ своето мѣсто на редникъ въ западната позиция. На засѣдание въ комитета отивалъ, когато станело нужда, но билъ въ течение на всичко, що ставало въ позициитѣ.

2 май.

Сутриньта още се било забѣлѣзало, че броятъ на турцитѣ билъ нараснналъ. Сега се виждали между тѣхъ и всадници турци и черкези. Послѣднитѣ особено налитали смѣло, като се надѣвали да прѣвзематъ нѣкоя позиция.

Накичвали се съ розови цвѣтя и тръне и тъй приближавали до позициитѣ, но скжпо плащали всѣки свой опитъ да ги прѣвзематъ, като оставали много убити между редоветѣ на триндафиловитѣ градини.

Бързото нападение и обграждане на селото отъ турцитѣ не обезкуражило комитета: той не напусналъ лесно идеята да прогони неприятеля, и да изпълни плана си, който се състоеше да се нападнатъ и разоратъ околнитѣ турски села, да се нападне Т.-Пазарджикъ, дѣто да се повикатъ на помощь Панагюрци.

На 2 срѣщу 3 май той изпратилъ втори пжть всадницитѣ: Сотиръ Андреевъ, Петъръ Калаглареца и Анг. Дуневъ да намѣрятъ Бенковски, дѣ да е, и да му искатъ 500 човѣка, за да се прогонятъ турцитѣ, което би улеснило изпълнението на извѣстния вече планъ.

Всрѣдъ нощь тримата всадници, прѣоблѣчени въ турски дрехи, излѣзли изъ Тодовичината кжща. Когато стигнали позициитѣ на неприятеля, турцитѣ имъ извикали, но тѣ имъ отвърнали на турски и продължили пжтя си. На нашитѣ било заповѣдано да не стрѣлятъ отъ тази позиция.

Защото турцитѣ се пазили и стоели на далеко, то нѣкои отъ възстанницитѣ, които имали далекобойни пушки, отивали въ по-високитѣ кжщи, отдѣто стрѣляли и поразявали доста турци. За това били най-пригодни така нареченитѣ пушки шишинета, нѣкои отъ които вземали по 8—10 др. барутъ и свърхъ него дребни куршуми.

Тѣ гърмѣли много по-силно отъ кремъклиитѣ пушки, та турцитѣ ги вземали за малки топчета. Такива пушки имало на западната, източната и сѣверната позиции.

Въ тоя день възстанницитѣ сж имали убити 8 човѣка, и 12 ранени. Загубитѣ на турцитѣ не ще да сж били по-малко, като се знае, че възстанницитѣ сж стрѣляли все на месо. За любопитство прѣвеждаме факта, какво турцитѣ туряли фесоветѣ си на вързлини и сж ги подавали надъ позициитѣ. Възстанницитѣ въ такъвъ случай стрѣляли нарочно погрѣшно, но за това пъкъ рѣдко се излъгвали, кога се подавала турска глава, не фесъ. Прѣзъ нощьта на тоя день турцитѣ атакували силно позицията на *Гробето*, но не можали да я взематъ.

3 май.

Турцитѣ и тоя день опитвали да прѣвзематъ съ пристжпъ нѣкоя позиция. Най-вече налитали Тъмрашлии-

тѣ откъмъ *Врайникъ* срѣщу Павлювата воденица, като доближавали доста до позицията.

Къмъ пладнѣ единъ помакъ съ нѣколцина други искали съ пристѫпъ да влѣзатъ въ позицията. Нашитѣ ги оставили да се доближатъ и съ залповъ огънь убили войводата съ двама други и единъ ранили. Най-добра работа свършилъ дѣдо Дечо съ своето шишене.

На западната позиция единъ черкезинъ се приближилъ до Стаменовата воденица, която била близо до позицията; подпалилъ я, и тръгналъ да се връща, но, когато да прѣскочи каменната ограда на Трояновия гюлъ, Петлешковъ го оставилъ на мѣстото.

Южната позиция не била толкова изложена на нападенията на турцитѣ, защото прѣчилъ за това високия брѣгъ, който се издига току до края.

Неприятельтъ обаче измислилъ друго срѣдство: натрупалъ прѣзъ нощьта камъне, които търкалялъ врѣзъ позицията прѣзъ деня. Отъ това се поврѣдила слабо само позицията при Кеормишевитѣ и били убити нѣколко магарета. Но то донело зло и за турцитѣ, които, обстрѣлвани отъ сѣверната позиция и отъ високитѣ кѫщи, отстѫпили, като дали и доста убити.

4 май.

Тоя день турцитѣ прѣдприели организирана атака отъ три страни: *Гробето, Св. Атанасъ и Врайникъ.*

Откъмъ *Гробето* единъ бей, заедно съ 50—60 души турци, настѫпвали по пѫтя за *Банището*, безъ да се прикриватъ. Защитницитѣ на западната позиция ги чакали, додѣ се изкачатъ на моста. Тъкмо тогава съ залпова стрѣлба бея билъ поваленъ, ударенъ въ челото. Загинали и нѣколцина турци, а другитѣ се разбѣгали.

Откъмъ *Св. Атанасъ* турци и черкези наближили

до позицията, но нашитѣ, подкрѣпени отъ дошлата помощь отъ другитѣ позиции, отблъснали неприятеля.

И откъмъ *Врайникъ* турцитѣ полагали голѣми усилия да завладѣятъ позицията, но и юначнитѣ ясжкуричене не се подавали, додѣто нападателитѣ се отчаели да атакуватъ. Всички тия три атаки сж били отбити безъ възстанницитѣ да дадатъ жертва. Само вечерьта късно билъ убитъ на западната позиция единъ радиловецъ.

Прѣзъ този день вечерьта се върнали Сотиръ Андреевъ и Петъръ Калагларецa, изпратени да дирятъ Бенковски, а Дуневъ не се върналъ, защото се боелъ да не бжде уловенъ отъ турцитѣ. Тѣ съобщили, че не намѣрили нигдѣ Бенковски, че Бѣлово, Еледжикъ, Панагюрище били покорени отъ турцитѣ, Т. Пазарджикъ мирувалъ, Радилово и Аликочово изгорени, Батакъ и Перущица сжщо изгорени и жителитѣ имъ повечето изклани, че въ Панагюрище и Перущица имало турска войска, и че около Брацигово имало толкова много турска войска, щото би се паднали по десетъ уши на човѣкъ, ако би влѣзли.

Като научилъ това, дкомитетътъ рѣшилъ, щото на 5 май прѣзъ нощьта да излѣзатъ 200 човѣка изъ Тодовичината кжща (сѣверна позиция), да нападнатъ ненадѣйно турцитѣ, за да ги смутятъ.

Слѣдъ тѣхъ бърже да излѣзатъ други 200 човѣка, които да подпомогнатъ първитѣ, и най-сѣтне трети 200 човѣка ще отидатъ на помощь, за да се прогонятъ окончателно тиурцитѣ. Слѣдъ това комитетътъ пакъ се надѣвалъ да изпълни своя планъ.

Многото безуспѣшни опити да прѣвзематъ позициитѣ обезърдчили турцитѣ и рѣшили на 5 май да се разотидатъ.

До тоя день около Брацигово се събрали много турци, дошли слѣдъ разбиванието на Перущица, Панагюрище, Копривщица. Тѣ налитали да навлѣзътъ въ селото,

но не сполучили. Привечерь тоя день на позицията при Павлювата воденица Л. Илиевъ билъ раненъ леко въ бедрото на дѣсната нога и въ пищела на лѣвата.

5 май.

Тъкмо когато турцитѣ и черкезитѣ щѣли да се разотиватъ, дошло имъ извѣстие, че трима паши идели съ войска и топове.

Къмъ 4 часа по европейски слѣдъ пладнѣ пристигналъ Асанъ паша. Той поставилъ топоветѣ си на *Пжударницата*, *Кънчовия гюлъ* и *св. Петъръ*. Войската си наредилъ сжщо на тая линия, но на такъво разстояние, че била вънъ отъ огъня на възстанницитѣ. Къмъ $2^1/_2$ часа по турски слѣдъ обѣдъ чулъ се топовенъ гърмежъ откъмъ *Кънчовия* гюлъ, а и съ топа отъ *св. Петъръ* зело да се стрѣля. Загърмѣли топоветѣ отъ тритѣ тия мѣста; башибозукътъ и черкезитѣ открили огънь. Гърмежътъ на топоветѣ и пушкитѣ, дивиятъ викъ на обсаждачитѣ оглушавали околностьта.

Сражението ставало все по-ожесточено, башибозукътъ и черкезитѣ налитатъ на позициитѣ, а войската се държи по-далечъ и не стрѣля. Л. Илиевъ съ другаритѣ си отъ главната команда, Петлешковъ, Н. Бояновъ и Арнаудовъ отъ комитета припкатъ по позициитѣ, за да подържатъ духа у възстанницитѣ и да ги съвѣтватъ да не отстжпватъ.

Очевидно ставало, че защитата на селото едва ли ще се удържи до край подъ натиска на редовната войска. Положението и на защитници и на комитетъ ставало затруднително. Послѣдниятъ се събралъ на съвѣтъ, въ който да се рѣши, що да се прави поради факта, че въ нападението вече взима участие и редовна войска.

Въ съвѣта едни подържали, че трѣбва да отстж-

пятъ, да се прѣдадатъ, други че трѣбвало да се борятъ до край. Наддѣлели първитѣ, и се рѣшило да се прѣдадатъ. Комитетътъ изпратилъ човѣкъ да извика отъ кулата: „Паша ефенди, тая работа е янлъшъ. Успокой се, утрѣ ще се прѣдадемъ.“

Дилемата била: или безмилостна касапница на населението и пълно разорение на селото, или отстжпление прѣдъ силата, която не можела да се съкруши.

Комитетътъ прѣдпочелъ второто. Бждещиятъ историкъ на възстаническитѣ движения у насъ ще сжди за неговото поведение, а ние ще си продължимъ нашата работа.

II. Потушаване на възстанието.

6 май.

Въ зори пакъ се дали нѣколко топовни вистрѣли откъмъ *св. Петръ*. Защитницитѣ дали знакъ, че искатъ да се прѣдадатъ, но за тая цѣль трѣбвало да прѣговарятъ съ пашата. Наелъ се дѣдо Милю Николовъ (Колевъ) отъ Козарско да отиде при пашата, съ когото да прѣговаря отъ името на възстаницитѣ.

Кошаришкиятъ пжть води за стана на пашата. Като стигналъ до Киормишевитѣ кжщи, дѣдо Милю се качилъ на позицията, и замахалъ съ феса си, за да даде да се разбере. че той отива при пашата, та да спре стрѣлянето. Явили се войници и му казали да отива покрай позициитѣ къмъ арманитѣ.

Когато дѣдо Милю поелъ брѣга отъ арманитѣ къмъ кошарище, двама войници слѣзли до срѣдата на брѣга, срѣщнали го и го завели при пашата.

Чаровната гледка, която прѣдставлявало Брацигово

съ разцъвтѣлитѣ се тринцафилови градини, и която пленително се открива отъ стана на пашата, възхитила и покъртила послѣдния; и той билъ рекълъ: „Много мѣста съмъ изходилъ въ земята на Падишаха, ала такъво мѣсто не съмъ виждалъ. Нѣма да ударя това село: то е едничко въ падишаховата земя."

До дѣто дѣдо Милю да стигне до пашата, много турци се спущали възъ него да го сѣчатъ, но войницитѣ не давали. Пашата, като видѣлъ това, рекълъ имъ: „Вързанъ човѣкъ лесно се коли. Я идете вжтрѣ, та колете.

Какво правихте шесть дни, та не влѣзохте?" Отдалече още дѣдо Милю направилъ темане на пашата, цѣлуналъ му полата и му рекълъ: „Паша ефенди, ти баща, ти майка. Мжжетѣ, женитѣ и дѣцата отъ седемь села прѣдаватъ тебѣ и живота, и честьта си. Ти ще ни спасишъ. Шесть дни и шесть нощи се бранихме отъ башибозука, и чакахме да дойде царска войска, за да се прѣдадемъ. Сега се прѣдаваме: прави, каквото искашъ съ насъ".

— Има ли вънкашни хора въ селото? попиталъ пашата.

— Има, Паша ефенди. Освѣнъ Брацигово, има други шесть села, събрани да се пазимъ.

— Тогава ще идешъ въ селето, ще обадишъ на чорбаджиитѣ да дойдатъ тука, та да свържемъ миръ (барашъкъ). Видишъ ли, колко башибозукъ има около селото? Видишъ ли моя аскеръ, колко е? Видишъ ли оня аскеръ тамъ (посочилъ къмъ св. Спасъ) съ пашата и топоветѣ му? Ще кажешъ да дойдатъ: ако не дойдатъ, ще запаля селото и ще изколя всички.

— Паша ефенди, казалъ дѣдо Милю, щомъ отида и ще дойдатъ тука. Пашата му казалъ имената на извѣстни лица, които трѣбвало да дойдатъ при него.

Дѣдо Милю поискалъ, пашата да прати войници да го съпроводятъ, защото се боялъ да не бжде убитъ отъ

башибозука. Пашата му далъ двама войника и дѣдо Милю се върналъ здравъ и читавъ въ селото.

Додѣто дѣдо Милю слѣзе въ селото, войската зела да отпжжда башибозука и заела западната позиция, дѣто сражението прѣстанало. На другитѣ позиции продължавала прѣстрѣлката само съ башибозука.

Нѣкои отъ членоветѣ на комитета: Петлешковъ, Н. Бояновъ и Анг. Арнаудовъ стоели по позициитѣ си; нѣкои отъ командиритѣ обикаляли позициитѣ, до като войската ги завзела; а останалитѣ членове отъ комитета, като дошълъ дѣдо Милю, рѣшили да отидатъ при пашата слѣднитѣ лица: Петъръ Ликомановъ, Стоянъ Юруковъ, Никола Юруковъ, Ангелъ Мижорковъ, Ангелъ Манчевъ, брацигoвци; дѣдо Милю и Петъръ Тачевъ, козарчене. Когато отивали при пашата, единъ черкезинъ стрѣлялъ откъмъ *Сарговица* и щѣлъ да убие Анг. Мижорковъ. Стотникъ единъ отъ войската, като видѣлъ, започналъ да вика: „Не стрѣляйте, бе черкези!“ Спусналъ се съ нѣколцина войници, заобиколилъ пратеницитѣ и ги завелъ при пашата. До като стигнатъ при пашата, много башибозуци се спущали врѣзъ тѣхъ да ги биятъ и убиятъ. Пашата извикалъ на юзбашията: „Юзбаши, напълни топоветѣ и ги обърни къмъ тия башибозуци!“ Въ това врѣме и чанакчиевци разказали на пашата за убититѣ отъ възстаницитѣ турци. Пашата отвърналъ: „Бой не може безъ мъртви“.

И наистина, споредъ думитѣ на Дели Афузъ и Мустафата, пещерски турци, въ сраженията около Брацигово държанъ билъ списъкъ на убититѣ и ранени турци и черкези, числото на които изобщо възлизало на около 300 души. Мъртвитѣ тѣла прѣнасяли нощѣ въ Пазарджикъ и Пещера.

Поведението на пашата много докачило турцитѣ, та се канили да го нападнатъ. Той угадилъ намѣрението

имъ, та заповѣдалъ да изгонятъ всички башибозуци, които били около него.

Пратеницитѣ поискали да цѣлуватъ ржка, пола и колѣно на пашата, но той не позволилъ, и ги държалъ отдалечени отъ себе, заобиколени съ войници. Той ги питалъ: „Кой ви изкара отъ глава да направитѣ това?“ Тѣ му отговорили, че никой не билъ ги накаралъ, но че се били събрали да се пазятъ отъ башибозука, който щѣлъ да ги изколи, както направилъ съ другитѣ села. „Всичко, що имаме, продължили тѣ, е ваше. Ние се прѣдаваме вамъ, а вие правете, каквото искате“.

Пашата билъ попиталъ, да ли ще си прѣдадатъ оржжието. Ако не направели това, щѣлъ да прѣдаде селото на огънь, и да изколи всичко живо въ него.

Пратеницитѣ отвърнали, че били готови да изпълнятъ всичко, каквото имъ кажелъ.

Пашата искалъ да отиде единъ отъ тѣхъ въ селото да обади, за да изнесатъ оржжието. До като ставало това, чуло се да свири военна тржба откъмъ *Драгуница*, на сѣверъ отъ Брацигово.

Тамъ билъ пристигналъ отъ Перущица Рашидъ паша съ своитѣ два табура. Той далъ сигналъ, че искалъ да удари селото. Асанъ паша заповѣдалъ да му отвърнатъ съ сигналъ отъ неговия станъ да не прави нищо. Рашидъ паша обаче настоявалъ да удари селото. Тогава Асанъ паша изпратилъ единъ юзбашия да кажелъ на ухото на Рашидъ паша, който не разбиралъ отъ сигналъ, че той, Асанъ паша, заповѣдалъ тукъ.

Слѣдъ това Асанъ паша се обърналъ къмъ пратеницитѣ и рекълъ, че той, войската на *Мъргитѣ* и Рашидъ паша щѣли да ударятъ селото. Изпратили дѣдо Милю и Петъръ Тачевъ да обадятъ да изнесятъ оржжието. Оржжието щѣло да се събира на *Гробето*.

Прѣди да се почне прѣдаването на оржжието, па-

шата заповѣдалъ, по молбата на пратеницитѣ, войницитѣ да обградятъ селото, като изпждятъ башибозука назадъ.

Слѣдъ като войската заобиколила селото 200 крачки отвънъ, започнали да изнасятъ оржжието. Нѣкои запазили оржжието си, топоветѣ при Тодовичината кжща били разсѣчени отъ Мито Глувия, а ония на *Гробето* не било възможно да се унищожатъ, та останали за трофей на побѣдителитѣ. Прѣдаването на оржжието е траяло отъ 3—4 часа. Слѣдъ това, привечерь пашата придруженъ отъ Али бей, Мехмедъ Али бей, Ахмедаа Барутанлията, пристигналъ навѣрно прѣзъ деня отъ Батакъ, дѣто клането се е свършило на 5 май *), и отъ пратеницитѣ, дошълъ прѣзъ *арманитѣ* на мѣстото, дѣто било натрупано оржжието.

Тукъ той заповѣдалъ да му докаратъ и други възстанници. За тая цѣль влѣзли въ селото войници и Ахмедаа Барутанлията. Войницитѣ ловили всѣки човѣкъ който имъ се виждалъ юнакъ.

Много души дошли при пашата отъ любопитство, а други били дирени и ловени по списъкъ.

Въ това дирене случайно били уловени Лазаръ Илиевъ, Трифонъ Василевъ и Никола Илиевъ, които били доведени при пашата. Всички други се скрили.

Аликочовския кметъ, Милошъ, излѣзълъ билъ прѣдъ пашата и му билъ казалъ, че всички човѣци не били виновни, та да хванелъ по 6—8 души по-прѣдни хора отъ всѣко село: тѣ знаяли всичко. Али бей похвалилъ кмета прѣдъ пашата.

Пашата заповѣдалъ да натоварятъ оржжието на кола, оставилъ войска подъ началството на стотникъ да пази селото отъ башибозука, а съ останалата войска и уловенитѣ възстанници заминалъ сжщиятъ день за Пещера.

---

*) Ср. З. Стояновъ, Записки и пр., томъ III, стр. 351.

Въ тоя день не били станали никакви насилия, кражби, убийства. Илия Дъниковъ само билъ подмаменъ отъ кричимски и остински турци, та излѣзълъ вънъ отъ военния кордонъ, и билъ съсѣченъ.

Нощьта минала тихо; чули се само нѣколко пушкания отвънъ селото. Прѣзъ тая нощь избѣгали Георги Ангелиевъ, Ив. Т. Банчовъ и др. Анг. Арнаудовъ и Н. Бояновъ се събрали у първия и изпратили Георги Илювъ да вика и Петлешкова, за да избѣгатъ. Послѣдниятъ билъ казалъ: „Вие ме каните да бѣгамъ отъ тоя народъ, когото вкарахъ въ огъня. Не, азъ нѣма да бѣгамъ. Ще стоя да умра заедно съ него. Нека първъ азъ умра, па послѣ той“.

Арнаудовъ съ брата си и Н. Бояновъ избѣгали въ Бѣловския балканъ, дѣто се срѣщнали съ Тодора Банчевъ (дѣдо Тодоръ), раненъ въ лѣвия кракъ въ Панагюрище.

7 *май.*

Тоя день се захваналъ тихо. Мнозина се окуражили, та изходили турскитѣ позиции, въ които намѣрили дири отъ кръвь, а изъ гюловитѣ градини били намѣрили черкезки трупове.

Къмъ пладнѣ обаче дошли откъмъ Пещера башибозуци и черкези, влѣзли въ долния край на селото при *Гробето,* и запалили нѣколко плѣвни. Това изплашило населението и часть отъ него търтило да бѣга вънъ отъ селото. Черкезитѣ и бажибозуцитѣ, изгонени отъ оставената отъ нашата войска, втурнали се изъ кѫра и избивали, дѣ кого стигнели отъ бѣжанцитѣ.

Оставената да пази селото войска прѣдупрѣдила населението да не излиза вънъ отъ селото, защото всѣки, който излѣзе, ще бѫде убитъ.

Въ тоя день башибозушкитѣ главатари, които бѣха около Брацигово, до дѣ траяха сраженията, се събрали

въ Пещера да размислятъ, какво да направятъ, за да се удари повторно Брацигово, понеже келъ Асанъ паша, както го нарекли, билъ взелъ рушветъ, та го оставилъ читаво. Тѣ били изпратили нарочно черкезитѣ и башибозуцитѣ да запалятъ нѣкое здание, та дано брациговци се вдигнатъ отново, да убиятъ нѣкой турчинъ, което би имъ позволило да искатъ отъ пашитѣ, които били още въ Пазарджикъ, да се удари Брацигово. Въ сѫщия день тѣ отишли въ Пазарджикъ, за да дѣйствуватъ чрѣзъ беюветѣ да се удари повторно Брацигово. Тѣ били говорили прѣдъ пашитѣ въ Пазарджикъ, че всичкото добро орѫжие си останало въ Брацигово, че главатаритѣ на възстанието си били тамъ, и чакали сгодно врѣме да възстанатъ отново, и изколятъ околнитѣ турски села.

Пашитѣ най-сетнѣ се съгласили да дойдатъ отново въ Брацигово, да съператъ всичкото останало орѫжие, да изловятъ главатаритѣ, да извадятъ изъ Брацигово населението на вънкашнитѣ села.

8 Май.

Поради посоченитѣ по-горѣ настоявания на башибозушкитѣ главатари, Асанъ паша дошелъ въ Брацигово къмъ 5—6 часа по турски слѣдъ пладнѣ съ пѣхота, кавалерия и артилерия.

Той довелъ съ себе и Никола Юруковъ, свещ. Дим. Арнаудовъ, Стоянъ Юруковъ и Петъръ Ликоманевъ. Щомъ стигналъ на *Широкъ пѫть*, изпратилъ войска да вземе селото въ цѣпъ. Той влѣзълъ въ селото и се установилъ въ кѫщата на Мишо Атанасовъ, а на *Широкъ пѫть* оставилъ часть отъ войската.

Пазарджишкитѣ беюве, хаджи Ахмедъ Пехливанъ отъ Пещера и другитѣ башибозушки главатари влѣзли въ селото, но башибозукътъ не влѣзълъ. Пашата оставилъ

на *Гробето* посоченитѣ по-горѣ четирма Брациговци, които довелъ съ себе отъ Пазарджикъ.

Като отседналъ въ кѫщата, пашата повикалъ при себе брациговцитѣ: Христо Бикриевъ, Тошо Тошковъ, Ангелъ Тошковъ, Дамянъ Дойчевъ и други, чиито имена не се знаятъ, и имъ порѫчалъ да обадятъ на всички селени отъ вънкашнитѣ села, щото да излѣзатъ съ дѣцата си заедно на *Широкъ пѫть*. Поискалъ още да му прѣдадатъ и главатаритѣ на възстанието.

За да изпълнятъ заповѣдьта на пашата, тѣ тръгнали заедно съ войска изъ селото да поканятъ селенитѣ изъ вънкашнитѣ села да излизатъ. Послѣднитѣ тръгнали да излизатъ, а заедно съ тѣхъ излѣзли и нѣкои брациговци мѫже, жени и дѣца.

Пашата чакалъ да му заведатъ главатаритѣ на възстанието, но не идели ни главатари, ни пратенитѣ да ги довеждатъ.

Тогава повикалъ послѣднитѣ, на които билъ казалъ, че ще запали селото и изколи селенитѣ, ако не му доведатъ главатаритѣ. Излѣзли, дано уловятъ нѣкого но не могли.

Хванали Петъръ Мечкаркинъ, който билъ наклеветенъ отъ чанакчиевскитѣ турци, че знаялъ, дѣ се крие брата му, Илия Партѫчевъ, та да го каже. Пашата заповѣдалъ да го биятъ. Били го до смърть, но не казалъ нищо, защото дѣйствително не знаялъ, дѣ е братъ му.

Въ това врѣме докарали сина на Илия Партѫчевъ, Христо, 15—16 годишенъ момъкъ. Питали и него да каже, дѣ е баща му, но и той не знаялъ. Задържали и него, и П. Мечкаркинъ.

Когато пашата се разправялъ съ горнитѣ, селото било подпалено отъ двѣ мѣста: въ Търпомановата махала и Павловия дукянъ при кѫщата на Щ. Бъчваровъ.

Като видѣли, че селото гори заради главатаритѣ на

възстанието, брациговци отишли при пашата и поискали войници, та заедно съ тѣхъ да тръгнатъ, дано уловятъ нѣкой главатарь. Нѣкой се убадилъ, че знаялъ, дѣ се криелъ В. Петлешковъ.

Войници и брациговци около 100 души тръгнали на срамен ловъ за главатаритѣ, съ които не отдавна сѫ блѣнували за свободата на родината си. Чувството на дългъ къмъ ближенъ и къмъ отечество изтива, съвѣстьта не сѫди вече: инстинктътъ на самосъхранението заповѣдва неограничено.

И трѣбва да загинатъ тия, които помислиха да създадатъ отъ роба борецъ за човѣшки правдини, но които въ патриотическото си опиянение не знаиха да прѣдвидятъ, че катастрофата, която бѣ неминуемия край на тѣхното дѣло, ще направи сѫдии за тѣхъ роднитѣ имъ братя.

Както и да е, имаме нещастието да присѫтствуваме прѣдъ унизителното зрѣлище, какъ мнозинството отмъщава на тия, които сѫ го галили съ несбѫдни надежди.

И Петлешковъ трѣбваше да погине, за да изкупи съ кръвьта и мѫченическата си смърть голѣмия грѣхъ, който бѣ сторилъ, като бѣ повѣрвалъ, че е възможно вчерашниятъ робъ да израсне мигновено въ герой за свободата на родината си . . .

Разярена, жадна да си отмъсти на тия, чийто подвигъ носеше разорение за огнищата ѝ, тълпата върви къмъ кѫщата на вчерашния си водитель и вика: „Тука е, тука. Да го уловимъ и прѣдадемъ, за да избавимъ селото.“ Стигатъ до кѫщата на В. Петлешковъ. Тукъ заварватъ само майка му, която стои на портата. Баща му, сестритѣ и жена му се били скрили въ дома на зетя имъ Ат. Дамчевъ. Часть отъ прѣслѣдвачитѣ влѣзли въ кѫщата му, други отишли въ съсѣдната—Донова кѫща, а трети прѣзъ покрива на кѫщата на Ат. Петлешковъ се покатерватъ по покрива на В. Петлешковата кѫща. Бълга-

ри и войници, братимени въ тоя сраменъ походъ, заграждатъ кжщата му тъй, че по никой начинъ Петлешковъ не можелъ да избѣга. Захванали да викатъ: „Тука е, тука. Да уловимъ тоя нехранимайко, който ще ни изгори селото и ще стане причина да ни изколятъ. Да го прѣдадемъ: той е виновенъ за всичко. Ако не излѣзе, дайте да запалимъ кжщата му, та да гори неговата кжща, не чуждитѣ.“ Петлешковъ и да е искалъ, не е можелъ да не чуе всичко това. Едни уловили майка му да я питатъ за него, други се качвали на тавана, трети искали да палятъ кжщата. Петлешковъ, като чулъ и видѣлъ всичко това, миналъ отъ тавана на кжщата си въ оня на Доновата кжща и скочилъ на потона. Като го видѣли, развикали се: „Его го, ето го. Дръжте го!“ До като войницитѣ сполучатъ да го уловятъ, той успѣлъ да изпие отрова, която носелъ и която взелъ въ такава доза, види се, щото да му подѣйствува слѣдъ нѣкой часъ. Това е било лесно за него, защото той е продавалъ цѣрове. Тъй че той е искалъ вѣроятно да запази силитѣ и съзнанието си до тогава, до когато ще може прѣдъ пашата да оправдае населението, като вземе всичко за свой грѣхъ.

Войницитѣ почнали да го биятъ съ прикладитѣ на пушкитѣ си и по елекъ, гологлавъ, съ навуща и опинци го подкарали при пашата. Съ него отивали и съселенитѣ му, които тъй братски му отплатиха, за да изпросятъ за себе милость, като стане той изкупителната жертва,

Отъ тукъ на тъй оставяме да говори г. Ив. К. Иеремиевъ, очевидецъ, сдѣецъ въ възстанието и добрѣ запознатъ съ всичкитѣ му перипетии:

„Влѣзохъ и азъ въ *Гробето*, дѣто бѣха пашата, пазарджишкитѣ бегове и Хаджи Ахмедъ Пехливанъ отъ Пещера. Войницитѣ бѣха наклали два голѣми огнове отъ дърветата на позициитѣ. Доведоха Петлешкова при паша-

та, и го заобиколиха 4 войника, които държаха щиковетѣ си насочени въ него. Прѣтърсиха го да ли не носи нѣкакво оржжие, и намѣриха въ елека му единъ куршумъ. Хаджи Ахмедъ Пехливанъ му подаде да го глътне, и Петлешковъ го глътна.

Хаджи Ахмедъ Пехливанъ тогава почна да му говори: „Прилича ли този кайфетъ за тебе? До днесь на бащиния си животъ носилъ ли си опинци и навуща, та сега си се обулъ въ такива?“

Обърна се тогава къмъ пашата, и му каза: „Паша ефенди, башъ комитата е тоя. Него дръжъ: той всичко знае.“

Пашата заповѣда да го поставятъ между огноветѣ, пламъцитѣ на които се издигаха 3—4 метра високо. Поставиха го съ лице и гърба къмъ огъня, а отъ странитѣ войницитѣ стоятъ съ насочени къмъ него пушки. Като стоя между огноветѣ, почнаха да му се прѣжурятъ дрехитѣ, та взе да вика; „Изгорѣхъ, изгорѣхъ!“ Хаджи Пехливанъ му извика: „Гори, синко, гори, каквото си правилъ, намѣри.“ Пашата заповѣда да го извадятъ, и взе да го разпитва: „Кой отиде въ Панагюрище? — Азъ. — Кой спря сиромаситѣ да не идатъ на работа, още да възстанатъ съ оржжие противъ Падишаха?—Азъ.—Нѣма никой другъ. Ако има вина моя е: „Сиромашията нѣма никакъвъ грѣхъ.“

Слѣдъ това пашата заповѣда да го турятъ отново между огноветѣ, за да изкаже и другаритѣ си. Сега го държаха по-дълго врѣме между огноветѣ, дрехитѣ му се прѣжуриха, лицето му взе да се зачѣрвява, а той взе да вика, че изгорѣлъ. Пашата пакъ заповѣда да го оттеглятъ. Пита го отново, но нищо не каза. Туриха го трети пжть между огноветѣ. Отровата бѣ вече подѣйствувала, та щѣше да падне въ огъня. Пашата заповѣда да го извадятъ и закаратъ на *Широкъ пжть*. Като го изведоха

вънъ отъ Гробето, пашата пакъ заповѣда да го турятъ между огнове, за да накаже другаритѣ си. И привечерь, около 10 часа по турски, го поведоха къмъ това мѣсто. Тръгнахъ и азъ съ тѣхъ. Още не стигнали до *Широкя ллъмъ*, краката му се подкосиха, и той не можеше вече да ходи. Принудиха се да го носятъ подъ мишница. Азъ ги отминахъ и влѣзохъ между селенитѣ, които бѣха излѣзли отъ Брацигово. Засвири тржба и всички войници се събраха. Тѣ обкржжиха излѣзлитѣ селени отъ Брацигово, и потеглиха за Пазарджикъ. И В. Петлешковъ повели съ насъ, но той можалъ да върви до мѣстностьта *Мъргитѣ*, дѣто и умрѣлъ. Слѣдъ като падналъ, войницитѣ го проболи два пжти въ грждитѣ и го оставили. На другия день — 9 май брациговци намѣрили трупа му, прибрали го и го погрѣбали".

Ние се спрѣхме нарочно повече върху факта за улавянето на Петлешкова, защото върху тая случка сж писали невѣрности Ат. Мишевъ, Зах. Стояновъ и Г. Димитровъ.

За да ги опровергнимъ, ние ще процитираме тукъ дословно това, що и тримата сж писали за улавянето и смъртьта на Петлешкова.

1) Ат. Мишевъ въ своята книжка — *Боятъ около Брацигово въ 1876.*, стр. 57 пише: „Тъй като е думата за незабравений въ Брацигово г-нъ В. Петлешковъ, тукъ му е мѣстото да забѣлѣжа (цитираме съ Мишевия правописъ), че споредъ както се научихъ, не го изказала глупавата му майка и то по заповѣдь на пастурокъ му Ангелъ Петлешковъ. Послѣдний е билъ нѣколко години чорбаджия въ селото ни, та се познаваше съ мнозина Турци изядници. Нъ като пастурокъ, слабо обичаше посиненика си, който бѣше прѣданъ на народа и на отечеството си. Когато се потърсиха нѣколко души още, както по-горѣ споменахъ, подири се и Василъ. Като пристигнали солдати-

тѣ у дома му въ кѫщата на Анг. Петлешковъ, почнали да го мѫчатъ и му казали: „или сина си искарай, или тебе ще съсѣчемъ мрѫвка по мрѫвка."

Тогава той казалъ на жена си: „кѫдѣ е тоя проклѣтникъ да излѣзне сега да го видя какви трици ровиха, та истрѣпаха толкова свѣтъ". И се обърналъ къмъ тѣхъ, та прибавилъ още: „дръжте нея, тя ще го изкажи". И тя, като глупава, извикала: „Василе синко! излѣзъ майко да отървешъ и баща ти и мене!" Той се уплашилъ, та отъ при тѣхния таванъ прѣминалъ прѣзъ кѫщата на съсѣда имъ Ангелъ Доновъ, гдѣто го прѣсрѣщнали двама солдати. Нъ прѣди да го уловятъ солдатитѣ, като позналъ че не ще му е възможно да избѣгне и за да не влѣзне живъ въ Турски рѫцѣ, вдигналъ та испилъ отъ едно шише утровата, която си билъ приготвилъ. Щомъ го хваналъ солдатинътъ, поискалъ отъ него малко вода и пилъ.

И така воденъ отъ солдатитѣ, той билъ докаранъ при пашата, нъ като замаянъ отъ утровата, не е могълъ да продума повече, освѣнъ това: „Паша Ефенди, моля ви се, да не мѫчите сиромаситѣ".

При тия думи, той увѣсилъ глава, почналъ да трепери и посинялъ. Отъ при пашата го закарали при огъня ужъ да го сгрѣятъ, та да се свѣсти. Нъ като занесенъ, той понѣкога усѣщалъ болка отъ огъня и извикалъ съ не ясенъ гласъ: „изгорѣхъ" и войницитѣ го пооттеглювали. Най-послѣ, когато се оттеглила войската, двама войници го хванали подъ мишницитѣ и го подпирали да ходи за да го закаратъ въ Пазарджикъ".

2). У Зах. Стояновъ, (*Записки и пр.* т. III стр. 303 — 306), срѣща ме слѣднето за смъртьта на Петлешкова:

„Твърдѣ трагическа е била смѫртьта на Василъ Петлешковъ, Брациговскиятъ прѣдставитель въ събранието

на Оборище, станало на 15 Априлий. Когато станало прѣдаванието, тоя юнакъ намѣрилъ за добро да се скрие приврѣменно. Скрилъ са той за това, защото като главенъ подбудитель, знаялъ на вѣрно, че побѣдителитѣ нѣма да го оставятъ така безнаказанно, да цалуне само кръстътъ и Евангелието, както това се вършѣло съ обикновенните смъртни.

Освѣнъ това, неговата патриотическа душа, която прѣди единъ—два дена е хвъркала по небесата и е кроила различни планове, не е можала така лесно да са помири съ горчивото положение.

Унижение е било за храбриятъ Петлешкова, който преди малко са билъ клѣлъ подъ българското знаме въ вѣрность и постоянство и въ прѣслѣдвание на турчинътъ, сега, следъ нѣколко часа, да преклони буйна глава предъ душманинътъ и да каже: „азъ съмъ смиренъ рая—простете ма!“ Не бѣше Петлешковъ отъ тоя родъ малодушни хорица, не бѣше той патриотъ за мода и ето защо е билъ отложилъ за нѣколко деня или часа своето окончателно прѣдавание, до като се окопити по-добрѣ и дойде въ нормалното си положение, за да може да дѣйствува по съзнателно. Бащата на Петлешковъ, Ангелъ чорбаджи, който му билъ пастрокъ и по тая причина не обичалъ отъ сърдце завареникътъ си, като сѣки чорбаджия, не зъкъснялъ да стане предатель безъ никаква награда отъ страна на турците.

— Скоро, старче, казвай гдѣ е синътъ ти, башъ комитата въ селото, или въ противенъ случай, отива главата ти, казале солдатите, които дошле на Ангелъ чорбаджиевата къща да търсятъ синътъ му Василя Петлешковъ.

— Иди намѣри немирниятъ си синъ, хаирсъзинътъ, който стана причина да падне толкова кръвь, казалъ Ангелъ чорбаджи, на сѫщата Василева майка, която тре

перяла въ това врѣме и чюпела ржцѣ прѣдъ главорѣзите. — Кажи му нека излѣзе да дава отговори за дѣлата си и за своето лудешко поведение. прибавилъ немилостивиятъ пастрокъ и низкопоклоненъ чорбаджия. — Држжте нея, тя знае гдѣ е скритъ синътъ ѝ, продължилъ той като са обърналъ къмъ царскитѣ хора, не безъ вѣрноподаннически движения.

— Василе, излѣзъ синко; сичко са свърши! Излѣзъ до като е рано да отървешъ и мене и баща си, повикала съ високъ гласъ нежната, но глупава майка.

Василъ, който билъ очевидецъ на сичко горѣизложено, оставилъ тѣхниятъ таванъ, гдѣто билъ скритъ и прѣминалъ въ близната кжща; но тукъ билъ посрѣщнатъ и хванатъ отъ солдатите. Като честенъ патриотъ и вѣренъ на клѣтвата си бунтовникъ, Петлешковъ не искалъ да обезчести своето бунтовническо достоинство и въ послѣдните минути на живота си той сторилъ вѣра и клѣтва, прави, що прави, живъ да не влиза въ погански ржцѣ. Заради това, утровата коятоималъ при себе си (той се занимаваше съ продаванието на различни медикаменти), приелъ я хладнокржвно. Закарали го при пашата, но той билъ вече замаянъ отъ утровата, посинялъ и почернялъ, лицето му се покрило съ различни пятна, очите му изгубили своята естествена позиция, цѣлото му тѣло са растреперало като листъ, чукнала минутата да са опрости съ тоя свѣтъ.

— Паша Ефенди, азъ съмъ главниятъ виновникъ на сичко станало въ селото; за това, моля Ви се да не мжчите сиромащьта, проговорилъ той съ умирающи гласъ, когато стоялъ очи съ очи срѣщо пашата.

После това мжченикътъ Петлешковъ билъ туренъ отъ солдатите между два огнйове, и тукъ предалъ Богу духъ, въ голѣми мжки и изтезания; той изгорѣлъ на два распалени огнйове, като сжщъ християнски мжченикъ, но

не за вѣра и кръстъ, а за свобода и право . . . Очевидци разказватъ, че когато тоя български свѣтецъ стоялъ между двата огнйове, отъ силно напечвание кожата му са набрѫчкала и напукала, масъ, като дървено масло течала изъ пукнатинните, устата му са кривиле болѣзнено, очите му останале неподвижни нѣколко минути, душа са лесно не давала. Ако безсъзнателно, чрезъ неволно движение, сочело, че той иска да са отстрани отъ убийсвениятъ пекъ на огѫньтъ, царския щикъ на солдатина са забивалъ въ месата му и движението или сбрѫчкванието вземало обратно направление . . . Защо братко не си билъ роденъ преди двѣста или поне стотина години? Ако твоята мѫченическа смърть, каквато не е испиталъ нито преподобний Симеонъ, нито Мария Египтенка, бѣше са случила въ тия блаженни врѣмена, когато глупостьта е била божествено вдѫхновение, а отричанието отъ своите человѣчески достойнства—подвигъ, то ти би билъ първи между свѣтците и на мѣсто скромното пречупено дървено кѫрстче, което украсява днесъ обраслиятъ ти въ буренъ гробъ, навѣрно щѣше да се бѣлей раскошенъ манастиръ, съ черни калугери.

Тѣлото на Петлешкова било намѣрено отпослѣ отъ неговитѣ сѫселени въ ливадите, продупчено на много мѣста.

Василъ Петлешковъ е родомъ отъ Брацигово; той бѣше на вѫзрасть около на 35—38 години, съ сухо дългнесто лице, рѫстъ високъ, съ срѣдни вѫзчерни мустаки и съ винени очи. Още отъ млади години той е ненавиждалъ турскитѣ деребеювци, която ненависть се е мѫчилъ да вдъхни и на своите сѫселени. За честностьта му и за постоянното му слово, той се е ползувалъ съ общо довѣрие. Трѣбва да ви кажа и това, че Петлешковъ не е притежавалъ никаква диплома за учена степень; той бѣше човѣкъ малограмотенъ, но прочиташе сво-

бодно вѣстници и книги на своите съвсѣмъ безкнижни братя."

3) Г. Димитровъ е писалъ най-малко за улавянето и смъртьта на Петлешкова. Въ неговата книга — *Княжество България* и пр., часть II, стр. 463 четемъ тия редове: „Почнали да дирятъ и нѣкои отъ предводителитѣ на въстаницитѣ. Когато отишли въ кѫщата на В. Петлешковъ, уловили пастрокътъ му Ангелъ Петлешковъ и като взели да го мѫчатъ, той казалъ на жена си: „дѣ е тоя проклѣти синъ, нека излезе сега да видимъ какво ще отговаря" и като се обърналъ къмъ войницитѣ, прибавилъ: „дръжте нея, тя ще го намѣри". А пъкъ тя веднага извикала: „синко Василе, излѣзъ мамино, да отървешъ баща си и мене". Василъ като чулъ това отъ тавана, прехвърлилъ се въ съсѣдната кѫща на Ангелъ Доновъ, гдѣто го посрещнали двама солдати, нъ прѣди да го уловатъ, той испилъ приготвената за въ такъвъ случай отрова и когато го закарали при пашата, едвамъ можилъ да произнесе думитѣ: „Паша ефенди, сиромаситѣ не сѫ виновати, моля ви се, не давай [illegible] да мѫчи". Послѣ го завели при огъня да се сгрѣе, та да се свѣсти, отъ гдѣто двама солдати го уловили [illegible] ханницитѣ, за да го закаратъ въ Т. Пазарджикъ, [illegible] Марцита въ ливадата падналъ и билъ прому[illegible] съ копие."

[illegible] за опровержение слѣдниттѣ бѣлѣжки вър[illegible] отъ цитиранитѣ автори за улавянето и смър[illegible] В. Петлешковъ: 1). И тримата автори едино[illegible], че улавянето на В. Петлешковъ се [illegible]дателство, за което сочатъ виновенъ Ан[illegible] приемевъ баща на Василя.

[illegible] твърдение тѣ основаватъ на факта, че [illegible] билъ паструкъ на Василя, та не го [illegible] Ангелъ чорбаджи, както го

наричатъ още, като всѣки чорбаджия вѣрноподанникъ на султана, не одобрявалъ и поведението на сина си.

Нашитѣ свѣдения говорятъ: а) Че Ангелъ Петлешковъ не е ималъ физическа възможность да извърши прѣдателство спрѣмо сина си, защото не е билъ въ кѫщата си, когато сѫ уловили Василя. Ако има прѣдателство, то е сторено отъ всички, които отишли заедно съ войницитѣ да го дирятъ право въ кѫщата му.

За да потвърдимъ тая своя мисъль, ние прѣдаваме, какъ е станало улавянето на стотника Стоянъ Геошовъ така, както той самъ ни го съобщи.

Слѣдъ потушаването на възстанието избѣгалъ и той. Уловилъ другъ пѫть та не можилъ да стигне Георги Ангелиевъ и другитѣ, избѣгали съ него. Крилъ се нѣколко дни, но останалъ безъ храна, па нѣмало какъ да си набави, та се прибралъ въ Брацигово. Скрилъ се въ тавана на една съсѣдска кѫща. Но ловенето на водителитѣ, на подозрени лица не било прѣстанало. Подочуло се, че той си е въ село. Заобиколили неговата и съсѣдскитѣ кѫщи и тръгнали да го дирятъ. Той се билъ притаилъ задъ единъ асъръ въ жгъла между куминя и стѣната Покачили се на тавана. Пръвъ се качилъ единъ неговъ другарь - стотникъ, Георги Костовъ, но бърже слѣзълъ и казалъ, че го нѣмало съ нескрито намѣрение да отвлѣче потерята. Но бѣдата не била минала: дошли други, и пакъ се качили на тавана. Не видѣли нищо, но единиятъ рек'лъ да види задъ асъра, и намира Стояна. Послѣдниятъ се моли като на съселени да го оставятъ: ще мине бурята, ще хване гората, и нищо нѣма да имъ стане. Ала молба не хваща мѣсто: кѫщитѣ имъ сѫ по-скѫпи отъ Стояновия животъ. Улавятъ го, свличатъ го долу; дохождатъ турци, българитѣ имъ помагатъ да го простнатъ на земята, и единъ турчинъ го билъ, до като се уморилъ.

Трѣбвало да го закарать въ Пазарджикъ. Дѣдо ми, Павелъ Косеневъ, далъ 12 [illegible] бакшишъ, за да стигне читавъ до този градъ. Отъ Пазарджикъ въ Пловдивъ, а отъ този градъ на заточение въ островъ Кипъръ.

б) Василъ е билъ наистина посвещенникъ на Ангелъ Петлешковъ, но последнийтъ не е имало друго такова [illegible], та не само е обичалъ Василя, но още приживѣ [illegible] здраве бѣше далъ на посвещенника си заедно съ [illegible] си и всичкото свое богатство.

в) Въ Брацигово не сѫ сѫществували никога чорбаджии изедници; нито е билъ такъвъ Ангелъ Петлешковъ, който дѣйствително е билъ години наредъ селски [illegible], но зло никому не билъ сторилъ.

г) Относително смъртьта на В. Петлешковъ [illegible] автори, като привеждать, че той е взелъ отрова [illegible] главното, двамата отъ тѣхъ, Мишевъ и Димитровъ, поддържатъ, че Василъ е билъ заведенъ при отъ[illegible] стояли, за да се свѣсти, а Зах. Стояновъ при[illegible], че е билъ туренъ между опоковетѣ, за да издъхне [illegible] между тѣхъ.

[illegible] допущаме, че В. Петлешковъ е билъ туренъ [illegible]опоковетѣ, за да се накара да накаже съучастни[illegible]. Защото мислимъ, че турцитѣ сѫ имали инте[illegible] главния двигатель на Брациговското [illegible] живъ въ Т.-Пазарджикъ, понеже той е билъ [illegible] тѣхъ поради показанията, които би се надѣ[illegible] изтръгнатъ отъ него.

[illegible] допущаме смѣлата мисъль, че би се опи[illegible], ако сѫ знаяли, че е взелъ отрова, [illegible] въ неговото лице живъ и важенъ свидѣ[illegible]ското въстание изобщо и частно на [illegible]

[illegible] своята смърть и десетника [illegible], и то по слѣдующия на-

чинъ: Брациговци и други селени заедно съ войници тръгнали да търсятъ Петлешковъ и други, за които знаяли, че сѫ въ Брацигово. Научили се, че Кото билъ въ Георги Костовата кѫща, сега налбантница, срѣщу кѫщата на П. Ликомановъ. Войницитѣ заградили кѫщата. Кото видѣлъ, че ще бѫде хванатъ въ кѫщата, излѣзълъ на улицата и прѣдъ всички се проболъ съ камата си въ сърдцето, и издъхналъ. Войницитѣ останали смаяни отъ постѫпката на Кото, и единъ рекълъ: „Ей, гяурина, какъ се рѣши да се прободе самъ!“

Другъ измъкналъ камата отъ раната му, а трупа му занесли на тезгере при пашата. Послѣдниятъ, като научилъ случката, казалъ да го оставятъ.

Щомъ се уловилъ Петлешковъ, пашата заповѣдалъ да се угаси пожара. Прѣзъ врѣме на пожара, единъ войникъ, не се знае защо, съсѣкълъ Ангелъ Мишевъ.

Поради запалването на селото и заканването на пашата, че ще изколи всички, ако не се хванатъ *башъ комититѣ*, много брациговски сѣмейства отишли въ Пещера, а руги съ селенитѣ заедно въ Пазарджикъ.

Когато да замине за Пещера, пашата заповѣдалъ да се зематъ и брациговцитѣ: Петъръ Мечкаркинъ, Хр. Ил. Партѫчевъ, Ник. Ив Янковъ Ник. Грънчаровъ и други, имената на които не се знаятъ, които закарали въ Пещера, а отъ тамъ въ пазарджишкия затворъ

Пашата оставилъ пещерския мюдюринъ да пази селото и му далъ списъкъ да дири слѣднитѣ лица: Ив. Юруковъ, Анг. Юруковъ, Ник. Бояновъ и Анг Арнаудовъ.

Вечерьта огъньтъ угасналъ и населението се успокоило. Селенитѣ отъ селата: Радилово, Аликочово, Бяга, Козарско, Жрѣбичко и Ясѫ-Курия, заедно съ нѣкои брациговски сѣмейства, по заповѣдь на пашата, били закарани отъ войницитѣ въ Пазарджикъ. По пѫтя войницитѣ сѫ се отнасяли съвсѣмъ безчеловѣчно съ селенитѣ. Въ Пазарджикъ стигнали късно вечерьта.

Разпрѣдѣлили ги по ханища, а хлѣбъ не имъ дали. Сутриньта мѫжетѣ закарали въ *Куршумъ ханъ*, дѣто имало мѣсто да ги затворятъ. Тукъ освѣнъ че ги хранели съ плѣсенясалъ хлѣбъ, но и ги изтезавали.

Карали ги да играятъ нѣкакво военно упражнение, което се състоело въ слѣднето: затворницитѣ нарежда-ли въ дълга редица. Прѣдъ т хъ и задъ тѣхъ заставали по трима турци съ дълги сопи. Еднитѣ турци, напримѣръ заднитѣ, започвали да биятъ съ сопитѣ си затворницитѣ. Послѣднитѣ побѣгвали напрѣдъ, тогава прѣднитѣ турци биели. Това се повтаряло, до като турцитѣ се насител да биятъ.

Когато пъкъ имъ давали хлѣбъ, единъ викалъ имената на затворницитѣ, другъ имъ раздавалъ хлѣба, а двама стоели съ сопи единъ срѣщу другъ. Който вземе хлѣбъ трѣбва да мине между тѣхъ, за да си плати хлѣба съ нѣколко удари отъ сопа, които се стоварвали върху него. Една часть отъ женитѣ и дѣцата повърнали по селата имъ, а други закарали въ Пловдивъ.

Отъ 9—13 май.

Казахме на друго мѣсто, че пашата оставилъ Пещерския мюдюринъ да пази селото. Брациговци пъкъ условили пещереца Мустафа Чепинли съ нѣколко негови другари, за да помагатъ на мюдюрина.

Мустафата се знаелъ по-отрано отъ брациговци за честенъ човѣкъ, защото по-напрѣдъ билъ служилъ за пѫдарь. Наистина Мустафата принесълъ голѣми услуги на Брацигово.

Мюдюринътъ седѣлъ въ Брацигово отъ 9—11 май. На 10 май уловилъ: Илия Партѫчевъ, братъ му Христо Партѫчевъ, Ив. Нолювъ, Ат. Дуковъ, Спасъ Чанакчиевица, Анг. Цѣровеца и 9 души радиловци, които не били напуснали Брацигово на 8 май заедно съ другитѣ

селени. Слѣдъ това мюдюринътъ заминалъ за Пещера, дѣто закаралъ и уловенитѣ. Тукъ послѣднитѣ били затворени въ конака, и щѣли да ги закаратъ въ Пазарджикъ. Посрѣдъ нощь ги подкарали за тоя градъ. Като стигнали до „*Бѣлча*", отбили се отъ пѫтя, и ги избили най-звѣрски: съблекли ги, рѣзали имъ пръститѣ, рѫцѣтѣ, стѫпалата, ушитѣ, най-сетнѣ имъ отрѣзвали главата. Отъ всички се избавилъ само радиловеца, Кочо Топаловъ, който билъ разказалъ тая случка и на европейскитѣ консули.

На 11 май пристигнали 10 конници войници отъ Пазарджикъ, които поискали 80 хиляди гроша, които Брацигово дължало на държавата за данъкъ.

Почнали да събиратъ пари, но нѣмало у никого. Тогава взели да събиратъ пуфти, обѣци, пръстени, гривни, нанизи отъ стари пари, които Хаджи Ахмедъ Пехливанъ купувалъ за безцѣнница. До 13 май събрали 45 хиляди гроша. Военнитѣ съ нѣкои брациговци заминали да носятъ паритѣ въ Пазарджикъ прѣзъ Пещера. Въ сѫщия день, слѣдъ заминаването на военнитѣ, дошли отъ Пазарджикъ двама паши съ пѣхота, кавалерия и три топа.

Главатаритѣ на башибозука и турцитѣ отъ околнитѣ села недоволни, че Брацигово не биде разорено, пакъ се заели, дано накаратъ пашитѣ да ударятъ селото.

Били имъ говорили, че брациговци уловили були, съблекли ги до гърдитѣ, карали ги да имъ играятъ хоро, а тѣ пили вино и се веселили; най-сетнѣ изрѣзали имъ били гърдитѣ и ги убили.

Приказвали още, че въ Брацигово имало затворени турци, които искали да погубятъ; че били скрити още 40 револвера, 50 шишенета, 20 чифтета и много пушки. Пашата билъ повѣрвалъ клеветата на турцитѣ и казалъ, че щѣлъ да унищожи селото.

13 май.

Войската, прѣдвождана отъ Афузъ паша и Ферикъ паша, пристигнала около 2 – 3 часа по европейски слѣдъ обѣдъ. Часть отъ войската съ пашитѣ останала на *Широкъ пѫть*, а друга заобиколила селото. Топоветѣ поставили на *Тумбата*, ближно издигнато мѣсто на сѣверъ отъ Брацигово. Изплашенитѣ селени, които търтили да бѣгатъ, били повърнати отъ войската.

Мустафата и нѣколко брациговци били отишли на *Широкъ пѫть* да посрѣщнатъ пашитѣ До като послѣднитѣ седѣли при пашата пристигнали двама конника, които донесли писмо на пашата

Послѣдниятъ, слѣдъ като прочелъ писмото, казалъ на пашитѣ да отидатъ въ селото и обадятъ на всички мѫже да излѣзатъ на *Широкъ пѫть* при пашата.

Наизлѣзли много мѫже и дѣца. Пашата казалъ, че ще прави донанма за въцаряването на Султанъ Мурадъ, та щѣло да се дадатъ нѣколко топовни гърмежи.

Помолили пашата да не се стрѣля съ топоветѣ, защото щѣло да се изплаши много населението, което и безъ това било изплашено.

Събралото се множество извикало: „Да живѣе султана, аминъ“.

Пашата позволилъ на излѣзлитѣ селени да се върнатъ по домоветѣ си, а на по-прѣднитѣ хора заржчалъ да съберать непрѣменно прѣзъ тази нощь останалитѣ пари и оржжие, защото инъкъ щѣлъ да удари селото, като поржчалъ, сутриньта да се съберать всички, тъй като щѣло да се прави молебенъ за въцаряването на Султана.

Мустафата, брациговцитѣ Тошо Тошковъ, Хр. Бикриевъ и др., и войници съ тѣхъ тръгнали изъ селото да събиратъ пари. Съ голѣма мжка до зараньта събра

ли 20 хиляди гроша. Пашата казалъ, че, ако въ разстояние на 3 часа не донесатъ всичкитѣ пари, 40 револвери, 50 шишенета, 20 чифтета, всички останали пушки, и не доведатъ лицата: Ив. Юруковъ, Ник. Бояновъ, Анг. Арнаудовъ и Георги Ангелиевъ, щѣлъ да унищожи селото съ населението заедно. Пакъ тръгнали да събиратъ пари Сполучили най-сетнѣ да ги натъкмятъ, но никакво оръжие не донесли.

Десеть минути още, казалъ пашата, ви давамъ, за да ми донесете револверитѣ, шишенетата, и пушкитѣ, и да ми доведете исканитѣ лица. Ако до тогава не изпълните това, грѣхъ ви на душа: васъ ще изколя, а селото ще разоря. Заповѣдалъ на войницитѣ да пристѫпятъ къмъ тѣхъ, и да насочатъ пушкитѣ си въ тѣхъ.

Излѣзли тогава Георги Шаровъ и Дам. Дойчевъ, та помолили пашата да отиде самъ лично да дири, и, ако намѣри нѣщо повече отъ това, което му донесли, да прави, каквото иска. Пашата отишълъ въ селото съ нѣколко войници, и разбилъ мазитѣ на Ст. Юруковъ и В. Петлешковъ. Въ мазитѣ намѣрилъ много дрехи, скрити отъ населението.

Събралъ всичко, натоварили го на кола, и го закарали на *Широкъ пѫть*. Въ мазата пъкъ на Ст. Юруковъ намѣрилъ и пари, които били на егумена на Кричимския монастиръ св. Богородица, и възлизали, както казвали, на 80 хиляди гроша.

Пашата спрѣлъ вече да дири, а заповѣдалъ на хилядника Ферикъ да се закълне населението въ вѣрноподанничество къмъ Султанъ Мурада, слѣдъ което да го разпусне. Ферикъ паша казалъ да дойде свещеникъ съ кръсть и евангелие. Дошълъ свещ. Пѣю Стоиловъ и заклѣлъ въ вѣрность къмъ Султана всички, които вече се и върнали въ селото.

Прѣзъ тоя день е имало само една човѣшка жерт-

ва: убитъ е билъ по заповѣдь на пашата Георги Търпомановъ, брациговецъ.

Това сторилъ пашата, за да изпълни клетвата, която билъ далъ прѣдъ башибузицитѣ ужъ, че ще пролѣе кръвь въ Брацигово.

И Георги Търпомановъ е жертва на издайничество. Избѣгалъ слѣдъ потушаването на въстанието, Георги се прибралъ прѣзъ тоя день. Единъ козарченинъ, който се билъ крилъ въ неговата плѣвня, за да се избави отъ наказание, казалъ, че зн ялъ скрито оржжие въ една плѣвня. Отишли съ нѣколко войници, и улавятъ Георги, тъкмо, когато обѣдвалъ съ съселенитѣ си Ник. Зоговъ, Хр. Ат. Търпоманевъ и синоветѣ Георгиеви Димитъръ и Костадинъ. Прѣтърсили въ плѣвнята, и намѣрили нѣколко пищови и ножове. Уловенитѣ закарали при пашата въ Кюселиевата градина. Тамъ докарали и Ан. Кацаровъ. Мжчили ги прѣзъ нощьта да кажатъ, дѣ има скрито оржжие, и кои сж главатаритѣ на въстанието.

Изъ събраното множество при речената градина извадили Анг. Ив. Поповъ, вмѣсто Анг. Арнаудовъ, Т. П. Ликомановъ и Хр. В. Бъчваревъ.

По молбата на Георги Шаровъ, Хр. Бикриевъ и Дам. Дойчевъ, пашата пусналъ всички други, освѣнъ Георги Търпомановъ и Н. Зоговъ. Първия заповѣдалъ да убиятъ, а втория запрѣли първо въ Пазарджикъ, послѣ въ Одринъ, отдѣто билъ пуснатъ на свобода.

Като взелъ паритѣ, откаралъ дрехитѣ, изпълнилъ клетвата си, че ще пролива кръвь като заповѣдалъ да убиятъ Георги Търпомановъ, пашата счелъ, че е свършилъ мисията си, и си заминалъ за Пазарджикъ.

Мустафата съ 7 души свои хора останали да пазятъ селото. Тѣмъ се плащало отъ селото. Тѣ били натоварени още да ловятъ подозрени лица.

Между 17 и 20 май за такива уловили слѣднитѣ

лица: Ив. Юруковъ, Ангелъ Юруковъ, Кост. Томчевъ, свещ. Пѣю Стоиловъ, Стоянъ Хрисчовъ, Стоянъ П. Геошовъ Сърбинъ Цапковъ, всички брацигковци, и свещ. Ан. Ив. Сѫндѫкчиевъ, отъ Ясѫ-курия.

Завръщане на селенитѣ.

На 8 май селенитѣ били откарани за Пазарджикъ. Тамъ стигнали късно. Защото едни отъ възстаналитѣ съ Брацигово села спадали къмъ Пловдивската кааза, а други къмъ Пазарджишката, раздѣлили селенитѣ на двѣ: тия отъ селата Радилово, Аликочово и Бѣга, спадащи къмъ Пазарджишка кааза, оставили въ Пазарджикъ, а ония отъ селата Ждрѣбичко, Козарско и Ясѫ курия, спадащи къмъ Пловдивската кааза, трѣбвало да бѫдатъ отведени въ Пловдивъ.

Сутриньта на 9 май чиновници съставили списъкъ на всички селени. Измежду мѫжетѣ изъ селата Радилово, Аликочово и Бѣга избрали, които си искали, и ги затворили въ Куршумъ ханъ, а другитѣ мѫже съ женитѣ и дѣцата отвели за селата имъ.

Всѣки му дали по единъ хлѣбъ, и изпратили турци, които да ги пазятъ, до като стигнатъ въ селата си. Не ще и дума, че тѣ сѫ заварили селата съвсѣмъ разорени.

Селенитѣ пъкъ отъ Козарско, Ждрѣбичко и Ясѫкурия били отведени въ Пловдивъ, отдѣто щѣли да ги повърнатъ по селата имъ. Часть отъ мѫжетѣ и отъ тѣхъ затворили въ Панаиръ ханъ, а другата часть съ женитѣ и дѣцата изпратили за роднитѣ имъ села прѣзъ селата Цалапица и Полатово. И тѣ били съпроводени отъ турци, които да ги пазятъ.

Пѫтуването, не ще съмнѣние, било мѫчително. На

много мѣста турци и черкези искали да ги нападнатъ и избиятъ, но турцитѣ, които ги пазили, не допускали това.

Тъй селенитѣ отъ възстаналитѣ села се завърнали по роднитѣ си мѣста.

Отъ 20 май насетнѣ.

Възстанието се потуши, като взе своитѣ жертви. Едни отъ възстанницитѣ напълниха Пазарджишкия, Пловдивския и Одринския затвори, а други въ това число Георги Ангелиевъ, Ив. Т. Банчовъ, Ник. Бояновъ и Анг. Арнаудовъ, хванали гората.

Останалото население отиде да оплаква роднитѣ си пепелища, и да влачи тежкия робски животъ.

Турското правителство изпратило въ всѣко възстанало село турци -- колджии, които се плащали добрѣ отъ селата и които, като се считали органи на правителството, изпълнявали слѣдната служба: 1) да пазятъ селото отъ башибозука, комуто да не позволяватъ да извършва кражби и насилия; 2) да ходятъ съ населението по кърa, за да го пазятъ отъ нападения; 3) да придружаватъ тия които отиватъ по работа въ друго село или градъ, защото инъкъ не били сигурни да не бѫдатъ убити; 4) да изпълняватъ заповѣдитѣ и разпорежданията на правителството; 5) да даватъ свѣдения на правителството, да не би да има пакъ приготовление за възстание. Въ възстаналитѣ села е имало опрѣдѣлена кѫща, дѣто да слизатъ турцитѣ—гости. Послѣднитѣ се посрѣщали отъ колджиитѣ, гощавали се на смѣтка на селото, разбира се; но колджиитѣ не имъ позволявали да правятъ зло нѣкому.

Колджиитѣ изобщо много добросъвѣстно си изпълнявали службата. Особено отъ Мустафата брациговци били много доволни. При все това, населението отъ

възсталналитѣ села е било много притѣснявано отъ съсѣднитѣ турци. Леко сѫ пѫтували само селенитѣ отъ невъзсталналитѣ села. Ако успѣе човѣкъ да се скрие, че е отъ нѣкое отъ възсталналитѣ села, може да пѫтува, безъ да бѫде прѣслѣдванъ. Едни отъ затворенитѣ, слѣдъ като бидоха изслѣдвани ги избѣсиха, други прѣпратиха въ Одринския затворъ, а трети на заточение въ Мала Азия.

Сетнини отъ възстанието.

Сетнинитѣ отъ възстанието могатъ да се характеризиратъ много лесно: то донесе пълно икономическо разорение за населението на възсталналитѣ села, и уби надеждата за свободенъ политически животъ, възможностьта на който бѣ се явила за моментъ, за да стопли покрусената душа на роба.

Кой знае, каква щѣше да бѫде участьта на българското население подиръ катастрофата, съ която се завърши Априлското възстание, ако освободителното дѣло не бѣ зело оня обратъ, краятъ на който бѣ Руско-Турската война.

Ние мислимъ, че безъ тоя обратъ на освободителното дѣло, пълна икономическа и нравствена гибель очакваше населението на възсталналитѣ села; а врѣмето за новъ подемъ, за да се съкруши робството, се отдалечаваше съ години, ако не за винаги.

Защото несполучилото възстание като влоши икономическото състояние на населението, уби у него и духа за самопожертвуване, който едва ли се би събудилъ при условията, които се явиха като сетнина на възстанието: озлочестено население едва ли е способно за героически подвизи.

При все това, Априлското възстание, макаръ и съ своя злополученъ край, е все пакъ една отъ най-свѣт-

литѣ страници на нашата нова история. До златната страница, която Българскиятъ народъ написа въ своята история съ черковната си борба и освобождение, можемъ безъ страхъ да туримъ страницата на Априлското възстание.

Въ черковната борба и възстаническитѣ опити за политическо освобождение, които се увѣнчаватъ съ Априлското възстание, най-мощното по своя размѣръ, се прояви нравствената мощь, за която е способенъ Българскиятъ народъ Тия двѣ събития сѫ и залогътъ за нашата бѫднина като народъ.

Тѣ ни увѣряватъ още, че всѣки народъ трѣбва да залѣга да изгради съ свои рѫцѣ зданието на народната си доброчестина.

ПРИЛОЖЕНИЕ

I. Списъкъ на убититѣ и обѣсенитѣ.

I. Отъ Брацигово.

1. Василъ Ат. Петлешковъ
2. Свещ. Никола (попъ Соколъ) прѣсжденъ на обѣсване, но умрѣлъ отъ изтезаване.
3 Илия Партжчевъ
4. Христо Партжчевъ
5. Иванъ Нолювъ
6. Атанасъ Дуковъ
7. Ангелъ Цѣровица
8. Христо Цѣровица
9 Георги Търпомановъ
10. Симонъ Рашайковъ
11 Хр. Н. Симоновъ
12. Аанг. Мишевъ
13. Василъ Гъл. Буровъ
14. Пѣю Тодовичинъ
15. Иванъ Мишевъ
16. Дим. Бояновъ
17 Тиню Чинакчила
18. Велика В. Гуслова
19. Василъ Андреевъ
20. Никола К. Зоговъ
21. Ат. Рамбовъ
22. Ат. Тодовичинъ
23. Илия П. Стояновъ
24. Илия Г. Кънчевъ
25. Василъ Сокеровъ
26 Петъръ Чулковъ
27. Дафе Гинковъ
28. Илия Г. Кюсеилиевъ
29 Ставро Пѣйкинъ
30. Спасъ Чанакчила
31. Ел. В. Джабарова
32. Любомиръ Ст. Къневъ
33. Куз. Мишевъ
34 Илия Танчевъ
35. Кирякъ Хр. Манчевъ
36 Ст. Ив. Кърпачевъ
37. Ст. Шаваниковъ
38 Ив. Ат. Марковъ
39 Ат. Бъндевъ
40. Георги Доновъ
41. Темелко Ставревъ
42 Хр. Баджевъ
43 Г. П. Зафировъ

II. Отъ с. Бѣга:

44. Триндафилъ Н. Млячковъ

III. Отъ с Ждрѣбично:

45. Анг. Дъниковъ
46 Илия Дъниковъ
47 Илия Крушаровъ
48 Ив. Антоновъ
49. Малинъ Ботевъ
50 Пѣйко Христосковъ
51. Анг. Христосковъ
52 Ст. Илиевъ
53. Петко Тосевъ

54. Ружа Ангелова
55. Рада Митева
56. Стою Митевъ
57. Анг. Стояновъ
58. свещ. Тодоръ Трифоновъ, обѣсенъ въ Пловдивъ
59. Ангелъ Дънгалаковъ, обѣсенъ въ Пловдивъ
60. Иванъ Димевъ
61. Илия Митевъ
62. Ат. Велевъ
63. Илия Еримовъ
64. Коста Маноловъ
65. Колю Кузмановъ
66. Георги Тодоровъ
67. Илия Дойчиновъ
68. Калинъ Широколжчки
69. Дим. Бубаровъ
70. Драго Наковъ
71. Никола Илчевъ
72. Анг. Маноновъ

IV. Отъ Али-Кочово.

73. Никола Георгиевъ
74. Иванъ Стояновъ
75. Павлю Стояновъ
76. Петка Атанасовъ
77. Дим. Котевъ
78. Ат. Кондювъ
79. Яни Недѣлчевъ
80. Триндафилъ Петковъ
81. Минка Димитрова
82. Тано Спасовъ
83. Калина Ташева
84. Ангелина Яколова
85. Саво Панагюреца
86. Триндафилъ Соколовъ
87. Триндафилъ Стоиловъ
88. Цвѣта Николова
89. Филипъ Димитровъ

V. Отъ Козарско.

90. Иеромонахъ Нефталимъ
91. Тод Кръстановъ
92. Свещ. Тод. Неичовъ
93. Стоилъ Василевъ
94. Хр. Лазаровъ
95. Ст. Търновъ
96. Анг. Стояновъ
97. Ив. Дамяновъ
98. Ат. Вълковъ
99. Мито Колевъ
100. Триндафилъ Николовъ
101. Риса попъ Иванова
102. Кръстана Петрова
103. Анастасъ Василовъ
104. Анг. Чобачовъ

VI. Отъ Радилово

105. Кото Ивановъ
106. Андонъ Галевъ
107. Тано Андоновъ
108. Дим. Пеневъ
109. Илия Косовъ
110. Петко Ив. Коевъ
111. Дим. Върбановъ
112. Стефанъ Караджовъ
113. Янушъ Рабаджиевъ
114. София Топалова
115. Дим. Иововъ
116. Илия Гешевъ
117. Тодоръ Гешевъ
118. Илия Топаловъ
119. Пенчо Личевъ
120. Коста Митовъ

VII. Отъ Ясж Курия

121. Свещ. Анг. Съндѫкчи умрѣлъ на заточение о-въ Кипъръ.

122. Спасъ Т. Узуновъ
123. П. Т. Узуновъ
124 Ал. Терзията
125. Никола Алексовъ
126 Хр. Ржбевъ
127. Хр, Вълковъ
128. Ел. Н. Вълкова
129. Илия Манолчовъ
130. Ник. Ил. Манолчовъ
131. Хр. Славовъ
132. Т. Сп. Ангеловъ
133. П. Катранковъ
134. Т. Атанасовъ
135. Велко Тодоровъ
136. Дим. Власевъ
137. Илия В. Кузмановъ
138. Хр. К. Вълковъ
139. Павелъ Георгиевъ
140. П. Ян. Личевъ
141. Дим. Георгиевъ

II. Списъкъ на заточенитѣ и затворенитѣ.

1. Отъ Брацигово:

1. Стоянъ Юруковъ) Зато-
2. Никола Юруковъ) чени въ гр. Ерменикъ, Адана.
3. Ангелъ Мижорковъ, заточенъ въ гр. Терсисъ.
4. Ст. П. Геошовъ, заточенъ въ о-въ Кипъръ.
5. Хр. Юруковъ
6. Анг. Юруковъ
7. Ив. Юруковъ
8. П. Ликомановъ
9. Ат. Ст. Ликомановъ
10. Ник. Ст. Ликомановъ
11. Ат. Търпомановъ
12. Анг. Манчовъ
13. Мих. Манчовъ
14. Свещ. Дим. Арнаудовъ
15. Петръ Мечкаркинъ
16. Хр. П. Димитровъ
17. Ив. Иеремиевъ
18. Анг. Кузмановъ
19. Юрд. Ст. Къневъ
20. Георги П. Димитровъ
21. Ат. Трояновъ
22. Никола Луджевъ
23. Ник. Янковъ
24. Ат. Манчовъ
25. Ник. Каравълковъ
26. Кузо Рабаджи.
27. Кр. Геошовъ
28. Щ. Трояновъ
29. П. Ячовъ
30. Георги Тодориевъ
31. Толю Джамовъ
32. Ат. Милиевъ
33. Ник. Христевъ
34. Кост. Бозовъ
35. Т. Цойковъ
36. Ив Хрисчевъ
37. Ст. Хрисчевъ
38 Сърбинъ Цанковъ.
39 Свещ. П. Стоиловъ
40. П. Вълчевъ
41. Ив. Бояновъ
42. Пав. Петлешковъ
43. Кост. Томчевъ
44. Георги Дялювъ
45. П. Стоицовъ
46. Д. Рашайковъ

47. Ив. Грънчаровъ
48. В. Недевъ
49. Д. Кънчевъ
50. Дан. Юруковъ
51, Дам. Комбовъ
52. Търпо Грънчаровъ
53. Вас. Мишовъ
54. Ник. Грънчаровъ
55 Ив. Неновъ
56. Дим. Неновъ
57. Никола Налбантъ
58. Вас Димитриевъ
59 Ст. Сефинъ
60. Никола Пунджовъ
61. Ник. Ст. Зоговъ
62. Никола Поповъ
63. Д. Джамовъ
64. Н. Цѣновъ
65. Н. Карабайрактаровъ
66. Ст. Джукановъ

2. Отъ Аликочово:

67. Лаз. Илиевъ
68. Тр. Василевъ
69 Дим. Симоновъ
70· Василъ Стайковъ
71. Цв. Хрисчевъ
72. Ст. Хрисчевъ
73. Ат. Илиевъ
74. Хр. Пандуровъ
75. Лаз. Спасовъ
76. Кънчо Стояновъ
77. Ник. Илиевъ
78. Дим. Кръстевъ
79. Сим. Секаловъ

3. Отъ Бѣга:

80. Георги Анчовъ, заточенъ въ о-въ Кипъръ.
81. Свещ. Илия Димитровъ
82. Ник. Петровъ
83. Пет. Николовъ
84. Илия Стояновъ

4. Отъ Козарско:

85. Триндаф. Николовъ, заточенъ въ о въ Кипъръ.
86. Пет. Кръстевъ, заточенъ въ о-въ Кипъръ.
87. Ат Пѣевъ, заточенъ въ о-въ Кипъръ.
88. Коста Христевъ, заточенъ въ о-въ Кипъръ.
89. Свещ. В. Павловъ.
90. Ст. Петровъ
91. Ат. Стоиловъ
92. Георги Стоиловъ
93. Дим. Триндафиловъ
94. Ив. Триндафиловъ
95. Дим. Яневъ
96. Анг. Атанасовъ
97. Ник. Ангеловъ
98. Сим. Димитровъ
99. В. Пѣевъ
100. Търпо Щерювъ
191. Дим. Стояновъ
102 Вълю Кузмановъ
103. Г. Атанасовъ
104. Ат. П. Ивановъ
105. Т. Кръстановъ
106. Георги Тодоровъ
107. Георги Дамяновъ
108. Щерю Костадинчевъ
109. Яне Василевъ
110. Ник. Димовъ.
111. Хр. Щерювъ
112 Ап. Василевъ
113. Илия Стоевъ
114. Ат. Христевъ

115. Ник. Георгиевъ
116. Георги Колевъ
117. Георги Сидовъ
118. Ник. Лазаровъ
119. Дам Илиевъ
120. Ник. Костадиновъ
121. Кост. Колевъ
122. Сп. К. Гюзелевъ
123. Анг. Варадиновъ
124. Георги Тачевъ
125. Сп. Илиевъ
126. Вас. Илиевъ
127. Тод. Ангеловъ

5. *Отъ Ждрѣбично*:

128. Тод. Стайковъ, заточенъ въ гр. Синопъ
129. Ангелъ Андреевъ, заточенъ въ о-въ Родость
130. Илия Калиновъ, заточенъ въ о-въ Родость
131. П. Кузевъ, заточенъ въ о-въ Родость
132. Пет. Бабачевъ
133 Хр. Тодоровъ
134. Смиленъ Тодоровъ
135) Ат. Вълковъ
136. Коста Манолевъ
137. Ник. Кузмановъ
138. Илия Дойчиновъ
139. Илия Стоевъ
140. Стеф. Николовъ
141. Дафо Николовъ
142. Ив. Атанасовъ
143. Георги Илковъ
144. Анг. Дойчиновъ
145. Ант. Маноловъ
146. Илия Тасковъ
147. П. Н. Андреевъ
148. Ник. Атанасовъ
149. Г. Личевъ
150. Ив. Личевъ
151. Кр. Ил. Крушаровъ
152. Манолъ Крушаровъ
153. Ник. Кузевъ
154. Ив. Димитровъ
155. Триндаф. Бабачевъ
156. Ат. Калиновъ
157. Анг. Сокеровъ
158. Георги Терзията
159. Илия Кузевъ
160. Трифонъ Стояновъ
161. Ив. Кузмановъ
162 Стоилъ Бубаревъ
163. Хр. Кузмановъ
164. Ат. Тошовъ
165. Сп. Бакърджиевъ
166. Томо Димовъ
167. Хр. Димовъ
168. Ив. Николовъ
169. Дим. Сокеровъ
170. Бож. Ангеловъ
171. Ст. Петлешковъ
172. Г. Корискн
173. Пенко Петлешковъ
174. П. Стояновъ
175. Ст. Сокеровъ
176 Д. Балдювъ
177. А. Балдювъ
178. Т. Балдювъ
179. К. Николовъ
180. Тод. Терзията
181. Стойко Личовъ
182. Ив. Стоювъ
183. Щ. Личовъ
184. Т. Крушаровъ
185. Ат. Маджаровъ
186 Ив. А. Кузювъ
187. Вас. Кузювъ
188. Г. Андреевъ

6. Отъ Радилово:

189. Спасъ Лупановъ
190, Ив. Поповъ
191. Вавчо Гинчовъ

И тримата осждени на смърть за убийството на турчина, извършено на 21 априлий въ с. Радилово. Прѣсждата изпълнена въ момента, когато руситѣ влизали въ гр. Пловдивъ.

192. Ник. Т. Коцовъ
193. Петко Данчевъ
194. Стефко Кандовъ
195. Илия Пройчевъ
196. свещ. Геор. Дим. Прѣдювъ
197. Тодоръ Вачковъ
198. Петъръ Т. Вачковъ
199. Хр. Т. Вачковъ
200. Дим. Стоицовъ
201. Марко П. Мишевъ
202. Анг. Кжтювъ
203. Георги В. Вачковъ
204. Тончо П. Георгевъ
205. Ник. Ташевъ
206. Ив. Ангелиевъ
207. Георги Т. Банчовъ

7. Отъ Яск-курия.

208. Анг. Дабиджовъ
209. Ив. Дячовъ
210. Дячо Върбановъ
211. Стоилъ П. Грудевъ

Заточени въ о-въ Кипъръ.

212. Дим. Дячовъ
213. Тод. Кукориновъ
214. Тод. Делипавловъ
215. Колю Узуновъ
216. Тиню Сънджкчиевъ
217. Георги Стамболията
218. Анг. Даскала
219. Дафо Казаковъ
220. Дим. П. Триндафиловъ
121. Пет. Сънджкчиевъ
222. Ив. Смъркалювъ
223. Тосю Смъркалювъ
124. Пет. Смъркалювъ
225. Тод. Банковъ
226. Ник. Паунчевъ
227. Насю Узуновъ
228. Тод. Ангеловъ
229 Георги Цвѣтковъ
230. Найденъ Пѣйковъ
231. Ив. Русевъ
232. Пенчо Аризановъ
233. Ат. Банковъ
234. Тод. Аризановъ
235. Анг. Триндафиловъ
236. Ат. Кукориновъ
237. Христоско Кукориновъ
238. Анг. Н. Вълковъ
239, Дим. Вълковъ
240. Георги Начковъ
241. Янко Хаджиевъ
242. Пет. Брайковъ
243. Анг. Маджовъ
244. Ат. Пенчовъ
245. Тод. Аризановъ
246. Ив. Делипавловъ
247. Гжлю Аризановъ
248. Стоим. Шиковъ
249. Стоилъ Шиковъ
250. Янко Бардуковъ
251. Върбанъ Димитровъ
252. Тодю Аневъ
253. Аризанъ Дабиджовъ

Списъкъ на живитѣ лица, отъ които сме черпили свѣдения.

1. Отъ Брацигово.

1. Ангелъ Арнаудовъ
2. Никола Бояновъ, умрѣлъ слѣдъ разпитването.
3. Ангелъ Мижорковъ
4. Христо Н. Юруковъ, умрѣлъ слѣдъ разпитването.
5. Свещ. Димит. Арнаудовъ
6. Тодоръ Костовъ
7. Георги Костовъ
8. Стоянъ П. Геошовъ
9. Атанасъ Търпомановъ
10. Христо Ат. Търпомановъ
11. Димитръ Търпомановъ
12. Стоянъ Божикинъ
13. Никола Караатанасъ
14. Василъ П. Ликомановъ
15. Ангелъ Ив. Поповъ
16. Иванъ Глувчевъ
17. Стойко Томчевъ
18. Петровица Донова
19. Иванъ Петлешковъ
20. Павелъ Петлешковъ
21. Кръстю Петлешковъ
22. Атанасъ Тошковъ
23. Иванъ. Ат. Тошковъ
24. Георги Дялювъ
25. Кузманъ Търпомановъ
26. Дамянъ Дойчевъ
27 Христо Ликоманевъ
28. Милошъ Гюлеметевъ
29. Василъ Кабовъ
30. Василъ Найденовъ
31. Никола Марваковъ
32. Петъръ Батаклиевъ
33. Кузю Рабаджи
34. Димитъръ Мармарановъ
35. Атанасъ Авр. Ликомановъ
36. Димитъръ Гюровъ
37. Ангелъ Стоянкинъ
38. Христо Велчовъ
39. Танчо Янковъ
40. Стоянъ Кеорколевъ
41. Димитъръ П. Янковъ
42. Свещ. Юрданъ Къневъ
43. Георги Илювъ.

2. Отъ Ясж-курия.

1. Ангелъ Аджиевъ
2. Иванъ Дячевъ
3. Тодоръ Делипавловъ
4. Гюро Стояновъ
5. Тодоръ Кукориновъ

3. Отъ Ждрѣбичко.

1. Василъ Тодоровъ
2. Атанасъ Крушаровъ
3. Илия Тосковъ
4. Димитъръ Стоиловъ
5. Атанасъ Маджаровъ
6. Ст. Петлешковъ

4. Отъ Козарско.

1. Хаджи Ангелъ Пѣевъ
2. Свещ. Ат. Стоиловъ
3. Георги Тодоровъ

5. Отъ Бѣга.

1. Свещ. Ил .Димитровъ

6. Отъ [illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]

7. Отъ [illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]

8. Отъ Т. Пазарджикъ:

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]

9. Отъ Пещера:

1. Стоянъ Поповъ
2. Христо Пикаловъ
3. Георги Гаджовъ
4. Пенко Рѣковъ
5. Дим. Търновъ
6. Кост. Маневчевъ
7. Ив. Трилловъ
8. Ат. Вълчановъ
9. Георги Вълчановъ
10. Мустафа Чепиняли
11. [illegible] членъ въ [illegible]

10. Отъ Батакъ:

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]

11. Отъ Перущица:

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]

12. Отъ Кричимъ:

1. [illegible]
2. [illegible]

13. Отъ Чанакчиево:

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]

14. Отъ с. Калагларе:

1. Петъръ Калагларецъ

→ **Цѣна 1 левъ.** ←

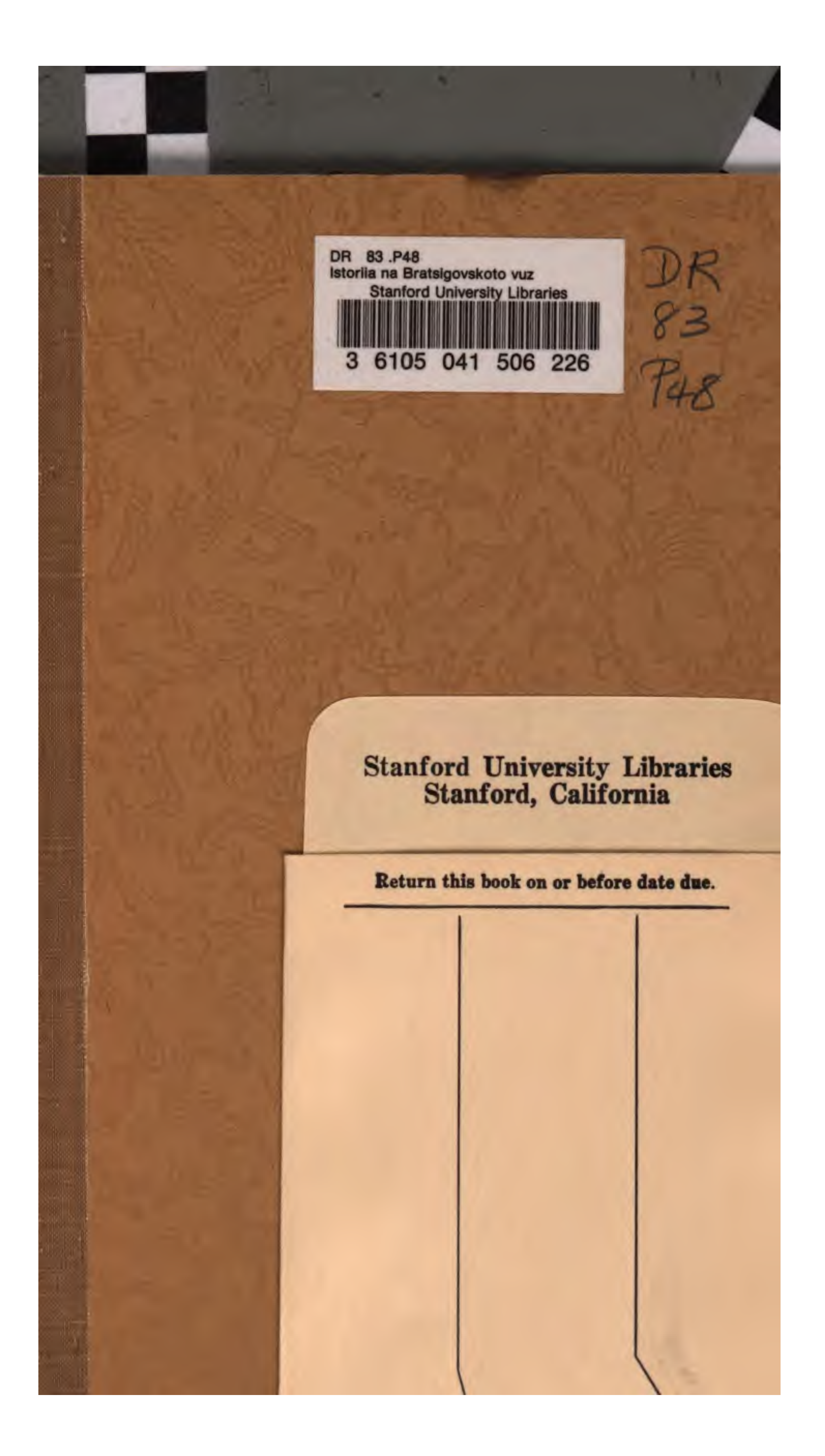

DR 83 .P48
Istoriia na Bratsigovskoto vuz
Stanford University Libraries
3 6105 041 506 226
DR
83
P48
Stanford University Libraries
Stanford, California
Return this book on or before date due.